

97

INHOUDSOPGAVE:

blz.

Voorwoord.....	3
Uit 'Herinneringen' van broeder Theophile Nijman.....	4
Het bestuur van de gemeente Oud en Nieuw Gastel.....	25
Oud-burgemeester Theo Andriessen 80 jaar.....	42
Honderd jaar geleden ..... 1893.....	50
Herinneringen aan Kerstmis.....	55
De Tienden	63
Het gebeurde in ..... 1943.....	72
Oud, de duvel is oud	
- Tien oudste inwoners.....	80
- Interview met Adrianus (Janus) van der Muuren.....	80
Jubilea in 1993.....	88
SC Gastel - 60 jaar.....	96
33 jaar Vastelavedzottelaand.....	107
Gastelse kroniek van 1992.....	112
Aktiviteitenkalender 1993.....	117
Kuivezand, een historische route.....	125
Ledenlijst 'Het Land van Gastel' 1993.....	173
Informatie heemkundekring 'Het Land van Gastel'.....	175
Archievennieuws en errata.....	176

COLOFON

Jaarboek 1993

Uitgave van: Heemkundekring
Het Land van Gastel
Oud Gastel

Redactie: de heer P.F.A. Akkermans
de heer J. Laros
de heer F. van Merrienboer
de heer P. Peeters
de heer H. Zandbergen

Realisatie: *Blugschrift*
Oud Gastel

Niets uit deze uitgave mag worden overgenomen zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Foto's, voor zover de eigenaar niet is aangegeven, zijn uit het archief van Heemkundekring Het Land van Gastel.

VOORWOORD

Als voorzitter van de Heemkundekring heb ik het voorrecht het 10^e jaarboek aan onze leden, maar ook aan andere belangstellenden, te mogen presenteren.

Zoals ieder jaar is de redactiecommissie met behulp van diverse auteurs er weer in geslaagd het jaarboek 1993 te voorzien van een aantal interessante artikelen. Dit jaar is er, buiten de gebruikelijke heemkundige publikaties, ook aandacht besteed aan de geschiedenis van plaatselijke verenigingen die met medewerking van de Heemkundekring hun jubileum vierden.

De Carnavalsstichting vierde haar 3 x 11-jarig bestaan en voetbalvereniging SC Gastel bestond 60 jaar, reden om door middel van een tentoonstelling in de Drie Snoeken dit onder de aandacht van het publiek te brengen.

Onze eigen Heemkundekring vierde het 12%-jarig bestaan en het eerste lustrum van de ingebruikname van 'de Drie Snoeken' als museum.

De officiële receptie vond op 17 juni plaats in het Veerhuis. Hierbij waren talrijke delegaties van de zusterverenigingen uit de regio evenals andere genodigden tegenwoordig. Bij deze gelegenheid werd ook de 'stijlkamer' in het museum in gebruik genomen en voor de bezoekers opengesteld. Ook in 1993 bleven we activiteiten ontwikkelen.

Een speciaal woord van dank is hier zeker op zijn plaats voor de 'werkers', onze leden die voortdurend bezig zijn het museum te verfraaien, de aanwinsten te verzorgen en die ook de 'stijlkamer' hebben gerealiseerd. Wim, Giel, Nilles, Bart, Co, Piet, Kees, Ruud en de Jannen, bedankt voor jullie inzet. Ook de reiscommissie bedankt voor de voortreffelijke organisatie van onze excursies.

Namens het bestuur zou ik de redactiecommissie van dit jaarboek hartelijk willen danken voor het vele werk bij de samenstelling hiervan.

Mag ik u alvast veel leesgenot toewensen. En tot slot, waarde leden en belangstellenden, graag tot ziens in het museum.

BR. CORNELIUS DECKERS,
voorzitter.

UIT 'HERINNERINGEN' VAN BROEDER THEOPHILE NIJMAN

Deel 4

Dit is het vervolg op de artikelen uit eerdere jaarboeken. Er is hierbij geput uit een 28-tal schoolschriften, waarin wijlen broeder Theophile Nijman zijn 'Herinneringen' heeft opgeschreven. Hij begon zijn 'Herinneringen' op te schrijven in 1943. Vanaf 1944 zijn het dagboeknotities. Ze zijn letterlijk weergegeven, met soms een korte toelichting mijnerzijds.

F. VAN MERRIENBOER.

8. EN TOEN KWAM 10 MEI 1940 (vervolg)

We hebben reeds een paar malen inkwartiering gehad, zo bijv. van oktober 1940 - mei 1941 en in oktober 1943. Nu liggen weer de werkers aan de 'tankvallen' hier in de school, er wordt druk aan 'zwarte handel' gedaan. Men verkoopt een ei (sommigen) voor f 1,50 a f 2,00. Fabelachtige prijzen worden er betaald voor een vooroorlogse sigaar van 6 en 8 cent. Men geeft er 3 en 4 gulden voor.

Iedereen heeft een massa geld: boeren, arbeiders, handelaren, winkeliers, enz. Al wie iets te verruilen heeft, komt er wel! Wie dat niet heeft, zoals ambtenaren, renteniers, enz. lijden gebrek, of moeten tegen hoge prijzen (f 60,00 een kilo boter) iets trachten bij te kopen! Aan kleding komt groot gebrek. Ondergoed, kousen, niets kun je meer vastkrijgen! Textiel bestaat niet meer. Vlees krijgen we alleen des zondags en dan nog een heel klein stukje! Zeep is er ook haast niet, boter evenmin. We eten vaak droog brood met een beetje jam er op en dan hebben we het nog goed tegenover de stad. We komen hier op het platteland feitelijk nog geen brood en aardappelen te kort. En zoals het in zulke tijden altijd gaat, de ene boer kan gemakkelijker iets missen dan de andere, de ene zit in het zwart(!) en de andere niet, maar de meesten toch wel!

Roken is ook slecht. We telen hier allemaal eigen tabak. Sommigen en van het jaar al de meesten, laten die dan fermenteren; ze is dan heel goed te roken! We azen gewoon er op als er eens iemand wat gefermenteerde tabak presenteert. We krijgen nu minder tabak op de bon dan vorig jaar. Op een dubbele bon (voor 14 dagen dus) krijg je maar een pakje van 40 g. Of elke week een doosje sigaren of sigaretten. Grote sigaren hebben we nu een half jaar niet meer gezien, allemaal cigarillo's en dan nog sen groot percent papier er in!

BROEDER THEOPHILE NIJMAN

Hij was geboortig uit Oud **Gastel** (1906), en stierf in 1973. Hij was jaren-Lang onderwijzer aan de St. **Joannesschool** aan de Veerkensweg en Later oprichter en directeur van de school en het internaat voor schippers- en kermiskinderen. Hij was een kenner van de Lokale historie en medeoprichter van de eerste **Gastelse** Heemkundekring.

DUITSE MILITAIR IN DE RIJERSWEG

Vele jonge mannen zijn hier weg naar Duitsland of aan het werk voor de Weermacht of in de Arbeidsdienst. Vele gezinnen zitten in de put en denken dagelijks aan de afwezige broeders in den vreemde. Allen verlangen we naar het einde en denken en hopen, dat het spoedig zal komen.

In de Prinslandse polder zijn ze momenteel met honderden mannen aan het tankvallen graven. Boven de Fijnaart, op Goeree Overflakkee, in Tholen enz. staat alles onder water om den Engelsman tegen te houden. Hier aan Gastels veer en op de Langenberg maakte men verscheidene mitrailleursnesten en

dergelijke verdedigingswerken. Wat zal het allemaal uithalen en wat moet er dit jaar van den oogst terecht komen?

Het evacuatiewerk in Oud* en Nieuw-Gastel

UIT DE SPANNENDE DAGEN
ROND PINKSTEREN

§ In October van het vorige jaar werd — zoals toen gemeld in ons blad — een evacuatiecomite onder leiding van **mr. Mastboorn** in onze gemeente opgericht hetwelk tijdens de spannende oorlogsdagen een berg werk heeft verricht. Aan het verschenen verslag van genoemd comite ontleen wij het volgende:

Reeds voor de middag van de eerste oorlogsdag kwam er bericht, dat een gedeelte der bevolking van de gemeente Klundert spoedig in Oud & Nieuw Gastel kon worden verwacht. Het waren de Polderbewoners uit de buurten Tonnekreek, Noordschans, Lichtenburg, Nassaupolder, Roodevaart en Lapidijk, die door inundatie of valschermspringers uit hun haardsteden verdreven, een heenkomen hadden gezocht naar de kom van Klundert en aldaar bevel hadden gekregen te vertrekken naar hun vluchtoord Oud & Nieuw Gastel. In Fijnaart en Zevenbergen, de twee andere gemeenten die hun bevolking ten dele naar Oud Gastel moesten afvoeren, heeft **men**, naar wij vernamen, de personen die genoodzaakt waren hun woningen te verlaten, zoveel mogelijk elders in de gemeente zelf onder gebracht. Slechts een aantal bewoners van het Zevenbergse ziekenhuis zijn met Pinksteren naar het St. Josephgesticht te Oud Gastel overgebracht, omdat er voor hen te Zevenbergen geen behoorlijke verblijfplaats meer beschikbaar was.

Het luchtbombardement van **Roosendaal** daags voor Pinksteren, leidde in deze stad tot een algemene uittocht. Hoewel de meeste bewoners naar het zuiden en westen vluchtten, waren er **toch ook** enkelen, die te Oud-Gastei een onderdak zochten en vonden. Gelijktijdig had er in Oud & Nieuw Gastel zelf op bijna grote schaal een interne emigratie plaats. Personen, die zich bedreigd voelden omdat hun woning dicht bij een gevaarlijk punt gelegen was, zochten gedurende de Pinksterdagen voor hun gezin elders in de gemeente een veiliger plekje, hetzij alleen om te slapen, hetzij voor dag en nacht. Zo zag men in de omgeving van de Gastelsetoren, van de Melkfabriek en van bepaalde kruispunten talrijke gezinnen wegtrekken. In Starpersgat hadden de dreigende gevechten en het laten springen van de Maasbrug op de tweede Pinksterdag ten gevolge, dat een groot gedeelte van het

dorp de omliggende polders (Heer Jansland, Oude-Prinslandse polder) invluchtte en aldaar twee dagen lang verbleven. Dok nabij de Standdaarbuitense brug was het voor de bewoners van de Schans een tijdlang erg onveilig.

De vluchtelingen uit Klundert werden op hun tocht naar Oud-Gastel begunstigd door prachtig weer. Het eerst in de vroege namiddag kwamen de zieken en ouden van dagen. Zij werden met auto's vervoerd en bij hun aankomst voor het genieentehuis onmiddellijk naar het St. Josephziekenhuis gedirigeerd. Spoedig daarop volgde de landbouwwagens en de hoogbepakte fietsen.

Gedurende de Pinksterdagen lag Oud-Gastel min of meer in het front, zodat ieder het veiliger vond maar binnen te blijven. Dinsdag 14 Mei trad er een ontspanning in. Het oorlogsgevaar werd minder dreigend. Men zocht weer contact met elkaar. Het meest dringende werd door de dapperste elementen hervat.

Woensdag kon in de namiddag van het bestuur van de Vrijwillige Burger Dienst met de hoofd- en groepleiders gelouzen worden. Daarop werden de toestanden in Klundert uitvoerig besproken om, in dien enigszins mogelijk, naar de haardsteden terug te keren. Enkelen konden aan die wenk gevolg geven, maar de meesters werden nog weerhouden door het water in hun huizen of de vrees voor de Duitse bezetters. De volgende morgen kwamen de leiders der achtergeblevenen opnieuw in de patronaatszaal bijeen. Intussen was het bekend en zichtbaar geworden, dat nog dezelfde dag te Oud-Gastel een groot aantal Duitse troepen zouden worden ingekwartierd. Van Gastelse zijde werd de aandrang tot vertrek natuurlijk nog sterker dan daags te voren, omdat er nu plaats gemaakt moest worden voor de soldaten. Met slot der besprekingen was een eenstemmig besluit om onmiddellijk naar huis te keren. De meesten voegden de daad bij het woord, slecht enkelen bleven nog een dag langer en vertrokken in de loop van Vrijdag 17 Mei.

De terugtocht werd bij schitterend weer aanvaard. Bijna allen waren over het onthaal in Oud-Gastel bijzonder tevreden. Slechts hier en daar moest een kleine dissonant het schone accoord van gastvrijheid en dankbaarheid verstoren. Zo kwam met een ferme handdruk en een hartelijk tot weerziens het snelle einde van dit West-Brabantse lente-drama. Alles bijeen hebben ongeveer een week — door bemiddeling van het V.B.D.-comité — een 950 vluchtelingen in Oud-Gastel vertoefd.

EVAGUATIWERK

Ik vergat nog mede te delen, dat twee militairen in den oorlog gestorven zijn (namelijk Lazaroms en Hendrik van Nispen) en

hier met militaire eer begraven zijn. Kort daarop stierf onverwacht de vader van de laatste (**Martinus van Nispen**) een goede vriend van me en voorzitter van het **Oranjecomité**, die ik dikwijls op bezoek gehad heb. Ik heb veel met hem over politieke kwesties gepraat. Hij was ook gemeenteraadslid. Bij het 'politieke' gedeelte van deze herinneringen komt hij nog wel ter sprake evenals de hele oorlog. We zullen later nog gelegenheid krijgen uitvoerig op **deze** oorlogsjaren in te gaan. In het hoofdstuk 'Verhoudingen' zal de lezer al merken, dat wij moeten wachten tot na deze oorlog om een goede beoordeling van personen en toestanden te kunnen geven. Ik zal nu eerst iets vertellen over onze heemkundigen kring **sint Bernaerts**.

9. HEEMKUNDE

Ik heb een actief aandeel gehad in het oprichten van een heemkundigen kring. Daar ik van het begin af aan **secretaris-penningmeester** geweest ben, kan men over de oprichting en de werkzaamheden van de kring alles nagaan in notulen, **courantenknipsels** enz. (zie map: secr-penn).

Op 23 maart 1941 had de oprichting plaats in **Fidei et Arti** te Oudenbosch. In een courant (Volkskrant of Grondwet) staat dat 'de promotors van deze studiekekring zijn, voor Oud **Gastel** Broeder Theophile, voor Hoeven burgemeester **Janssen**, voor **Standdaarbuiten** C. van Rooij, gemeentesecretaris en voor Oudenbosch J.M. Renders'. Dit berichtje is niet juist. Het dagblad van Noord-Brabant gaf een beter verslag. Het zegt: 'Er werd een voorlopig bestuur gevormd, bestaande uit de heren drs. J. Renders, voorzitter; mr. H. Mastboom (**Gastel**) vice-voorzitter; Br. Theophile, secretaris-penningmeester; Br. Christoffor (Oudenbosch); J. Korsmit (Stampersgat); L. Lauwen (Hoeven); C. de Wild (Bosachenhoofd); L. Blommerde en C. de Rooij (Standdaarbuiten).

Zo was het inderdaad op de 23ste maart. Het was een eigenaardige oprichtingsvergadering. Aan de bestuurstafel hadden naast drs. Jan Renders plaats genomen dr. Hugo Heijman, Norbertijn pastoor Bink uit **Alphen** en Jan Vriends, de bekende natuurkundige. Over dit driemanschap kan men heel wat lezen in mijn verzameling van artikelen in bovengenoemde map. (Tot op heden mij niet bekend, F.van M.) Het waren de oprichters van de heemkundige studiekringen in Brabant. Zij zijn maar kort op onze oprichtingsvergadering geweest (zie verslagen). Later hoorde ik van Jan Renders, dat er heftige discussies ten zijne huize aan vooraf waren gegaan.

Heemkundige Kring S I N T - L A U R E N S - Stampersgat.

Op Dinsdag 17 Jan. 1946 des avonds om half acht
uures, zal de voorzitter Mr. H. P. A. M. Mastboom in "Hotel
Stampersgat" een voordracht houden over :

J A N V I J V A N G L Y M E S

Twadde Markies van Bergen op Zoom

Wij herinneren ons eraan, dat elk lid één huisgenoot
magg meebrengen (volwassenen)

Br. Theophile,

Secr. penn.

heemkundige kring st. laurens

oud- en nieuw-gastel

Op Woensdag 13 Maart a.s. des avonds om half acht zal de secre-
taris, Br. Theophile in de patronaatszaal voor de leden van Gastel
en Stampersgat een lezing houden over:

»de heren van gastel«

Wij herinneren er aan dat elk lid één huisgenoot mag meebrengen.

Niet-leden betalen 50. cent.

BR. THEOPHILE

Secr. penn.

Oud-Gastel, Maart 1946

HEEMKUNDIGE KRING ST. LAURENS

OUD- EN NIEUW-GASTEL

Op Woensdag 10 April a.s. des avonds om half 8
zal de Welgedoede Heer R. van Hasselt uit Roosen-
daal een voordracht met lichtbeelden houden
voor de leden van Gastel en Stampersgat over

Het West-Brabantse Landschap

De lezing wordt gehouden in de zaal van het
Patronaat

De Secr. penn.

Br. THEOPHILE

OUD-GASTEL, April 1946.

HEEMKUNDIGE KRING ST. LAURENS

OUD- en NIEUW-GASTEL

Met groot genoegen kondigen wij U de komst aan van

Dr. Bernard Vlekke

die ons, op Maandag 15 Juli des avonds om acht uur in de patronaatszaal te Oud-Gastel, zal komen spreken over

Amerika

EN OVER ZIJN ERVARINGEN VANAF ZIJN VERTREK
NAAR ROME TOT ZIJN TERUGKEER IN HET VADERLAND.

Br. Théophile, Secr. Penn.

Oud-Gastel Juli 1946

Z.O.Z.

WIJ HERINNEREN ER AAN DAT ELK LID EEN HUISGENOOT MAG MEEBRENGEN

Dr. Bernard Vlekke werd op 18 Sept. 1899 te Stampersgat geboren en is een zoon van wijlen Jan Frederik Vlekke, eerste directeur der Gastelse suikerfabrieken en groot sociaal werker, schrijver en redenaar uit de laatste decennia der vorige eeuw. (Overleden in 1903) Bernard Vlekke is een bekend historicus geworden. Hij studeerde te s-Heertogenbosch en aan de universiteit te Amsterdam. In 1926 legde hij te Nijmegen doctoraal examen af met als hoofdvak Middeleeuwse geschiedenis en in 1935 promoveerde hij op het proefschrift „Sint Servatius, de eerste Nederlandse bisschop, in historie en legenda,“ het meest volledige en meest critische dat over Servatius geschreven is. Dr. Vlekke is zestien jaar leraar geweest aan middelbare scholen te Maastricht. In 1937 volgde zijn eervolle benoeming tot secretaris van het Nederlands Historisch Instituut te Rome, als opvolger van Dr. Post. Tijdens de oorlog moest hij Rome verlaten en vestigde zich in Amerika. Hij doceerde aan de Harvard Universiteit en gaf o.m. een viertal boeken uit. Thans is onze oud-gemeentenaar weer terug in het vaderland en al onze leden zullen het zeker op prijs stellen, dat wij deze interessante figuur, deze geleerde schrijver en redenaar in onze kring mogen ontvangen. In de vooravond zal Dr. Vlekke, die vergezeld is van zijn echtgenote, een bezoek brengen aan Stampersgat en het graf van zijn vader aldaar bezoeken.

Br. Th.

Heemkundige kring St. Laurens

OUD- EN NIEUW-GASTEL

Op Dinsdag 17 September a.s. des avonds om half acht
zal de voorzitter Mr. H. P. A. M. MASTBOOM
in de patronaatszaal te Oud-Gastel een voordracht
houden over

Het Britse Wereldrijk

(Samenstelling - Bestuur - Karakter)

voor de leden van Gastel en Stampersgat

Br. THEOPHILE

secr. - penningm.

OUD-GASTEL, SEPTEMBER 1946

's Woensdags daarop zijn Renders en ik naar 's Hertogenbosch geweest, waar de Brabantse Bond officieel opgericht zou worden. Er waren een paar deftige burgemeesters, jonkheren en een paar dito dames en er werd alweer (vooral door Renders) dezelfde discussie gevoerd. Het ging allemaal hierom; er bestaat een provinciaal genootschap Brabantia Nostra, een Taxandria enz. Hoe moet de Bond daar nu tussendoor zeilen? Mgr. Goossens kwam ook nog met een andere Bond geloof ik. Enfin het zat toen al in de war. Op die vergadering heb ik gevraagd of de correspondenten zo vriendelijk wilden zijn van die ruzies niets in de bladen te zetten, daar anders de mensen uit onze kring, die nog maar drie dagen bestond, al direct een eigenaardige indruk moesten krijgen. Op een gezegde van een van de heren van het driemanschap, dat iedere Brabander zich voor alle plaatsen moest interesseren, heb ik geantwoord, dat ik tot mijn spijt geen interesse had voor de geschiedenis van de 'acht zaligheden' maar des te meer voor die van Oud en Nieuw Gastel.

Onze heemkundekring Sinte Bernaerts heeft niet veel kunnen doen. Daar alle bonden en organisaties zowat opgeheven zijn, viel dit lot ook ons ten deel. Nadien en nu (1944, F. van M.) zijn we lezingen gaan geven voor beperkte kringen.

De aktiviteit gaat vooral van Gastel en ook nog wat van Oudenbosch uit. Van het begin af bleef Hoeven en Standdaarbuiten achter. Later zal ik de interne oorzaken daarvan bespreken. Voorlopig volsta ik met te verwijzen naar mijn map: Heemkundige kring Sinte Bernaerts; secretaris-penningmeester.

10. VERHOUDINGEN EN TOESTANDEN

Dit hoofdstuk zal een lang worden. De lezer zal er van alles in vinden, want ik heb besloten alles op te schrijven, wat mij wenselijk lijkt. Ik zal mij niet houden aan chronologisch overzicht, ik haspel nu maar van alles door elkaar. Ik heb het altijd betreurd, dat mannen als bijvoorbeeld Thomas de Bie geen dagboek er op na gehouden hebben en de kleine feitjes van hen zelf en de gemeente opschreven. Uit die 'vertrouwelijke mededelingen' toch leert men de geschiedenis kennen. Welnu dan met dit hoofdstuk begin ik een soort dagboek, maar dan een met terugwerkende kracht!

Het is vandaaa 1 juni 1944. De warme snikhete pinksterdagen zijn achter de rug. Wij hebben hier betrekkelijk weinig vliegtuigen gehoord. Hoofdzakelijk waren het weer Frankrijk en België, die hun bloedige tol hadden te betalen aan den onbarmhartige luchtoorlog der Geallieerden, waartegen zojuist de aartsbisschop van Mechelen, kardinaal van Roey in scherpe bewoordingen geprotesteerd heeft. Maar gisteren, op de laatste dag van mei, hebben we toch het ergste meegemaakt sinds 10 mei

1940. Toen -11 mei 1940- werd Roosendaal gebombardeerd door de Duitsers. Wij zagen dien zaterdagavond (1940) drie bommenwerpers boven Roosendaal hun lugubere last uitwerpen. Verschillende huizen brandden af, maar er waren betrekkelijk weinig doden. Ook Zevenbergen en Etten zijn toen gebombardeerd. Maar nu -31 mei 1944- 's morgens om half twaalf is Roosendaal door Engelse of Amerikaanse vliegers getroffen. Ik zat op mijn kamer te werken, het was geen school, en ineens hoorde ik drie a vier malen een geweldig gerammel van deuren en ramen in ons huis (Is nu afgebroken, stond tegenover het Veerhuis, F. van M.) en in de buurt, gepaard met enige doffe slagen. Iedereen dacht direkt aan het station in Roosendaal. Later hoorden we van de Kandij-fabriek, de Melkfabriek, een stukje van de suikerfabriek en enige (?) bommen op de Bloemenmarkt. De uitwerking was verschrikkelijk. Tot nu toe al 70 doden en nog vele gewonden. Ik denk dat het bombardement een half uur geduurd heeft! Men heeft hier geen bewondering voor een dergelijke wijze van oorlogsvoering. En de stemming tegen de Engelsen, op wie we nu al zo lang wachten, wordt er niet beter op! (77 doden, 60 zwaar en 100 lichtgewond) Twee meisjes van Antoon Voorbraak, die in een rijtuig zaten, werden getroffen, Anna was op slag dood. Truus gewond en bediend. (Later getrouwd met schipper P. de Bot.) Tragisch is, dat deze dochters wel konden spreken, daar de overige leden van het gezin (en allen die nu nog thuis zijn) doofstom zijn. Er moeten nog meer Gastelaars getroffen zijn (Adr. Rebbens en M. Mulders).

Vandaag 1 juni 1944, hebben we ook in onze gemeente wat bijzonders beleefd. Nadat de Duitsers op 14 mei jl. de pastorie, de woonhuizen van A.G.J. Mastboom (oud-burgemeester) en diens broer Petrus Mastboom, benevens dat van mevrouw de weduwe Knitel (doordat dr. C.F.N. van 't Hullenaar ruimte, kon zijn schoonmoeder, waar hij bij introk, blijven) gevorderd waren (er zit nog niemand in!) werden we vandaag verrast met de vordering van een 80-tal burgers (onder andere mr. H.P.A.M. Mastboom) om langs de wegen gaten te maken. De stemming was niet erg optimistisch. Daarover later meer!

5 juni. Vandaag hoorden we het nieuws, dat Rome -zonder slag of stoot- in handen van de Engelsen is. Het beroep van de Paus -enkele dagen geleden gedaan- is dus niet tevergeefs geweest! Op bevel van Hitler hebben de Duitsers Rome moeten ontruimen, maar ze zullen verder vechten..... 'tot de zegenvierende overwinning'. Het is een gekke oorlog. Wij hier lijken wel afgesloten van de wereld. De radio's zijn verleden jaar allemaal in beslag genomen; couranten verschijnen er haast niet meer. Wij lezen -sinds de Maasbode is opgeheven- de Tijd, maar die verschijnt maar tweemaal per week en dan is het nog een enkel blaadje! Tijdschriften geen een meer. Nee, wat dat betreft, we horen niets van wat er in de grote wereld gebeurt!

Maar er gebeurt ook weinig. De bombardementen op Frankrijk, België (en in de laatste week ook op ons land) zijn nu al van Pasen af bezig. De couranten zelfs beweerden, dat dit zeker en vast voorbereidingen waren voor de invasie op het vasteland! Maar die komt maar niet! De mensen worden moedeloos.

Ruim vier jaar is ons land nu al bezet gebied, 's Nachts word je wakker gehouden door het gebrom der vliegtuigen, weinig eten, haast geen kleren. De hele week zie je geen stukje vlees. Sigaren en tabak zijn haast niet meer om te roken. We krijgen nu om de veertien dagen veertig gram tabak of twee pakjes kleine dunne sigaren, voor de helft papier. Alles zit in de zwarte handel. Schrikbarende prijzen worden er gevraagd. f 50,-- voor een kilo boter! f 3,- en f 4,-- voor een 'vooroorlogse sigaar van 6 cent'! Als de mensen iets willen kopen van textiel (op je textielkaarten is al lang niets meer te krijgen) dan moet je boter of eieren of spek ruilen! Maar dit kunnen alleen maar de boeren; zij zijn de enigen, die nog iets kunnen, ofschoon ze ook veel moeten leveren aan de regering. Verscheidene gebieden staan onder water. Hier zijn mensen van Tholen, heel het eiland (37.000 mensen) is onlangs geëvacueerd, staat onder water. Ook van Overflakkee zijn er vluchtelingen en van Fijnaart. En nu komen er weer verscheidene gezinnen uit Roosendaal, omdat ze daar bang zijn, dat de Amerikanen nag eens terug zullen komen. Op de Langenberg, Kuivezand, Gastelsveer hebben de arbeiders -die voor de Duitsers moesten werken- verscheidene mitrailleursnesten gemaakt.

Vele boeren zijn gedupeerd in hun land. Er heerst een ontevreden stemming. Het duurt allemaal te lang, er zijn absoluut geen vooruitzichten. Of maken ze in het Oosten -Rusland doet na zijn zegevierende opmars van Stalingrad tot aan de Roemeense grens ook niets meer!- in het Westen een geweldig offensief klaar? Er is in alle lagen der bevolking -misschien de zwarthandelaren uitgezonderd- een reusachtig verlangen naar vrede! Zullen we die van dit jaar nog beleven? Of moeten we de winter van '44 op '45 nog meemaken? Dan zal er hongersnood en koude zijn, gezien de toestanden in de landbouw en gezien het verkeersvraagstuk. Dit is wel een pessimistische bladzijde, maar zo is de hedendaagse stemming, hier en elders. Bovendien zijn er verschillende huisgezinnen, waar een of meer jongens in Duitsland werken of nog altijd in krijgsgevangenschap zijn. Immers rond 1 mei 1943 moesten alle oud-gedienden zich weer melden -een strafmaatregel!- en zich weer opnieuw in krijgsgevangenschap begeven!

Er zijn toen zeer veel 'Ausweisen' uitgereikt, uit Gastel bleven er maar een paar achter, maar die zijn nog steeds niet terug. Toen dat bericht gepubliceerd werd, was ik juist in

Es wird hierdurch für die Zwecke des Arbeitseinsatzes bestätigt, dass der

Mulders Antonius Andreas J.

Personalausweis Nr. *C 51* Nr. *002713*, geboren am *18 Mei 1899*

wohnhaft *Gastel 1337*

in der Landwirtschaft/ einem landwirtschaftlichen Hilfsbetrieb

(Nichtzutreffendes zu streichen)

seit *11 Maart 1942* tätig ist.

Anstellungsort *Gastel*, den *10 April* 1943.

Ausstellende Stelle,
der P. B. H. (Ortlicher Bureauhouder) des Prov. Voedselcommissaris,

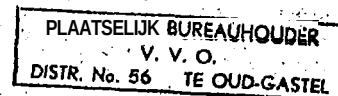
J. Broekus pp moering

L № 397916

AUSWEIS

gemäss den Richtlinien für das Freistellungsverfahren der Hauptabteilung Ernährung und Landwirtschaft beim Reichskommissar für die besetzten niederländischen Gebiete

Stempel:

Amsterdam op familiebezoek. Verscheidene stakingen braken toen uit, velen zijn toen tegen de muur gezet, men is er niets mee opgeschoten! Hier weigerden de boeren de melk naar de fabriek te brengen en legden het werk neer, maar het duurde maar kort. Over de houding van burgemeester Hofland in die dagen en ook in deze dagen spreek ik later wel eens.

6 juni. In een oorlog staat de mensheid toch altijd aan verrassingen bloot. Gisteren schreef ik nog dat de invasie niet komt..en nu is het dan toch gebeurd. Van mond tot mond ging vanmorgen om ongeveer tien uur het bericht dat de Geallieerden in Normandië geland waren. Ik moest denken aan Willem de Veroveraar! Nadere bijzonderheden ontbreken nog. Men praat over 4000 oorlogsschepen, 2000 landingsvaartuigen, 11.000 vliegtuigen. Generaal Eisenhower schijnt opperbevelhebber te zijn. Veel tijd tot schrijven zal ik voorlopig wel niet hebben, want ik denk, dat Roosendaal vandaag of morgen moet evacueren en dan is er voor ondergetekende werk aan de winkel. We zullen maar afwachten, hoe alles zal verlopen.

10 juni. Een hele drukte was het vanmorgen op de Markt. Een groep soldaten (Duitse) schijnt om drie uur met wagens en materiaal te zijn gearriveerd. Om 8 uur zag ik, dat er enigen voor het gemeentehuis stonden geposteed. Een tiental manschappen schijnen het raadhuis bezet te hebben. De overigen hebben de stellingen in Stampersgat, Gastelsveer enz. betrokken. Met het geweer in de aanslag patrouilleren ze. Er schijnt toch iets bijzonders aan de hand te wezen of is het ook in verband met de invasie in Frankrijk? We horen weinig bijzonderheden over de invasie. Bayeux schijnt in geallieerde handen.

14 juni. Er liggen hier op het ogenblik twee groepen Duitsers. De enen schijnen bureau-mensen te zijn. In de vier gevorderde

huizen hebben ze zich gemakkelijk genesteld. De andere groep is een raar stel. Er zijn jongens van 16 jaar bij, ook mannen van 50. Ik vernam vandaag, dat er een Dominicaan (priester, F. van M.) bij is. Een oude Pool komt bij ons wel eens in de kapel. Hij schijnt gedwongen dienst te moeten doen voor Duitsland. Deze laatst aangekomenen slapen in de school, daar de tankvallers opgetrommeld zijn. Die moesten voor een NSB-firma gaan werken en zijn hem daarom gesmeerd. Vandaag was het fietsen vorderen. De lui moesten 80 fietsen hebben, later is dit getal tot 30 verlaagd. Om zes uur vanmorgen zag ik op de verschillende kruispunten soldaten staan, die eenvoudig van de argeloze voorbijganger de fiets afnamen. Daar het echter zowat allemaal arbeidersmensen waren, die nu gedupeerd zijn, hebben deze zich tot de burgemeester gewend. Die is met de Duitsers gaan praten. Heftige redeneringen, dat zag ik wel. Het resultaat was, dat de mensen hun fietsen konden terugkrijgen, maar...dan moesten ze van de burgerij afgenomen worden. Daarop heeft de burgemeester -dat heb ik zelf gezien- een lijst van 30 personen gemaakt, waarvan hij wist, dat ze een fiets hadden. Twee soldaten, met een politie-agent zijn toen die adressen af geweest, maar het resultaat was zeer gering. De mensen hadden hun karretjes blijkbaar verstopt! Maar de Duitsers waren erg ontevreden. Des avonds om 8 uur kreeg het merendeel van de arbeiders en degenen die overdag hun fiets waren kwijtgeraakt, hun rijwiel terug, zodat vanavond het aantal fietsen, dat in beslag is genomen, niet meer dan ongeveer 5 bedraagt! "Maar komen moeten ze!" zegt de luitenant. Ik ben benieuwd voor morgen. Ik hoor het woord concentratiekamp al noemen! De burgemeester heeft nu wel de arbeiders gered...maar wat zorgen zal hij morgen weer hebben met die fietsen?

18 juni. Van de fietsen horen we niets meer. De boetedagen zijn weer voorbij. Stampvolle kerken, biddende mensen! Allemaal om vrede. Wanneer worden we verhoord? De stemming wordt weer slecht. Gisteren zijn er weer verschillende huizen gevorderd en hebben verscheidene mensen inkwartiering gehad. Hier ligt ook een groep Polen, verder zag ik vandaag Italianen, er zijn ook Hongaren bij, zegt men. Ons huis laten ze nogal met rust. De school hebben ze voor de helft in gebruik, heel de dag loopt hier een wacht voor de deur. Wat zie je toch weinig fietsers op straat!

2 juli. Een schoon uur heb ik meegemaakt. Gisteravond deelde de chef aan de soldaten mede, dat het vandaag kerkdag was. Hij vroeg wie er Katholiek was. Ongeveer honderd armen gingen de lucht in, maar op de vraag wie er Evangelisch was, niet een! Allen begonnen te lachen en keken naar mij, daar ik juist uit mijn raam hing en dus alles op de speelplaats (van de vroegere

St. Joannesschool, F. van M.) kon zien. De officier sprak zijn verwondering uit over de jonge mannen, die niet naar de kerk gingen. Nu kom ik juist van de kerk, waar ruim honderd soldaten de H. Mis hebben bijgewoond en de H. Communie hebben ontvangen, niettegenstaande dat het al zes uur in de avond is. (Communicerenden moesten nuchter zijn vanaf 12 uur 's nachts, F. van M.)

Samen hebben ze liederen gezongen. Alles was netjes en ordelijk. Het merendeel van deze mensen zijn oude Polen met kale hoofden, zeer godvruchtige mannen. Een van hen speelde orgel en ze zongen Maria-liederen. Ze zijn allemaal in gedwongen Duitse dienst. Een oude Professor-soldaat diende de Mis. De man heeft een grijze baard. Alles was ontroerend schoon. Een Marine-Pfarrer (pastoor) deed de Mis, een schone figuur en zeer jonge man.

21 juli. Een ongeluksdag voor Gastel. Al drie dagen gaan er 's morgens meer dan duizend vliegtuigen naar Duitsland. Woensdag 19 en donderdag 20 juli was er haast geen afweer, maar vandaag wel. Enkele Duitse jagers bonden de strijd aan, naar men zegt. Ik heb er geen gezien. In ieder geval begonnen de Engelsen te schieten om ± 11 uur. Zij raakten daarbij een vrachtwagen van de Vacca (nu: Zuivelfabriek Menken Dairy Food, F. van M.). De chauffeur, een zekere Bookelaar uit Roosendaal, was onmiddellijk dood. Terzelfder tijd passeerde op de plaats van het ongeval een bus van de BBA. Ook die werd geraakt. Een 17-jarige jongen was op slag dood; hij kreeg een schot in het achterhoofd. Een voorbijrijdende fietser werd dodelijk in de rug getroffen. De twee laatste slachtoffers kwamen respectievelijk uit Rotterdam en Woensdrecht. Alle drie de lijken werden naar het St. Jozefgesticht vervoerd. Ongeveer op hetzelfde uur werd ook de BBA-bus in Steenbergse beschoten. De twee chauffeurs waren ook onmiddellijk dood. De ene heette Rommers en komt hier niet vandaan. De andere is de ons allen welbekende populaire protestantse koster Johan van Honk. Vanmiddag waren er haast geen kinderen op school, zodat we de rest hebben weggestuurd. De aanslag op Hitler en de opstand van de Duitse generaals heeft overal buitengewone indruk gemaakt. De hoop is verlevendigd, dat de vrede spoedig zal komen. De Polen en de 'bakkers' liggen nog altijd hier. De Italianen, die hier zijn, zijn feitelijk krijgsgevangenen (van de "Badoglio-groep" dan) en anti-Duits. De Polen zijn allemaal oude kerels. Een professor in Latijn en Grieks is erbij. Ze komen van de omgeving van Bromberg. Ze moeten gedwongen dienst doen. Alles tezamen f300 militairen. Er zijn al ruim 400 Roosendaalse mensen hier. Je kunt niet op straat komen, of je stuit op vreemdelingen. Wanneer hebben we ons oude Gastel weer terug?

22 juli. Vanmiddag zijn de Polen vertrokken. Op de speelplaats was het aantreden en namen afroepen, het is allemaal sinisky, al wat je hoort! Het waren beste mannen! Verleden zondag hebben ze nog een kerkdienst gehad. Toen ze vertrokken, wuifde 'onze' professor ons goedendag! Een afscheid voor eeuwig. De "generalen-opstand" in Duitsland schijnt mislukt te zijn. We horen er echter zeer weinig van.

2 augustus. Men zou altijd een of ander nieuws willen horen, maar op het ogenblik horen we niets. Maar rustig afwachten. Ik heb met iemand gewed, dat we voor 1 september klaar zijn! De staatslieden praatten dikwijls over hetgeen er na de oorlog zal gebeuren. Daar denk ik ook wel eens aan in verband met Gastel! Ik ben nog altijd voorzitter van de NVL (Nationale Vereniging Luchtbescherming, F. van M.). En we hebben wel eens horen zeggen, dat het NVL-bestuur straks in een feestcomite omgezet zal worden.

Moeilijkheden? Er zijn verscheidene mensen van de hoge stand, die burgemeester Hofland niet kunnen zetten! De verhouding Hofland-Mastboom is natuurlijk helemaal slecht. Toen hij hier 1 mei 1940 geïnstalleerd werd, was Ant. Mastboom, de vorige burgemeester, mevrouw en Harrie afwezig. Men zegt, dat Hofland later pogingen gedaan heeft, den ouden heer te spreken, maar dat die mislukt zijn. Op 10 mei, toen de oorlog uitbrak en wij 's middags om 1 uur de eerste vluchtelingen ontvingen, stonden mr. Mastboom en de nieuwe burgemeester tegenover elkaar. Later zou dat nog eens gebeuren. In het begin van augustus 1942 kreeg ik op een middag een boodschap om direct bij de burgemeester te komen. Ik ging en hij deelde mij mede, dat er de andere week Zeeuwse vluchtelingen kwamen. Hij had het over het bijeenroepen van het comite en over Mastboom. Ik heb toen gezegd, dat ik er absoluut op stond, dat mr. Mastboom ook terstond uitgenodigd werd. Toen hij enige uren later op het Raadhuis kwam, was de burgemeesterlijke ontvangst zeer koel om niet te zeggen onbeleefd. Typisch was ook, dat alle comité-leden een vrijstelling kregen voor hun fiets -qua comité-lid- en dat de burgemeester maar niet in kon zien dat mr. Mastboom 'ook al een fiets nodig had'. Het verwonderde dan ook niemand, dat er enige dagen later een ontslagbrief van mr. Mastboom kwam. Ik denk niet, dat ze later nog enig contact met elkaar gehad hebben. Wel heb ik Hofland dikwijls -op de vele vergaderingen, die ik met hem gehad heb- zich smalend over mr. Mastboom horen uitlaten. Een feit is, dat deze zich gedurende de oorlogsjaren nergens voor spande, behalve de heemkundige beweging, die de familie Mastboom, vooral Piet M. ook financierde. Toch heeft mr. Mastboom meer vrienden, dan men zou denken, beslist meer dan Hofland. Diens manieren bevalen niet aan iedereen. Hij kan echt autoritair optreden, dat is al ver-

schillende malen gebleken, zo op zijn Duits en daar zijn de Gastelaren niet van gediend. Ik herinner mij een snikhete zomeravond bij ons op de speelplaats. Hij had ongeveer honderd mannen 'gevorderd' dat wil zeggen verplicht om naar de vergadering van de luchtbescherming te komen, Hij begon met kapelaan Van de Elzen -waarnemend pastoor- te verwijten, dat tegenwoordig de Engel des Heren weer luidde, niettegenstaande het verbod van de 'Duitse overheid' om klokken te luiden. Echt onsympathiek trad hij op die vergadering op, waar hij geweldig klaagde over te weinig medewerking. Later zag hij van ons hoe wij de mensen aanpakten op onze luchtbeschermingsvergaderingen en dat het op onze manier vanzelf liep.

Hij was ook een erge voorstander van de Nederlandse Volksdienst, die hij na de oorlog wilde laten bestaan, zei hij een paar jaar geleden. Nu hoor ik hem daarover weinig meer spreken. Wij komen ook niet meer zo dikwijls bij elkaar, het vluchtelingencomite is in 'ruste', bij gebrek aan werk, de luchtbescherming ligt stil in deze zomermaanden. Ik moet zeggen, zijn voorliefde voor de volksdienst sproot uit zijn sociaal gevoel, want dit moet gezegd zijn, hij voelt meer sociaal dan zijn voorganger. Hij had bijvoorbeeld kans gezien om verscheidene tonnen sintel-cokes te kopen en heeft daar honderden mensen (vooral Kerstmis 1943) mee geholpen en hen werkelijk een weldaad bewezen. Een mud kolen kunnen krijgen in de winter, als er niets is, wil toch heel wat zeggen. Ik heb Hofland altijd verdedigd tegenover verscheidene mensen, die ik later wel eens zal noemen, ja, ook tegenover de Mastboomen waar ik ook kwam.

Het ambt van burgemeester is wel het moeilijkste ambt van allemaal. Hoe heeft hij het zolang kunnen uithouden! Op de eerste plaats heeft hij een prachtig groot gezin. Wij kennen dit gezin van nabij, want in de angstige meidagen van '40 heeft het voltallig zes weken bij ons in het klooster gewoond. En dan valt er maar één ding te zeggen. Het burgemeestersgezin is een voorbeeldig, net katholiek gezin. Meer woorden hoef ik er niet aan te besteden.

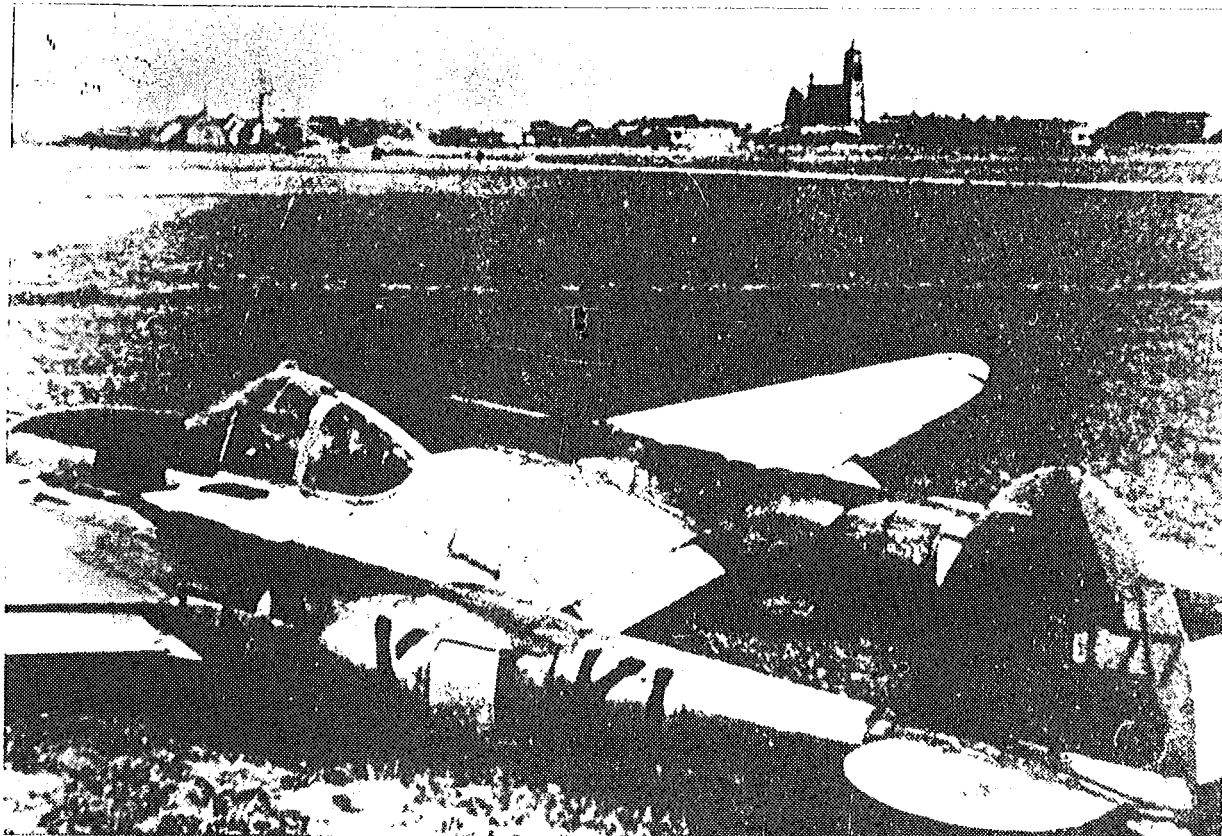
Dat hij dus op zijn post bleef -niettegenstaande de meeste collega's zijn afgezet- heeft hij zeker in het belang van zijn gezin gedaan, maar hij beschouwde zijn aanblijven ook als een gemeentebelang. Daar zijn alle mensen het wel niet mee eens, maar een feit is dat, als er iemand van de nieuwe orde, hier burgemeester werd, het voor de gemeentenaren niet beter werd. Dat hij nu onlangs persoonlijk met enkele Duitse officieren die huizen, die naderhand gevorderd zijn, is wezen bezichtigen, wordt hem kwalijk genomen. Eveneens, dat hij die mensen gevorderd heeft om kuilen te graven en hun fietsen af te laten staan! Bovendien heeft hij nog de onhandigheid gehad een

briefje huis aan huis te sturen, waarin hij verklaart, dat hij het met 'de Duitse overheid alhier eens is' wat betreft putten te graven voor cahuilgelegenheid. Vraeger liep hij ook geweldig warm voor Winterhulp. Hij kon mensen, die daar principieel anders tegenover stonden, niet begrijpen. Hij heeft daarover nog eens een kwade brief naar de ambtenaren geschreven!

De man meent het buitengewoon goed met alle ingezetenen en wil liefst, dat het iedereen goed gaat en werkt daar ook voor. Hij is buitengewoon actief, maar geen diplomaat. Hij heeft tot hier toe, in de vier jaren van zijn burgemeestersambt, ontzaglijk veel werk verricht, niets ontsnapte aan zijn waakzaam oog; hij heeft nog niet veel plezier in zijn baan gehad! Wat de brandweer betreft, hiervoor heeft hij ook van het begin af aan hard aan gewerkt. We beschikken nu al een paar jaar over een prima motorspuit, een model voor de gehele omtrek. Het personeel is uitgerust met helmen, overalls en laarzen. Ook de luchtbescherming (luchtbeschermingsdienst-zelfbescherming) is perfect in orde. En hier moet ik onze 'hoge' stand aanklagen! Want hier bevinden we ons toch op een terrein, waar eenieder aan mee kan werken! De laatste tentoonstelling (zie luchtbeschermingsschrift 1940) en de vele vergaderingen bewijzen, dat het merendeel van onze bevolking hier achtergebleven is. Het is onplezierig, daar dwang op te moeten uitoefenen. Het St. Jozefgesticht bijvoorbeeld is slecht verzorgd op dat gebied. Het jeugdhuis, waar al enkele jaren een Middelburgs Kindertehuis gevestigd is, geeft het voorbeeld voor andere grote gebouwen.

15 augustus. De mensen zijn in het algemeen optimistisch. Het is nu nog zomer, we hebben een prachtige veertien dagen te pakken en men gelooft algemeen, dat de oorlog gauw klaar zal zijn. We weten anders weinig van wat er in de wereld gebeurt. In Frankrijk is er een enorme slag gaande. Reizen doen we maar niet in deze vakantie. Nog steeds hoor je van treinen beschieten enz. Het is maar al te gevaarlijk. Thuis is het nog het beste, dan val je ook niemand lastig met eten en zo, want het wordt met de dag moeilijker. Be oogst is goed, maar hij zal gauw genoeg op zijn.

4 september, maandagmiddag. Nu gaat alles snel! Gistermorgen hoorden we dat de stad Doornik bezet was. In de avonduren sprak men van Namen en vanmorgen over Brussel. Zojuist verneem ik dat er in Maastricht gevochten wordt. In Roosendaal worden alle fietsen gevorderd enz. Onze soldaten, die al vanaf juni in de school lagen zijn verleden week vertrokken, ook de goede Polen. Onmiddellijk kwamen er echter weer nieuwe, maar hedenmorgen kregen ze bevel, zich achter de Maas terug te trekken. Hier is het op het ogenblik alles nog stil.

Noodlanding in de Rolleweg (april 1944)

Duitschers vluchten vanuit België — 3 Sept. 1944

Dolle Dinsdag

Ook de bakker-afdeling, die nog steeds in de grote huizen zitten, zijn aan het inpakken. Wat zal het deze week worden? We hebben vandaag nog rustig school gedaan. Ik zit met mijn klas op het toneel in de Harmoniezaal! Ik heb juist hedenavond een vergadering uitgeschreven van de NVL. We wilden tegen overmorgen een massabijeenkomst beleggen; de blokploegen nog eens aansporen, de mensen nog eens wijzen op de zelfbescherming. Zal het nog kunnen?. Men spreekt hier al over Antwerpen. Het komt nu kort bij huis. God beware ons!

5 september. Vannacht enkele zware ontploffingen gehoord. In Gastel knetterde even een geweer. De aanblik vanmorgen is merkwaardig. Je ziet nog enkele losse Duitse troepjes komen, alle verband schijnt ineens verbroken te zijn. Het is een troosteloos gezicht. Een soldaat op een fiets zonder banden, of met een oude versleten bakfiets. Ze weten absoluut niet waar naar toe. We staan allemaal in groepjes langs de straat te praten en wijzen de 'moffen' de weg. Vier oude Polen kwam ik daarjuist nog tegen, die blijven maar hier zeiden ze. Het is hier zeer stil. Je hoort geen enkel vliegtuig, we wachten op de Engelsen. De mensen zijn allemaal blij, dat de Duitsers zonder slag of stoot terugtrekken. Het is een absolute wanorde met het leger, nog erger, dan bij ons in '40! Verschillende vlaggen worden om tien uur al uitgestoken, je ziet mensen met oranje! Wat een aanblik! Dat is allemaal omdat vannacht Breda in handen der geallieerden is. Ze schijnen naar Moerdijk op te rukken. Het is nu half twaalf en...de vlaggen zijn nu ingehaald, daar er juist door de Duitsers, die hier nog altijd passeren geschoten is. We weten onszelf nog geen houding te geven. De cafés worden al druk door jonge mannen bezocht. Is heel de Westhoek van Brabant misschien afgesloten? In Roosendaal zijn ze de NSB-ers aan het ophalen. Zien we vandaag nog wat anders? We zullen wel niet om half tien binnen zijn vanavond, zoals gisteren op bevel van herr Rauter! (het was dulle dinsdag, F. van M.).

6 september. Gistermiddag was het verder opvallend stil in Gastel. We zaten allemaal te wachten op de Engelsen, maar we hebben niets gezien. Ofschoon de Engelse radio (er zijn nog radio's en er wordt natuurlijk geluisterd!) gezegd had: Onze troepen hebben Breda bereikt (of rukken op Breda aan). In Breda schijnt niets gebeurd te zijn. In Roosendaal had de ondergrondse beweging de NSB-ers gevangen genomen, naar het schijnt, maar de Gestapo is gekomen en hebben ze los gelaten. Men spreekt van straffen voor Roosendaal. We zitten er hier een uur vandaan, maar we gaan er niet naar toe. Thuis is het maar het veiligst. We lachen om de vlaggen van gisteren! Zouden we vandaag wat meemaken, of zit alles nog in België? We waren gisteren netjes om half tien binnen, nog steeds passeren

hier groepjes Duitsers.'

Zondag 10 september 1944. We hebben een eigenaardige week achter de rug. Ik heb al verteld van verleden dinsdag, 'dolle dinsdag'. Dat bericht van Breda heeft alles in de war gebracht, vooral bij de Duitsers. Nog steeds trekken losse troepjes terug, doch nu worden ze opgevangen door officieren en herenigd. Alles gaat zowat richting Moerdijk. We hebben deze week geen school gedaan, zaten alle dagen te wachten op, de Engelsen. Misschien vanwege het slechte weer zijn ze er nog niet. Er schijnt nog al tegenstand te zijn aan het Albertkanaal. Affijn, we weten niet veel en het wachten duurt lang. We gaan Gastel niet uit, fietsen kun je niet, want dan nemen de Duitse soldaten je fiets af; bussen rijden niet, treinen evenmin. Gisteravond en vanmorgen kijken we naar de Engelse jagers, die hier rondzwermen en bewegingen maken als waren het zwaluwen. Daarjuist hebben ze weer wat beschoten in Roosendaal, we zien het hier roken. Maar dat is allemaal al heel gewoon. Couranten zie je ook niet, de post evenmin. Toch heb ik gisteren een krant vast kunnen krijgen: het Roosendaals Nieuwsblad. En daar stond zelfs een merkwaardig artikel in over de vlucht van voorname NSB-ers en duizenden mindere goden. Ook dat heeft het bericht Breda uitgewerkt. Tot onze diepe droefheid, vooral voor de broeders van Huijbergen, die nu al meer dan twee jaar hier wonen, moesten we vernemen, dat hun klooster totaal verwoest is door de Duitsers die er uit weggetrokken zijn. Ander nieuws is er niet te vertellen dan dat de uitzonderingstoestand voor Nederland is afgekondigd en we 's avonds om 8 uur binnen moeten zijn. Heel Nederland wacht!

Dinsdag 12 september. Het zijn wel spannende dagen die we beleven, al gebeurd hier nog niets. Alleen in de lucht; het gerommel duurt van 's morgens tot 's avonds. Terwijl ik deze regels schrijf knettert het afweergeschut op de vier jagers die hun mitrailleurs voor de zoveelste maal boven Roosendaal leegschieten. Het is wel een prachtig zicht die jagers, vooral als je ze zo vlakbij ziet als ik gistermiddag, toen ze boven ons huis al naar beneden doken om een paar schepen in de Vliet te beschieten. Twee meisjes zijn gewond. De voedselvoorziening in de steden schijnt spaak te lopen (er valt juist een bom in de buurt) daar alle vervoer zowat stil staat. Werken doen er maar weinig; alle telefoonverkeer is nu afgesloten. Tegenover ons is de oude zuster Monica gestorven, al 24 uur geleden en in Roosendaal in het moederhuis weten ze het nog niet eens, zo blijven de mensen thuis. Nadat Roosendaal gisteren dikwijls door jagers was aangevallen, ontplofte er gisteravond om tien uur een munitietrein die voor het station stond. Geweldige vlammen en talrijke ontploffingen konden we waarnemen. De mensen verlangen vurig naar het einde. Maar er schijnt in

Belgie nog hevig gevochten te worden. Officieel is het nu, dat de Geallieerden op enkele plaatsen de Nederlandse grens zijn overgestoken.

13 september. In de afgelopen nacht zijn hier een 80-tal Duitse soldaten aangekomen; de hele dag hebben ze geslapen. Met enkelen heb ik gesproken; ze zijn de oorlog beu! Ook hun officieren en generaals zeggen ze. Ze komen te voet van Caen en hebben ontzettende dingen meegemaakt. Het geallieerde leger is niets dan ijzer en staal zeggen ze. Een vroeg me om te biechten en te communiceren. Ik heb hem naar het gasthuis gebracht. Arme man. Hij liet me de portretten van vrouw en kinderen zien. Vandaag hebben ze veel paarden en wagens gevorderd, ik geloof, dat ze morgen weer verder trekken. Het liefst gaan ze naar de Heimat. Het wordt hier steeds spannender.

Vrijdag 15 september. Het wordt al langer hoe stiller wat de frontberichten betreft. Zouden er nu werkelijk geallieerde troepen op ons grondgebied zijn? En zouden ze er vechten? Als je de mensen spreekt, allen zijn van gevoelen dat we nog eens onverwacht Engelsen zullen zien. We zien al dagen achtereen losse terugtrekkende Duitse troepen vanuit Zeeland naar het Oosten. Hun wagens zijn 'versierd' met takkenbossen. Gisteren heeft de Engelse luchtmacht weer verscheidene aanvallen in onze omgeving gedaan. Vooral Roosendaal moest het weer ontgelden. Van het station schijnt nu niet veel meer over te schieten. De tunnel, die het eerste en tweede perron verbindt schijnt in elkaar te liggen. We zullen later wel eens gaan kijken, nu blijven we maar rustig thuis. Gisteren is de Troep die hier ligt overgegaan tot het vorderen van paarden en fietsen. Ik geloof dat het niet nog veel meer kan hebben. Stilaan beginnen de mensen weer te werken, ofschoon verscheidene bedrijven stil liggen. Bussen of vracht- auto's zie je helemaal niet meer. Begrijpelijkwijze paarden en fietsen evenmin. Hier en daar rijdt iemand op een fiets zonder banden! Het vlaggen van tien dagen geleden wordt nu inderdaad belachelijk! Vanmiddag werden de boten, die aan het Gastelsveer liggen weer beschoten door vier vliegtuigen. Boven ons huis begonnen ze al te dalen. Veel schade hebben ze echter niet aangericht.

Zaterdag 16 september. We horen eindelijk van de bevrijding van Maastricht. Steeds wachten! Wat valt dat lang. Vanmiddag ben ik de Langenberg eens op geweest. Een paar keer moeten schuilen. Het mitrilleren van de jagers is niet zo gevaarlijk dat zie je, maar het afweergeschut van Roosendaal bezorgt ons nag al eens een verdwaalde kogel. De Langenberg ligt vol soldaten, namelijk bij de boeren. Ze eten er zelfs.

Verschillende boeren zijn een of meer paarden en wagens kwijt. De vliegtuigen snorren de hele middag, we raken er al aan gewend.

Zondag 17 september. Hedennacht werden we allen opgeschrikt door heftige ontploffingen of geschut. We weten nog niet wat het geweest is. Er is wel een troep soldaten voorbijgekomen. Hadden die misschien afweer bij zich? Het is wel het hevigste wat we tot hier toe gehoord hebben, maar wie weet wat we in de toekomst nog zullen horen en meemaken? In de namiddag van deze dag hebben we iets bijzonders beleefd. Na het eten ging ik met een paar collega's de Veerkensweg in. Er waren even te voren weer boten beschoten. Het wemelde echter van jachtvliegtuigen, dan tien, dan acht, voor ons, achter ons, je wist niet waar je moest kijken. Opeens, rond één uur zagen we in de verte twaalf zeer lage bommenwerpers van een eigenaardig model. Tien minuten later vierenvieertig! Die hebben toch wel een bijzondere opdracht zeiden we tegen elkaar. We keerden huiswaarts, de straten waren vol mensen. En allen genoten van het machtige schouwspel, dat zich aan onze ogen ontrolde. Duizenden toestellen, allemaal zeer laag. Het waren zware machines met... grote zweeftoestellen er achter! Dus een landing ergens? 's Avonds hoorden we al vertellen dat tienduizenden Amerikanen (geallieerden) geland waren tussen de grote rivieren! Wij zitten dus nu tussen twee fronten? (slag om Arnhem, F. van M.)

Maandag 18 september. Een zeer rustige nacht gehad. In de verte regelmatig geschut. We zijn benieuwd naar wat deze nacht ons brengen zal. Er is oorlog in Brabant! Ik kan het van op mijn kamer merken. De lucht daverd en de grond trilt. Maar het is helemaal niet angstaanjagend. We zitten kalm te lezen, iets anders doen gaat toch niet in deze dagen. Vanmiddag zijn een honderdtal soldaten, die hier vorige week aangekomen zijn, vertrokken. Net als eenden in een rij trokken ze achter elkaar weg, velen ongewapend. Het was heel wat anders dan in 1940! Terwijl ik bovenstaande schreef, werd ik opgeschrikt door verbazend sterk motorgeronk en ja hoor daar ging het weer zoals gisterenmiddag, nee nog veel meer. Duizenden kolossale toestellen zijn weer een nieuwe landing gaan maken of hebben de vorige versterkt. We hebben nog geen berichten waar gisteren de landing heeft plaats gehad. We horen wel praten over het zuidelijke gedeelte van Nederland, namelijk over het land beneden Rijn en Lek. We vermoeden Nijmegen en omgeving. Vanmiddag kwamen de vliegtuigen nog lager dan gisteren over. We hebben er tientallen vlak boven ons huis zien vliegen, we stonden recht eronder. Verbazend was het. Het was een schouwspel, dat we misschien nooit meer zullen zien. Ik vermoed dat er ook landingen richting Breda, Eindhoven hebben plaats gehad. Maar we weten niets met zekerheid. Heel de dag dreunt

het in de verte. Nu het even doodstil is en heerlijk weer, komen we weer op adem. Overigens al wat we tot nu toe gezien hebben is nog maar een feest voor de ogen geweest! Het kwaadste moet nog komen denken we. De soldaten trekken allemaal uit Gastel weg zie ik wel. Naar de Heimat? vraag ik er een. Naar het nieuwe front ergens in Nederland, antwoordt hij.

Donderdaa 21 september. Sinds maandagmiddag hebben we hier niets meer gezien. Het is deze dagen doodstil in Gastel. In Oost-Brabant schijnt hard gevochten te worden. Wij denken maar dat het leger uit Antwerpen naar deze kanten op zal komen zakken, maar we weten niets. Vandaag schijnt hier weer inkwartiering te komen. Ik hoorde iemand zeggen, dat de zak waarin wij ingesloten zitten, nog 'gevuld' is met 200.000 Duitsers. Maar wie zal het weten? Ik heb nog nooit zo'n rustige wandeling gemaakt als gisteren. Je ziet geen voertuigen, want de boeren zijn bang, dat ze hun paarden zullen kwijtraken. Je ziet geen fietsen om dezelfde reden. De voedselvoorziening voor ons land wordt natuurlijk met het uur slechter, er rijdt geen enkele trein meer. De Nederlandse regering heeft vanuit Londen een algemene spoorwegstaking bevolen en gewaarschuwd voor de Duitsers, die mannen van 18-50 jaar schijnen op te halen om in Duitsland te gaan werken. De meeste mensen doen niets dan de toestand bespreken en rustig alles afwachten.

Wordt vervolgd.

HET BESTUUR

VAN DE GEMEENTE OUD EN NIEUW GASTEL

Over burgemeesters, wethouders en raadsleden,

I. INLEIDING OVER HET ONTSTAAN VAN DE GEMEENTENAAM

Het zal de lezer bekend zijn, dat onze gemeente Oud en Nieuw Gastel rond 1810 (in de zo geheten Franse Tijd) ontstaan is. En wel uit twee dorpen nl. (Oud) Gastel, ontstaan rond 1275 en Heer Jansland of Nieuw Gastel, ontstaan rond 1550 door inpoldering, uitgevoerd door Heer Jan van Glymes, markies van Bergen op Zoom. De grens tussen beide dorpen liep globaal langs de huidige wegen, vanaf de Kapelberg te Roosendaal langs de Roosendaalsebaan, Achterdijk, Oudendijk, Bulderstraat, Pietseweg, Broekestraatje, Strijpdreef, Peter Ceelen Keetweg tot de Standaarbuitense Dijk.

Het waren vanaf 1550 tot 1810 twee aparte gemeenten, genaamd Oud Gastel en Nieuw Gastel, ieder met een eigen bestuur, rechtspraak (de schepenbank) en een eigen parochiekerk!

De gemeente Nieuw Gastel was het grootst in oppervlakte.

De kern van het dorp Nieuw Gastel lag aan het eind van de huidige Barlaqueseweg. Dit dorp is rond 1583 reeds vergaan door overstroming en brandstichting in de 80-jarige oorlog.

Later ontstond in de gemeente Nieuw Gastel het op de huidige plek gelegen dorp Stampersgat, genoemd naar boer Stamper, die daar woonde en grond bezat. De twee gemeenten Oud- en Nieuw Gastel werkten toen natuurlijk wel samen, want zij hadden gemeenschappelijke belangen. De besturen van de twee gemeenten werkten en vergaderden echter afzonderlijk en hadden elk haar eigen administratie en financieel beheer.

Er was echter een secretaris voor beide gemeenten en zij vergaderden beiden in het dorpshuis van Oud Gastel naast de kerk.

Beide gemeenten maakten tot de komst van de Fransen in 1795 deel uit van het Markiezaat van Bergen op Zoom, het zo geheten oosterkwartier.

De markies bezat verschillende grond- en heerlijkheidsrechten in beide dorpen, zoals het jachtrecht, het molenrecht, enz. en hij kon allerlei belastingen heffen en benoemingen doen.

Ook de abdij van de cistercienser-monniken van St. Bernard op de Schelde (eerst Hemiksem, later Bornem in België) had in Oud Gastel veel grondbezit, invloed en rechten, zoals het tiendrecht. Dit laatste betekende, dat de abdij elk jaar recht had op het tiende deel van de oogst en het vee van de boeren.

Tijdens de Franse bezetting van 1795-1813 verdween de invloed van de markies en de abdij grotendeels.

Toen in 1813 Napoleon was verslagen en onder Koning Willem I de Nederlandse Staat weer werd hersteld, werden beide gemeenten voorgoed een gemeente: Oud en Nieuw Gastel.

Anno 1993, nu er weer gesproken wordt over gemeentelijke herindeling, hangen er donkere wolken boven onze gemeentelijke zelfstandigheid.

2. HOE DE GEMEENTE BESTUURD WERD

De wijze, waarop het gemeentebestuur werd samengesteld is gedurende de 19^e en 20^e eeuw een aantal malen veranderd.

In het kort willen we hier even op ingaan.

U begrijpt, dat in 1813 bij het herstel van het Koninkrijk der Nederlanden (inclusief België tot 1830) het gemeentebestuur nog niet ineens goed geregeld was. De gemeentelijke organisatie heeft tot op de huidige dag een hele ontwikkeling doorgemaakt. Na de nieuwe grondwet van 1815 kwamen de eerste gemeentelijke regelingen tot stand.

Er kwamen eerst de zo geheten "bestuursreglementen ten plattelande" van 1819 en 1825, die tot aan de grondwetsherziening van 1848 van kracht bleven.

In de Franse Tijd werd het gemeentebestuur gevormd door de "Maire" (een soort burgemeester) hoofd der gemeente, bijgestaan door de "Conseil Municipal" (een soort gemeenteraad).

Deze Frans benaming werd afgeschaft en voorlopig kwam aan het hoofd der gemeente weer een schout te staan met een gemeenteraad. Het nieuwe provinciaal bestuur van Brabant kreeg meer invloed. Daardoor ontstond een strijd tussen dit provinciaal bestuur en Koning Willem I, die sommige oude rechten van de vroegere markies zelf ter hand wilde nemen, o.a. de benoeming van allerlei personen in het gemeentebestuur, bijv. de schout! Pas in 1819 keurde Koning Willem I het nieuwe bestuursreglement van het platteland van Brabant goed.

Er werd een functie van districtsschout ingevoerd, waarvan er een in Roosendaal kwam, nl. de heer Mr. G.W. Panneboeter. Deze districtsschout kreeg het oppertoezicht over de administratie van 17 gemeenten in West Brabant, waaronder onze gemeente Oud en Nieuw Gastel.

Hij kon de plaatselijke gemeenteraden bijeenroepen en voorzitten, maar had slechts een adviserende stem.

De invloed van de provincie op het lokaal bestuur werd groot. Wel bleef de Koning het alleenrecht behouden ten aanzien van de benoeming van de schout. Het bestuur van elke plattelandsgemeente zou bestaan uit een gemeenteraad, voorgezeten door een schout. De raadsleden en de secretaris zouden de eerste keer worden benoemd door provinciale staten voor de tijd van zes jaren. Bij vacatures zou de benoeming eveneens plaats vinden door provinciale staten, op voordracht van dubbeltallen

door de schout en de gemeenteraad via de districtsschout! Schout en raadsleden mochten tot in de tweede graad geen familieverbanden hebben. De raadsleden moesten geerfd zijn in de gemeente, dat wil zeggen, dat zij onroerende goederen dienden te bezitten. Er was census-kiesrecht, dus om te mogen kiezen moest men eveneens bezit hebben en een bepaalde som belasting betalen!

De schout benoemde met de raad de gemeente-ontvanger, na goedkeuring door provinciale staten.

Bij koninklijk besluit van 23 juli 1825 kwam er een nieuw reglement op het gemeentebestuur ten plattelande in de provincie Noord Brabant, hetgeen de Koning nog meer invloed gaf op het lokaal bestuur.

Het nieuwe gemeentebestuur zou bestaan uit een burgemeester, twee assessoren (een soort wethouders) en de gemeenteraad.

De districtsschout werd ook wel districtcommissaris genoemd.

De gemeenteraad bestond uit zeven of negen leden, waarvan de burgemeester er een was! De burgemeester werd benoemd door de koning en de assessoren werden benoemd door de commissaris der Koning uit de leden van de gemeenteraad.

De provinciale staten benoemde de leden van de gemeenteraad.

De secretaris zou ook door de koning benoemd worden uit een voordracht van de gemeenteraad. De ontvanger der gemeente zou door de provinciale staten worden benoemd eveneens uit een voordracht door de gemeenteraad.

De burgemeester mocht geen korenmolenaar, brood- of meelverkoper, herbergier of tapper zijn!

3. DE GRONDWETSHERZIENING VAN 1848 EN DE GEMEENTEWET VAN 1851

De lezer merkt, dat er van een democratische volksinvloed op het gemeentebestuur in die tijd nog geen sprake is.

Men moest wachten tot in 1848 mede door Thorbecke een grondwetsherziening werd doorgevoerd.

Het voorstel hield o.a. een rechtstreekse verkiezing van de leden van de tweede kamer, provinciale staten en de gemeenteraad in.

De samenstelling, inrichting en bevoegdheden van de gemeentebesturen zou voortaan bij wet geregeld worden.

De gemeenteraad werd het hoogste bestuursorgaan, waaraan de regeling van de huishouding der gemeente werd overgelaten.

De nieuwe gemeentewet van 1851 gaf dus autonomie (zelfbestuur) aan elke gemeente. Wel bleef er toezicht bestaan op elke gemeente door rijk en provincie. De raadsleden zouden rechtstreeks gekozen worden door de ingezetenen, die het kiesrecht bezaten; dus nog geen algemeen kiesrecht! Het censuskiesrecht (naar een bepaalde belastingssom) werd gehandhaafd, alleen de som der belasting werd gehalveerd.

De burgemeester zou door de koning benoemd worden, ook buiten de leden van de gemeenteraad om. De gemeenteraad zou 7 tot 39 leden gaan tellen. Om de twee jaar moest er een derde aftreden en men werd niet meer voor het leven benoemd. Er kwam een college van burgemeester en wethouders dat het dagelijks bestuur zou vormen. De raadsleden werden voor een bepaalde periode (6 jaar) gekozen door de kiesgerechtigde ingezetenen.

Zij moesten minstens f 10,-- belasting per jaar betalen. Men moest eveneens Nederlander zijn, ingezetene van de gemeente, en in het volle genot van zijn/haar burgerschapsrechten.

De wethouders werden door en uit de gemeenteraad gekozen. Er werden taken en bevoegdheden voor de gemeentelijke bestuursorganen vastgesteld van raad, college en burgemeester.

De burgemeester kon nog wel lid van de gemeenteraad zijn, maar was dat niet automatisch.

De verkiezingen vroeger in het districtenstelsel gingen meer tussen personen, dan tussen programma's of beginselen.

Dit veranderde, toen er kiesverenigingen ontstonden en landelijke politieke partijen op levensbeschouwelijke grondslag of ideologie.

Na de grondwetswijziging van 1887 brachten de wijzigingen van 1.917 het algemeen kiesrecht en van 1922 het vrouwenkiesrecht met de evenredige vertegenwoordiging, zoals het tot op heden is blijven bestaan. Het nieuwe kiesstelsel bracht de partijpolitiek op de voorgrond, welke ook in de gemeenteraad haar invloed deed gelden.

Ook in onze gemeenteraad ontstond politieke partijvorming, maar dit meer op basis van stand of beroepsgroep, dan op basis van levensbeschouwing of ideologie. De landelijke politieke partijen hebben pas in 1978 haar intrede gedaan in onze gemeenteraad.

Ook nu nog worden de dertien gemeenteraadsleden rechtstreeks gekozen door de kiezers (inwoners boven de 18 jaar).

De burgemeester wordt rechtstreeks benoemd door de koning(in). De wethouders worden door en uit de gemeenteraad gekozen en vormen samen met de burgemeester nog steeds het dagelijks bestuur der gemeente.

Maar we staan anno 1993 voor grote veranderingen wat onze gemeente Oud en Nieuw Gastel betreft vanwege de gemeentelijke herindelingsplannen. Over enkele jaren zou de zelfstandigheid van onze gemeente (na ruim 170 jaar) wel eens kunnen ophouden te bestaan!

4. HET GEMEENTEBESTUUR ROND 1813

We willen beginnen met een blik in de gemeente zelf.

In 1813 telde de bevolking 2428 personen, waarvan 36 hervormden en de anderen Rooms kathaliek. De gemeente was verdeeld in verschillende wijken, o.a.:

1. Het Dorpskwartier (885 inw.)
2. Meir en Stoof (412 inw.)
3. Overesselijk (251 inw.)
4. Kuivezand (285 inw.); en
5. Nieuw Gastel(Stampersgat) (595 inw.)

Het aantal huizen bedroeg 390, waaronder 20 grote boerderijen, 54 kleine boerderijen, 200 arbeiderswoningen en 116 renteniers- en middenstandswoningen en zakenpanden.

De beroepsbevolking bestond toen uit 6 renteniers, 67 landbouwers, 4 kooplieden, 48 neringdoenden en winkeliers en 58 handwerklieden. De rest van de bevolking was arbeider in de landbouw. Het raadhuis stond in Oud Gastel en er was een school in Oud Gastel en Stampersgat.

In de Franse tijd tot 1813 was in onze gemeente de heer Thomas de Bie Maire of burgemeester geweest. (zie over de geschiedenis van hem en zijn familie het jaarboek uit 1987).

Na het herstel van het Nederlandse staatsbestel onder Koning Willem I kwam in 1813 Johan Christoffel van Voss weer terug en werd Thomas de Bie ontslagen.

Deze Johan Christoffel van Voss (1757-1825) was ritmeester in het Staatse Leger en reeds in 1791 aangesteld als drossaard van het Oosterkwartier van het markiezaat van Bergen op Zoom, waartoe ook onze gemeente behoorde. Hij woonde op het bekende "Gastelse Hof" aan het Marktpllein gelegen (in 1965 afgebroken). Hij was geboren in Hoorn in 1757 en huwde later met Johanna Vogel. Zij waren beiden protestants van religie.

Zij hadden eveneens vijf kinderen in leven, te weten 4 dochters en een zoon nl. Maria Sophia (geb. 1787), Willem Hendrik (1788-1835), Agatha (geb. 1791), Lucia (geb. 1797) en Johanna Catharina (geb. 1800). Bij de eerste komst der Fransen in Gastel in 1793 onder Dumouriez had Van Voss bevel gegeven tot inundatie van de Nieuw Gastelse polder en was zelf gevlucht.

De Gastelse schepenen (Pieter Mastboom, Jan van den Bergh, Frans Landmeeters, Jan Babtist Droomans en Cornelis van Campenhout) hadden dit bevel naast zich neergelegd en met behulp van bewapende boeren dit verhinderd. De Frans - Nederlandse aanvoerder H.W. Daendels schreef op 21 februari 1793 een brief aan de ingezetenen van Nieuw Gastel om hen te bedanken voor dit wapenfeit en gelastte tevens de gevluchte drossaard Johan van Voss te arresteren als verrader en zijn goederen aan te slaan! Zoals bekend mislukte door verraad van Dumouriez deze eerste Franse inval in Nederland.

En op 30 april 1793 was Johan van Voss weer terug op het

Gastelse Hof en vroegen de schepenen opheldering over bovengenoemde zaak! De schepenen wisten zich met moeite uit deze penibele situatie te redden, maar de verstandhouding met van Voss werd er niet beter op!

De Fransen komen echter in 1795 terug en op 19 maart 1795 zit van Voss voorlopig zijn laatste schepen-vergadering voor in Gastel.

Drie dagen later, op 21 maart 1795, wordt Thomas de Bie als schout gekozen door de nieuwe Gastelse Municipaliteit.

In 1814 zullen de rollen echter weer omgekeerd worden en krijgt van Voss het volledige herstel van zijn vroegere leidende positie terug.

Hij was ook vrederechter (kantonrechter) van het kanton Oudenbosch geworden en eveneens houtvester in het eerste district van Noord-Brabant.

Het dorpsbestuur van Oud en Nieuw Gastel zag er op 27 januari 1815 dan ook als volgt uit:

1.	Johan Christoffel van Voss,	schout (burgemeester).
2.	Ulbo Jetze Heerma van Voss,	gemeentesecretaris.
	(1792-1871) Hij was geboren te Leeuwarden en een neef en oomzegger van de schout.	
3.	Leonardus Timmermans,	gemeente-ontvanger.
4.	Jan Babtist Droomans,	schepene.
5.	Franciscus Lantmeeters,	schepene.
6.	Anthony Horsten,	schepene.
7.	Roeland van Meel,	schepene.
8.	Jan Baptist Peeters,	schepene.

Vanaf 1813 tot heden zijn er een dertiental burgemeesters werkzaam geweest in de gemeente Oud en Nieuw Gastel en wel:

1.	Johan Christoffel van Voss	1814-1821,
2.	Leonardus Timmermans	1821-1823,
3.	Johan Christiaan de Bie (zoon van Thomas de Bie!)	1823-1843,
4.	Petrus Franciscus Eeman	1844-1851,
5.	Johannis Mastboom	1851-1862,
6.	Gerard Anthony Blankers	1862-1877,
7.	Henricus Petrus Mastboom	1877-1887,
8.	Constant Franciscus Corn. de Bie (zoon van Johan)	1887-1897,
9.	Anthony Gerard Johannis Mastbooin	1898-1940,
10.	Hendricus J.M. Hofland (zoon van Henricus)	1940-1961,
11.	Theodorus M. Andriessen	1961-1978,
12.	Johannis P. Berkhout	1979-1986,
13.	Petrus P.T.C.J. Rossou	1986-heden.

5. DE GEMEENTERAADSVERKIEZINGEN NA II
VAN HET ALGEMEEN KIESRECHT IN 1917 IN ONZE GEMEENTE

1. De gemeenteraadsverkiezingen van 1919.

De eerste gemeenteraadsverkiezingen na invoering van het algemeen kiesrecht werden gehouden in 1919.

Er werd volgens de regels van de nieuwe gemeentewet gewerkt. Een der bepalingen was, dat er kandidatenlijsten moesten worden ingediend. Er was in onze gemeente blijkbaar een grote eenstemmigheid ten aanzien van de te voeren gemeentepolitiek, want er werd op 8 april 1918 slechts een kandidatenlijst ingediend en wel door de heer J.M.M. Mastboom.

Deze zag er als volgt uit:

1.	Theunissen, Marinus	Stampersgat,
2.	Dautzenberg, Pieter J.W.	Oud Gastel,
3.	Kerstens, Petrus	Oud Gastel,
4.	Smoor, Adriaan W.	Oud Gastel,
5.	Verholen, Petrus	Oud Gastel,
6.	Mol, Aloysius	Stampersgat,
7.	Hack, Johannis	Oud Gastel,
8.	Peeters, Johannis W.	Oud Gastel,
9.	Oosterhout van, Johannis	Oud Gastel,
10.	De Bie, Joseph A.M.	Oud Gastel,
11.	Vissenberg, Adrianus	Stampersgat,
12.	Meeuwissen, Jacobus J.	Oud Gastel,
13.	Hopmans, Nicolaas	Oud Gastel,
14.	Bus, Cornelis A.	Oud Gastel,
15.	Luijten, Henricus	Oud Gastel.

Op 17 augustus 1919 werden de eerste elf kandidaten door het hoofdstembureau benoembaar verklaard.

De leden hiervan waren:

1. Antony Mastboom, burgemeester,
2. Cranen,
3. J. de Bie, en —
4. J.Hack.

Op 2 september 1919 werd de nieuwe raad beedigd.

Als wethouder werden gekozen:

1.	Pieter Dautzenberg	9 sternen.
2.	Petrus Kerstens	6 stemmen.

2. De leden van de gemeenteraad 1919-1923.

Laat ons de personen in de nieuwe gemeenteraad eens wat nader belichten.

Burgemeester Antonie Gerardus Johannis Mastboom. (1869-1954)

Hij was geboren te Oud Gastel op 11 september 1869 als zoon van Petrus Govardus Mastboom (1819-1896) en Adriana Gillis (1827-1915), zijn tweede echtgenote. Hij volgde lager onderwijs in de school aan de Koelestraat, bij de broeders in Oudenbosch (1878-1881), in de kostschool van Brogtrop te Bergen op Zoom

en middelbaar onderwijs op het Jezuitencollege te Katwijk aan de Rijn.

Hij studeerde verder voor notaris te Oosterhout, waar hij ook praktisch werkzaam was bij notaris Mutsaers. Ook liep hij stage in Oud Gastel zelf bij notaris Grollenberg. Hij werd op 3 maart 1898 als burgemeester geïnstalleerd, als opvolger van Constant de Bie.

Na een ambtsperiode van 42 jaar nam hij in januari 1940 afscheid. Hij was gehuwd op 18 april 1904 met Maria L.C.H. Brosens uit Hoogstraten.

Zij hadden een zoon Henricus P.A.M. Mastboom, geb.16-07-1907. Deze woont nog steeds in het ouderlijk huis, het mooie pand Dorpsstraat 44.

Naast het burgemeesterschap bekleedde Antonie Mastboom nog vele functies. Hij was jarenlang lid van de provinciale staten van Noord Brabant. Tevens was hij als dijkgraaf betrokken bij het bestuur van de polder Heer Jansland en van Mark en Dintel. Zijn beroep was, zoals we reeds zagen, eigenlijk notaris. Hij was tevens lid van de schattingscommissie en lid van het college van zetters.

In de oorlogsjaren 1940-1945 was zijn huis gevorderd door de Duitse bezetters en woonde zijn gezin in het pand van de polder "Mark en Dintel", gelegen aan de overzijde, nu Dorpsstraat 45.

Burgemeester Antonie Gerard Johannis Mastboom overleed op 31 oktober 1954.

2.1. Marinus Theunisse. (1878-1952)

Hij was geboren op 29 januari 1878, als zoon van Petrus Theunissen en Petronella van Nispen.

Hij was getrouwd op 13 mei 1902 met Johanna Vreugde en hij stierf op 07-02-1952 te Etten Leur.

Hij werkte op de suikerfabriek als surveillant.

Hij woonde op de Gastelsedijk F88 te Stampersgat.

Er waren drie kinderen in het gezin, te weten:

1. Dymphna Petronella, geb.14-07-1904.

Zij werd onderwijzeres en vertrok naar Etten Leur.

2. Petronella Maria, geb.15-08-1905.

Zij vertrok naar Heerlen.

3. Petrus Antonius, geb.25-07-1908.

Hij werd werkzaam bij een verzekeringsmaatschappij.

Marinus Theunisse was een der eerste vertegenwoordigers van de arbeiders of werknemers in de Gastelse gemeenteraad, samen met P. Verholen, J. Hack, A. Mol en J. van Oosterhout.

2. Pieter Jozef Willibrord Dautzenberg. (1851-1921)

Hij was geboren op 07-11-1851 te Heerlen in Limburg en stierf op 21-08-1921 te Oud Gastel. Hij was een zoon van Nicolaas Joseph Leopold Dautzenberg en Anna Geertruida Olmans.

Hij was gehuwd met Anna Maria Louise van der Veken. Zij was eerder gehuwd geweest met Henricus Petrus Mastboom, burgemeester van Oud en Nieuw Gastel. (1877-1887)

Zijn beroep was huisarts. Hij woonde in de Kerkstraat. (nu het huis van Dr.Walet)

Zij hadden geen kinderen. Pieter Dautzenberg bekleedde vele functies binnen de gemeente, zoals voorzitter van het R.K. Armbestuur, lid van het college van regenten van het St.Jozef Gesticht en wethouder van de gemeente.

Daarnaast steunde deze rijke familie allerlei kerkelijke, liefdadige, sociaal-culturele en maatschappelijke organisaties. Zij waren nauw betrokken bij de bouw van de Harmoniezaal in de Kerkstraat. Zij gaven werk aan vele Gastelse dienstmeiden, knechten, huisbedienden en koetsiers en waren zeer geliefd bij de bevolking.

Er is in Oud Gastel ook een straat naar hem genoemd.

2.3. Petrus Kerstens. (1848-1927)

Hij was geboren te Oud Gastel op 03-06-1848 als zoon van Christiaan Kerstens en Cornelia Gommeren. Hij stierf op 27-06-1927 te Oud Gastel.

Pieter Kerstens was gehuwd op 26-11-1878 met Johanna Maria Blankers, een rijke boerendochter.

Zijn beroep was dan ook landbouwer. Later ging hij rentenieren in de Hoofdstraat (nu Dorpsstraat) op huisnummer A 7.

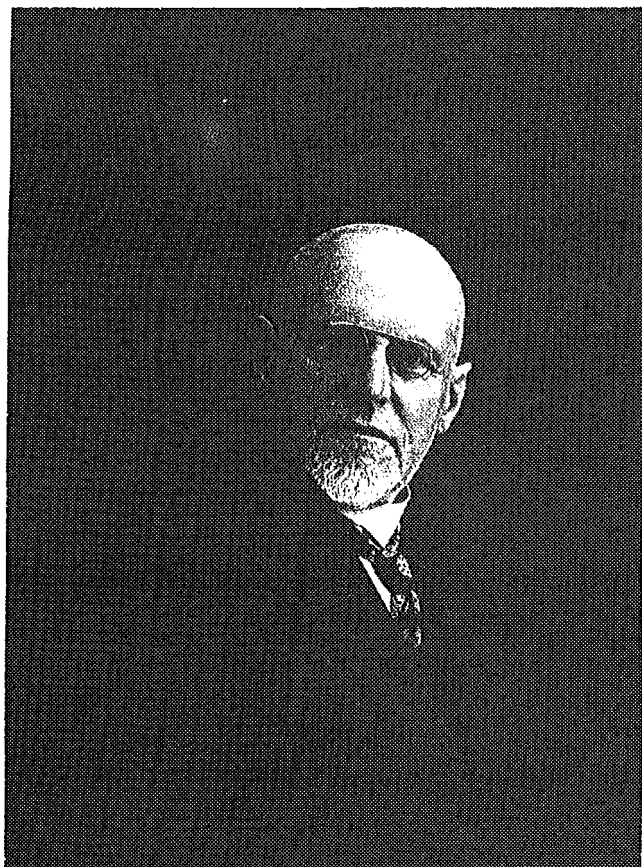
Het bekende vroegere Kerstensstraatje (nu Willem van der Maststraat) is naar hem genoemd. Daar stond zijn boerderij.

Hij zette zich vooral in voor de ontwikkeling van de agrarische sector in de gemeente.

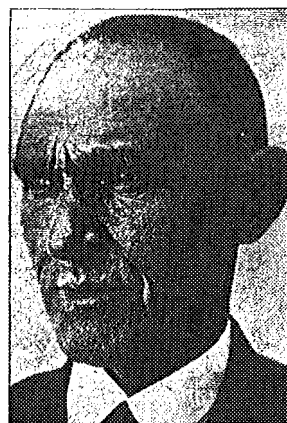
In de oorlog 1914-1918 was hij korte tijd loco-burgemeester, toen burgemeester A. Mastboom in dienst moest.

In het gezin zijn er een achttal kinderen :

1. Cornelia,   01.09.1879 - 03.10.1952.
Gehuwd met A. Cornelissen te Dinteloord.
2. Antonius,   geb. 07.04.1881.
Gehuwd met H. Maris.
3. Antonia,   geb. 13.09.1883.
Gehuwd met Leonardus Melsen te Oud Gastel.
4. Christiaan,   geb. 28.07.1885.
Gehuwd met Cornelia de Herder te Oud Gastel op de boerderij Kerstensstraatje.
5. Anna,   10.12.1888 - 20.01.1957 te Etten Leur.
6. Johanna,   geb. 15.10.1889.
Gehuwd met Johannis van Iersel te Oud Gastel. Deze was smid en werd later eveneens wethouder.
7. Maria,   geb. 14.02.1891.
Gehuwd met F. Godschalk.
8. Cornelis,   geb. 03.06.1895.
Gehuwd met M.Broos.

BURGEMEESTER ANTONIE GERARDUS JOHANNIS MASTBOOM

2.1. MARINUS THEUNISSE

2.4. ADRIANUS WILHELMUS SMOOR

2.5. PETRUS VERHOLEN

2.8 JOHANNIS WILHELMUS PEETERS

2.4. Adrianus Wilhelmus Smoor. (1867-1933)

Hij was geboren op 25-03-1867 te Oud Gastel, als zoon van Pieter Smoor en Geertruida Potters. Hij stierf op 16-07-1933 te Oud Gastel.

Ook zijn vader Pieter Smoor was jarenlang politiek actief in de gemeente, als raadslid en als wethouder.

Adriaan bleef ongehuwd en was eveneens raadslid en wethouder. Zijn beroep was molenaar. De molen stond aan het Moleneind en de woning er tegenover.

Een verwante familie Smoor was ook bekend als brouwersfamilie (brouwerij de Zwaluw in de Dorpsstraat.)

Adriaan had vier broers en drie zusters. Er waren veel paters en zusters religieuzen in de familie. De bekendste was Adriaan zijn broer, Dr. Antoon Smoor, witte pater en dichter. (zie jaarboek heemkundekring 1988)

Adriaan was ook actief als lid van het R.K. Kerkbestuur, het R.K. Armbestuur en lid van de H. Familie.

2.5. Petrus Verholen. (1883-1961)

Hij was geboren te Oud Gastel op 07-09-1883, als zoon van Anthony Verholen en Wilhelmina Havermans. Hij stierf op 24-10-1961 te Oudenbosch, na een ongeluk met zijn bromfiets op weg naar Hoeven.

Zijn vader stierf, toen hij twee jaar was. Hij had nog twee broers en een zuster. Zij woonden in de Pietseweg. Hij was getrouwd op 17-10-1903 met Antonia Antoinetta van Gils.

Na in de Pietseweg gewoond te hebben, woonde de familie in de Dorpsstraat 99 en in de Karolinastraat 2. Er waren in het gezin van Piet Verholen vier zoons en vier dochters, te weten:

1. Petrus, geb. 06.12.1909.
Gehuwd met Petronella Vergouwen.
2. Simon, geb. 18.08.1905.
Gehuwd met Adriana Akkermans.
3. Antonius, geb. 13.02.1908.
Gehuwd met Anna Mol.
4. Johannis, geb. 06.08.1919.
Gehuwd met Magda Verschoor.
5. Wilhelmina, geb. 23.07.1904.
Gehuwd met J. Tak.
6. Antoinetta, geb. 11.04.1923.
Gehuwd met J. Vermaat.
Zij hadden vroeger een winkel op de Stoof.
7. Antonia, geb. 01.05.1914.
Gehuwd met J. van Oers.
8. Anna Maria, geb. 17.11.1917.
Gehuwd met Th. de Bont.

Een dochter, mevr. Vermaat-Verholen, is nog woonachtig te Roosendaal.

Wij kennen in Oud Gastel de Wethouder Verholenstraat, naar hem

genoemd. Piet Verholen was een markante en geziene figuur in het Gastelse dorpsleven. Hij sloofde zich vooral uit voor de belangen van de arbeiders en werknemers. Bijna 40 jaar lang was hij lid van de Gemeenteraad. Hij was wethouder van 1945 tot 1960. Hij was een groot voorstander van werkgelegenheid en steun voor de werkman in tijden van crisis en werkeloosheid.

Een echte bondsman dus, jarenlang voorzitter van de K.A.B. (Katholieke Arbeiders Bond). Van de fabrieksarbeidersbond St. Willibrord was hij mede-oprichter met Jan Wierickx, Jan Hack en C. Hagenars. Van te voren was hij lid van de Katholieke arbeidersbond St. Deusdedit geweest. Met Jan Akkermans stichtte hij de katholieke tuinbouwvereniging St. Laurentius, waarvan hij 25 jaar secretaris was. Daarnaast was hij 20 jaar bestuurslid van het Witgele Kruis en lid van het burgerlijk armbestuur.

Tevens was hij de eerste Gastelse voorzitter van de Bond van Bejaarden en Gepensioneerden. Toen hij hiervoor onderweg was naar Hoeven werd hij op 11 oktober 1961 door een verkeersongeval getroffen. In een "In memoriam P. Verholen^{1*} lezen wij: "Vriend Verholen heeft veel strijd gekend, maar van buitenaf weinig erkenning. Er is hem tijdens zijn leven geen enkele kerkelijke of koninklijke onderscheiding toegekend. Des te meer werd hij in de kring van zijn medearbeiders erkend en gekend als hun voorman en strijder."

Zijn zoon Simon Verholen, gehuwd met Adriana Akkermans was eveneens een bekende Gastelaar. Hij was van 1939 tot 1970 gemeentebode. Hij overleed op 30-03-1982 te Oud Gastel.

2.6. Aloysius Mol. (1869-1927)

Hij was geboren op 24-07-1869 te Princenhage, als zoon van Laurijs Mol en Hendrina Biemans. Hij overleed op 27-09-1927 en werd begraven te Ginniken.

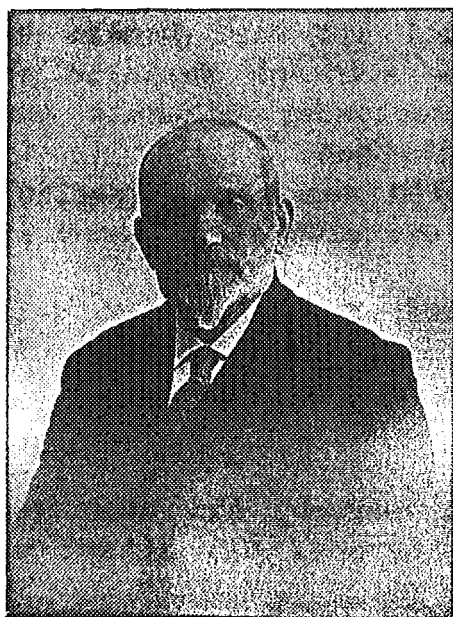
Hij was getrouwd met Catharina Cornelia Horians en zij woonden te Stampersgat Gastelsedijk F116. Hij was van beroep fabrieks-employé en vertegenwoordigde de fabrieksarbeiders in de gemeenteraad. In het gezin was er een dochter, Petronella Antonia Maria Josepha, geb. 03-03-1911.

Hij heeft slechts een jaar deel uitgemaakt van de gemeenteraad en nam afscheid in 1920.

2.7. Johannis Hack. (1884-1937)

Hij was geboren te Stampersgat op 23-01-1848, als zoon van Cornelis Hack en Elisabeth van Oorschot. Hij stierf op 06-09-1937 te Stampersgat. Hij bleef ongehuwd en had een broer.

Zijn beroep was fabrieksarbeider. Hij was eveneens een actieve bonds- en verenigingsman en vertegenwoordiger van de werknemers in de gemeenteraad. Hij was een fervent handboogschutter! Een feit, dat eveneens genoemd mag worden is zijn 75-jarig lidmaatschap van het zangkoor St. Cecilia te Stampersgat.

2.9 JOHANNIS VAN OOSTERHOUT

2.10 JOSEPHUS ADRIANUS MARIA DE BIE

2.12 JACOBUS JOHANNIS MEEUWISSEN

2.13 NICOLAAS FRANCISCUS HOPMANS

2.8. Johannis Wilhelmus Peeters. (1854-1931)

Hij was geboren op 29-10-1854 te Oud Gastel, als zoon van Johannis Baptist Peeters en Petronella Potters. Hij stierf op 14-08-1931 te Oud Gastel. Hij was ongehuwd en woonde met zijn broers Antonius en Petrus in de Dorpsstraat. (nu Dorpsstraat 65-67, gebr.Aarssen). Het gezin bestond uit vier broers en vier zusters. Zijn vader Johannis was eveneens raadslid en wethouder van 1882-1895. Ook zijn grootvader Johannis was schepene in 1813, zoals we reeds gezien hebben.

Zijn beroep was veekoopman. Hij was lid van het burgerlijk armbestuur en vertegenwoordiger van de Gastelse zakenlieden in de gemeenteraad.

Hij was eveneens een fervent boogschutter in een van de vele verenigingen in Gastel, nl. "Eendracht maakt macht", waar hij in 1929 zijn 50-jarig jubileum van mocht vieren.

2.9. Johannis van Oosterhout. (1869-1945)

Hij was geboren op 18-11-1869 te Oud Gastel, als zoon van Vincentius van Oosterhout en Antonia Stevens. Hij stierf op 13-04-1945 te Oud Gastel.

Hij was gehuwd met Adriana Cornelia Smits, geb. 05-07-1874, gest. 17-05-1935. Zij woonden op de Stoof B 113. Zijn beroep was fabrieksemployé/scheepsmeter op de "oude" suikerfabriek.

Zij hadden een heel groot gezin met twaalf kinderen in leven, vijf zoons en zeven dochters.

1. Vincentius, 03.06.1899 - 01.07.1962.

Gehuwd met Tr. Aarsen.

Hij was slager in Oud Gastel en Roosendaal.

2. Adriana, 03.06.1899 - 21.10.1974.

Gehuwd met F. van Hooijdonk. Zij woonden op de Stoof.

3. Johannis Theodorus, 24.07.1900 - 26.04.1970.

Gehuwd met D. Danen.

4. Antonia Elisabeth, 07.09.1901 - 23.12.1967.

Gehuwd met M. Voermans. Zij woonden in de Dorpsstraat.

5. Elisabeth Johanna, 06.12.1902 - 01.12.1971.

Gehuwd met A. van den Bosch.

Hij was veekoopman en woonde op de Stoof.

6. Maria, 21.02.1904 - 14.12.1973.

Gehuwd met J. Mol.

7. Wilhelmina Fernandina, 08.09.1905 - 06.06.1968.

Ongehuwd.

8. Jacobus Johannis, 19.11.1906 - 26.02.1975.

Gehuwd met A. Houtepen. Hij had een Cafe aan de Pietseweg.

9. Johanna Vincentia, 10.02.1908 - 02.04.1985.

Gehuwd met A. van Oosterhout.

Hij was aannemer en woonde op de Meir.

10. Cornelis, 11.04.1909 - 08.07.1983.

Gehuwd met E. van de Klundert.

Hij was eveneens aannemer op de Meir.

10. Adrianus, 17.11.1913 - 31.05.1967.

Gehuwd met A, Franken.

12. Cornelia, geb. 19.08.1917.

Gehuwd op 20-07-1944 met A. van Ginneken, woonachtig in de Veerkensweg te Oud Gastel.

Wegens de zorgen voor zijn grote gezin wellicht, heeft hij slechts 4 jaar deel uitgemaakt van de gemeenteraad tot in 1923. Of misschien was de hem toegeschreven uitspraak "Ik schei er uit, want je hebt toch niets in te brengen" de oorzaak.

2.10. Josephus, Adrianus, Maria de Bie. (1868-1952)

Hij was geboren op 30-12-1868 te Oud Gastel, als zoon van Constantius Franciscus Cornelis de Bie (1838-1897) en Dymphna Henrica van Steen (1838-1906). Hij stierf op 10-01-1952 te Oud Gastel. Hij was ongehuwd en woonde met zijn zuster Teresia (Treeske) bij het begin van de Dorpsstraat. (nu het huis van Sweere assurantien, vroeger ook Witgele Kruisgebouw). Joseph (Sjef) de Bie was de laatste mannelijke telg van de Bie van de Oudgastelse tak.

Hij was van 1904 tot 1937 secretaris-penningmeester van de Polder Heer Jansland. Hij was verder grootgrondbezitter en rentenier. Broer en zus de Bie waren rijk en goedgeefs en steunden allerlei goede werken op kerkelijk en maatschappelijk terrein. Zij schonken bijvoorbeeld hun woning met tuin voor het Witgele Kruisgebouw. Hij maakte er jarenlang deel uit van het bestuur. De familie de Bie had vroeger een prachtige Franse Tuin aan de overkant van de Dorpsstraat, in de Meireweikes. Daarin stond het bekende theekoepeltje van de familie, waarover in het dorp enkele pikante verhalen de ronde deden! We kennen ook een straatnaam naar de familie genoemd.

Voor meer bijzonderheden over deze bekende Gastelse familie moge ik U verwijzen naar het Jaarboek 1987 van de Heemkundekring.

2.11. Adrianus Cornelis Vissenberg. (1883-19..)

Hij werd geboren op 22-10-1883 te Stampersgat, als zoon van Marinus Vissenberg en Theodora Tromp. Zij woonden E 206 te Stampersgat.

Adrianus was getrouwd met Anna Maria Antoinetta Weterings, geb. 17-02-1886 te Geertruidenberg.

Zijn beroep was chauffeur. Hij was in dienst bij de bekende directeur van de suikerfabriek Jan Frederik Vlekke.

Het gezin bestond uit vier kinderen.

1. Johanna Antonia, geb. 23.11.1911.

2. Marinus Egidius, geb. 07.11.1914.

3. Petronella Adriana Maria, geb. 22.11.1906.

4. Theodora Maria, geb. 18.02.1920.

Op 27 juni 1927 is de hele familie naar Breda verhuisd.

Hij was slechts een periode raadslid van 1919-1923.

De invallers voor de gemeenteraad 1919-1923.

2.12. Jacobus Johannes Meeuwissen. (1870-1957)

Hij was geboren op 15-09-1870 te Oud Gastel, als zoon van Johannes Meeuwissen en Wilhelmina Johanna van den Boom.

Hij trouwde met Maria Petronella Braat uit Roosendaal. Zij woonden eerst in de Vossestraat 6 en later te Stampersgat, Gastelsedijk F88. (nu St. Antoinedijk 11)

Zijn beroep was landbouwer.

Het gezin bestond uit vijf dochters en een zoon.

1. Johannes Adrianus Cornelis, 18.03.1900 - 03.12.1983.
2. Adriana Wilhelmina Maria, 22.03.1902 - 21.06.1980.
3. Wilhelmina Catharina Maria, 16.03.1904 - 14.02.1925.
4. Cornelia Adriana Maria, 13.04.1905 - 02.04.1989.

Zij was gehuwd met Johannes Uitdewilligen.

5. Johanna Adriana Cornelia, 18.05.1906 - 28.10.1950.
6. Francisca Wilhelmina Maria, 30.10.1907 - 11.08.1956.

De zoon en dochters gingen op kostschool te Zundert en Oudenbosch. Hij werd tot raadslid benoemd op 01-10-1920.

Hij was slechts een drietal jaren raadslid van 1920-1923 als opvolger van A. Mol. Hij vertrok later naar Oudenbosch en woonde daar Polderstraat 5. Zijn zoon Johannes ging op de boerderij wonen.

Enkele gehuwde kleinkinderen wonen nog in Oud Gastel.

2.13. Nicolaas Franciscus Hopmans. (1879-1953).

Hij was geboren op 27-09-1879 te Dinteloord, als zoon van Johannes Hopmans en Maria Hendrika van de Riet. Hij stierf te Oud Gastel op 13-04-1953.

Hij was gehuwd met Annetta Johanna Maria Hendrika van der Heijden (overl. 06-01-1912) en trouwde voor de tweede maal met Anna Cornelia Gabriëla van de Weijgaert.

Het gezin bestond uit acht kinderen, vier zoons en vier dochters, 2 kinderen uit het eerste en 6 kinderen uit zijn tweede huwelijk.

1. Johannes Petrus Josephus, geb. 01.12.1909. Overleden. Vertrok 29-04-1936 naar Medemblik, Wieringermeerpolder.
2. Henricus Petrus Josephus, geb. 05.01.1912. Vertrok 13-07-1938 eveneens naar de Wieringermeerpolder.
3. Maria Anna Francisca, geb. 24.11.1914. Vertrok 13-07-1937 naar 's Hertogenbosch, werd kloosterzuster.
4. Adrianus Christianus Maria, geb. 25.10.1918. Vertrok 10-10-1949 naar Canada.
5. Josephus Johannes Maria, geb. 08.12.1920. Gehuwd met M. van Beek, woonachtig te Oud Gastel.
6. Anna Maria Jeanette, geb. 21.02.1922. Gehuwd met J. Koetsenruijter, woonachtig te Roosendaal.
7. Francisca Cornelia Maria, geb. 01.03.1923.

OUD-BURGEEMEESTER THEO ANDRIESSEN 80 JAAR.

INTERVIEW MET OUD-BURGEMEESTER DHR. T. ANDRIESSEN

Dit werd uitgezonden door LOOS op de televisie op donderdag 22 april 1993.

De interviewer was de heer Wim van den Broek.

Schriftelijke bewerking hiervan is verzorgd door Frans van Merrienboer.

JEUGDJAREN

De heer T. Andriessen vertelde, dat hij werd geboren op 6 november 1913 op de Markt in Vlissingen, waar zijn ouders woonden. Hij ging op de bewaarschool bij de Nonnetjes. Na de lagere school volgde hij de middelbare school. Door bemiddeling van zijn vader, die raadslid was in Vlissingen, kwam hij als volontair in dienst op het stadhuis aldaar. Het eerste half jaar zonder betaling! Zijn eerste maandsalaris bedroeg in die tijd f 30,--. De jonge heer Theo Andriessen stortte zich al vroeg in het verenigingsleven in Vlissingen. Hij werd bestuurslid, later voorzitter van de Jongemannenvereniging, de "St. Jozefgezellenvereniging". Hij was de oudste in het gezin van 5 kinderen. Hij volgde deels zijn vaders sporen, doordat hij ook vroeg in de politiek ging. Hij werd lid van de toenmalige Rooms Katholieke Staatspartij, de voorloper van de Katholieke Volkspartij, later weer veranderd in Christen Democratisch Appel (C.D.A.).

HUWELIJK EN BURGEMEESTERSCHAP TE OVEZANDE

Als schrijver op het secretariaat huwde hij in 1939 en maakte in Vlissingen ook de crisis en oorlogstijd mee.

Zijn vrouw leerde hij kennen op de dansschool te Vlissingen, waar hij in het bestuur zat van de met toestemming van de Deken opgerichte dansclub. (dus kerkelijk goedgekeurd!)

In de oorlog, in 1943 werd zijn huis gebombardeerd. In 1944 moesten zij weer het huis uit, dat werd geïndeerd. Ook zat de heer Andriessen in het toenmalig verzet, vertelde hij, samen met de commissaris van de Koningin in Zeeland, de heer Van Casembrood. Inmiddels was hij Hoofdcommissie geworden op de gemeentesecretarie in Vlissingen.

Na de oorlog en bevrijding werd in 1946 in huize Andriessen een dochter geboren, die de naam Matti kreeg.

Enkele jaren later vroeg de commissaris hem zelf, of hij zin had in het burgemeestersambt en of hij dan ook eens wilde solliciteren. Na overleg met zijn vrouw deed de heer Andriessen

dat, waaruit zijn benoeming volgde per 16 juni 1950 tot burgemeester-secretaris van Ovezande, een dorp met ruim 1400 inwoners.

BURGEMEESTER IN OVEZANDE. (1950-1961)

Ovezande was een katholieke gemeenschap in het overwegend protestantse Zeeland. In Ovezande was 84 % R.K. en 16 % P.C. van huis uit. Het was een vrij gesloten en zeer rustige bevolking, waar nog wel behoorlijke afstand was tussen rijke en arme boeren! De heer Andriessen vertelde, dat hij nog goede herinneringen had aan de traditionele Boerenbruiloften, die daar gehouden werden van 's morgensvroeg tot 's morgensvroeg! Hij ging actief aan het werk, om het dorp de nodige voorzieningen te verschaffen, zoals een R.K. Huishoudschool voor de meisjes. Hij werd zelf voorzitter van het schoolbestuur.

Ook was hij actief in de handboogschutterij aldaar en werd zelfs lid van het provinciaal bestuur van de handboogschutterij Zeeland. De Gastelse "Wipclub" heeft nu nog steeds contact met die schutterij en er vinden jaarlijks uitwisselingen plaats. Overigens waren er 101 zelfstandige gemeenten in Zeeland. Daardoor waren er veel burgemeesters met dubbel-functies. De heer Andriessen werd verder K.V.P.-voorzitter van de Statenkring Goes en later vice-voorzitter van de Provinciale K.V.P.-kring Zeeland. De heer Mes, voorzitter, was eveneens katholiek, wat dus geen problemen gaf.

In 1953 trof Zeeland de grote watersnoodramp. Bewogen vertelt de heer Andriessen van de noden, die de mensen toen troffen.

Ovezande werd gelukkig gespaard voor de ramp, maar zijn collega-burgemeester van Rilland Bath is toen verdronken.

Hij vertelde, dat hij op het moment van de ramp zelf in Vlissingen was, vanwege de thuiskomst van zijn vader uit het ziekenhuis. Hij vertrok snel over de Sloe-dam naar zijn gezin terug in Ovezande.

Alles werd weer opgebouwd en de heer Andriessen had op het eind een 40-tal lokale, provinciale en landelijke functies, waarin hij zijn tomeloze energie kon uitleven!

Vooral in de gezondheids- en de gehandicaptenwereld was de heer Andriessen een gekende figuur. Hij hield van contact met de inwoners en bezocht alle 80-jarigen en ouder persoonlijk thuis. Soms was hij met de fiets een hele dag van huis, want uitgestrekt was de gemeente Ovezande wel!

Vanwege de op-handen-zijnde herindeling in Zeeland keek hij echter naar een andere gemeente uit. Een heel grote uitgestrekte gemeente in het Zeeuwse lokte hem minder. Daardoor was een goed contact met de inwoners, wat hij noodzakelijk achtte, niet goed mogelijk. Kortom, hij vertrok naar Brabant!

BURGEMEESTER IN OUD EN NIEUW GASTEL. (1961-1978)

De heer Andriessen vertelde, dat hij per 16 augustus 1961 werd benoemd tot burgemeester van Oud en Nieuw Gastel. Hij kende de gemeente totaal niet. In de krant stond, dat er een "ronde Zeeuw met een Brabants karakter" was benoemd.

"In het begin was het best moeilijk in Gastel en Stampersgat," vertelt hij.

De loco-burgemeester, Laurent Vrolijk, zei bij zijn installatie-rede dan ook, dat ze liever een Brabander hadden gehad! Hij herinnert zich ook nog, dat het heel

slecht weer was bij zijn intrede als burgemeester. Alleen bij de ontvangst bij de gemeentegrens in Oud Gastel was het droog en ook bij de kinder-ontvangst op Stampersgat. Maar de dominee zei: "Burgemeester, geen nood, regen brengt zegen!" Burgemeester Andriessen begaf zich snel tussen de bevolking om kennis te maken en kontakten te leggen.

Daar kreeg hij ook de kans voor, bij het 40-jarig jubileum van de toenmalige secretaris, de heer H. van Mechelen.

Tien dagen na de benoeming per 1 mei 1940 van de toenmalige burgemeester Hofland brak de oorlog uit.

Vlak na de benoeming van burgemeester Andriessen ontstond de Berlijnse crisis, wat de mensen weer angst bezorgde, vooral bij de ouderen. Gelukkig liep het deze keer wel goed af.

DE INSTALLATIE VAN DHR. ANDRIESSEN ALS BURGEMEESTER VAN OUD EN NIEUW GASTEL.
LAURENT VROLIJK BEKLEEDT HEM MET DE AMBTSKETEN.

Ook droevige zaken gebeurden in Oud Gastel. Oud-Wethouder P. Verholen verongelukte met zijn bromfiets onderweg bij Oydenbosch. Hij was een geziene figuur in de gemeenschap van Oud en Nieuw Gastel. Jarenlang was hij raadslid, wethouder en bondsman van de K.A.B. (Katholieke Arbeiders Beweging).

ZIJN SAMENWERKING MET POLITIEKE FIGUREN IN DE GEMEENTE

Wethouder Laurent Vrolijk

In het begin was het moeilijk, vertelde de heer Andriessen, om de juiste aansluiting te vinden. Maar al spoedig werd de verstandhouding heel goed. De heer Vrolijk was een goede wethouder. Jammer was, dat hij kort voor zijn aftreden in 1978 is overleden, na meer dan 25 jaar wethouder te zijn geweest. Bekend is, dat toen hij met zijn lijst begon, hij meer zetels dan kandidaten had!

Wethouder Jos Ernest

Hij was een heel andere en rustiger figuur, aldus de heer Andriessen. Hij kreeg alle medewerking om zijn taak uit te voeren van de toenmalige directeur van de suikerfabriek, de heer van Malland. Hij werkte voor de hele gemeenschap en niet alleen voor Stampersgat, al kreeg Stampersgat toen wel zijn sportpark en zijn tennisvelden.

Mevrouw Greet Akkermans

Zij was de eerste vrouw, die haar intrede deed in de Gastelse gemeenteraad. Zij was een goed raadslid met een goede inbreng voor de gemeenschap. Al jaren is zij actief als mede-oprichtster en voorzitter van het Veerhuisbestuur. Als enige vrouw had ze het bij de raadsexcursies wel eens "aan de stok" met al die mannen, maar ze weerde zich dapper!

De Jongerenpartij in de jaren 60

"De club van Jos Ernest, Toon Marcelissen, Lauw Jansen en meester van Zundert bracht wel wat meer leven in de raad," zegt de heer Andriessen, waar in het begin nogal wat "Oudjes" in zaten.

Voor al meester van Zundert kwam op voor zijn onderwijs en het bedrag per leerling gaf elk jaar een pittige discussie. Het algemeen belang moest echter voorgaan vond de heer Andriessen en hij vond het voorgestelde bedrag niet te laag vastgesteld. De heer Willem van der Mast vond het raadslidmaatschap misschien meer een hobby, maar zag het toch niet alleen voor "eigen" gebruik, zoals soms werd gedacht. Hij was actief voor heel de gemeenschap en het verenigingsleven vooral.

Wethouder en raadslid Jan Gelijs

Deze vertegenwoordigde vooral de protestants christelijke en agrarische bevolkingsgroep, maar verloor het geheel niet uit het oog. Hij was een goed raadslid met eigen inbreng en kijk op zaken. Oud-Burgemeester Andriessen zegt, dat hij hem nog regelmatig een bezoekje brengt.

Werkgroep Oud Gastel Stampersgat.

In 1974 waren er 7 lijsten ingediend, waaronder ook de landelijke partijen als V.V.D. en P.v.d.A. Deze haalden het toen niet, wel kwam de Werkgroep Oud Gastel/Stampersgat met drie zetels in de raad. Dit gaf de vrouwelijke zijde meer steun. Zij waren nu met tweeën, mevr. Greet Akkermans en mevr. Paula Hendrickx. Zij was sympathiek en heel prettig in de samenwerking, aldus de heer Andriessen.

Wethouder Frans van Merrienboer. Deze heeft hij vier jaar als raadslid en slechts kort als wethouder meegemaakt. De samenwerking was heel goed. Natuurlijk is er verschil tussen landelijke en plaatselijke partijen, aldus de heer Andriessen, maar in de werksfeer merk je er plaatselijk niet veel van. Hij vertelt tevens, dat de gewestelijke samenwerking met de gemeenten onderling steeds belangrijker is geworden.

Gemeenten moeten over de eigen grenzen heen kijken. De gemeentelijke herindeling zal daar weinig aan veranderen, vindt hij. Hij zat zelf toentertijd in de commissie, die het streekgewest voorbereidde. In de gemeente Reimerswaal werden de eerste statuten opgesteld!

Op de vraag of een burgemeester ook raadslid moest kunnen zijn, zoals in de tijd van burgemeester Mastboom, zegt de heer Andriessen dit geen goede zaak te vinden.

ZIJN SOCIALE BETROKKENHEID EN BEWOGENHEID

Burgemeester Andriessen hield van de mensen en deed dan ook graag alles zelf op het gebied van prijsuitreikingen, jubilea enz. Ook kreeg hij steeds meer nevenfuncties op het sociale vlak en de gezondheidszorg in regionaal verband. Te veel om op te noemen. Ook nu nog heeft hij enkele bestuurlijk functies, maar hij zegt nu alles af te willen bouwen: "Tot 80 jaar is genoeg geweest!" Plaatselijk vond hij de Karnavalsviering een heel gezellig feest, voor jong en oud. Hij kreeg zijn eerste boerenkiel in 1962 en die heeft al die jaren dienst gedaan. Hij bewaart hem als een kostbaar souvenir! Hij bezocht allebei de optochten in Gastel en Stampersgat en reed mee op de prinsenwagen of in een koetsje achterop in de optocht. Dan bezocht hij eveneens alle kinderbals in de verschillende wijken en tot slot het bejaardenbal. "Hardstikke gezellig," zegt hij. Hij had een aardje naar zijn vader, een lollige Zeeuws-Vlaming!

ZIJN VOORZIENINGEN-BELEID

De bejaardenflat Molenweide

Een aanwinst voor Gastel was de bouw van de bejaardenflat in de jaren 70. Er waren wat problemen met het bestemmingsplan, maar de provinciale planologische commissie raakte na veel praten eindelijk overtuigd van de goede lokatie. Het gemeentebestuur trof geen blaam in deze.

Het zwembad

Dat gaf minder problemen en in 1974 werd het geopend. Sommigen zagen liever een instructie-bad. De heer Andriessen zegt, dat hij voorstander was van een openluchtbad met groen en ligweien. "Toen werd er ook anders tegen aan gekeken als nu," zegt hij.

Ontmoetinascentrum het Veerhuis

Dat was ook niet zo moeilijk. De oude Mavo-school kwam beschikbaar. Deze was bij de Domeinen in de aanbidding. De heer Andriessen trof op het ministerie een bekende Ovezandenaar van vroeger, die hem wat hulp aanbood. Voor een ton was de aankoop beklonken en kon de verbouwing beginnen. De sporthal werd wel erbij getekend, maar niet uitgevoerd, daar de toegezegde D.A.C.W.-subsidie werd ingetrokken. Deze sporthal werd er later onder burgemeester Berkhout aangebouwd.

Tussendoor vertelt de heer Andriessen over het spreekuur op Stampersgat, waar hij soms bezoek kreeg van mijnheer pastoor Lips, een goede man. Maar die was soms ook heel nieuwsgierig. Hij nodigde de heer Andriessen af en toe uit om na het spreekuur een glaasje wijn te komen drinken, maar daar zat een bedoeling achter, die echter niet werd gehonoreerd! De heer Andriessen zegt ook veel droevige zaken te hebben meegemaakt, zoals het sterven van jonge mensen na ongelukken.

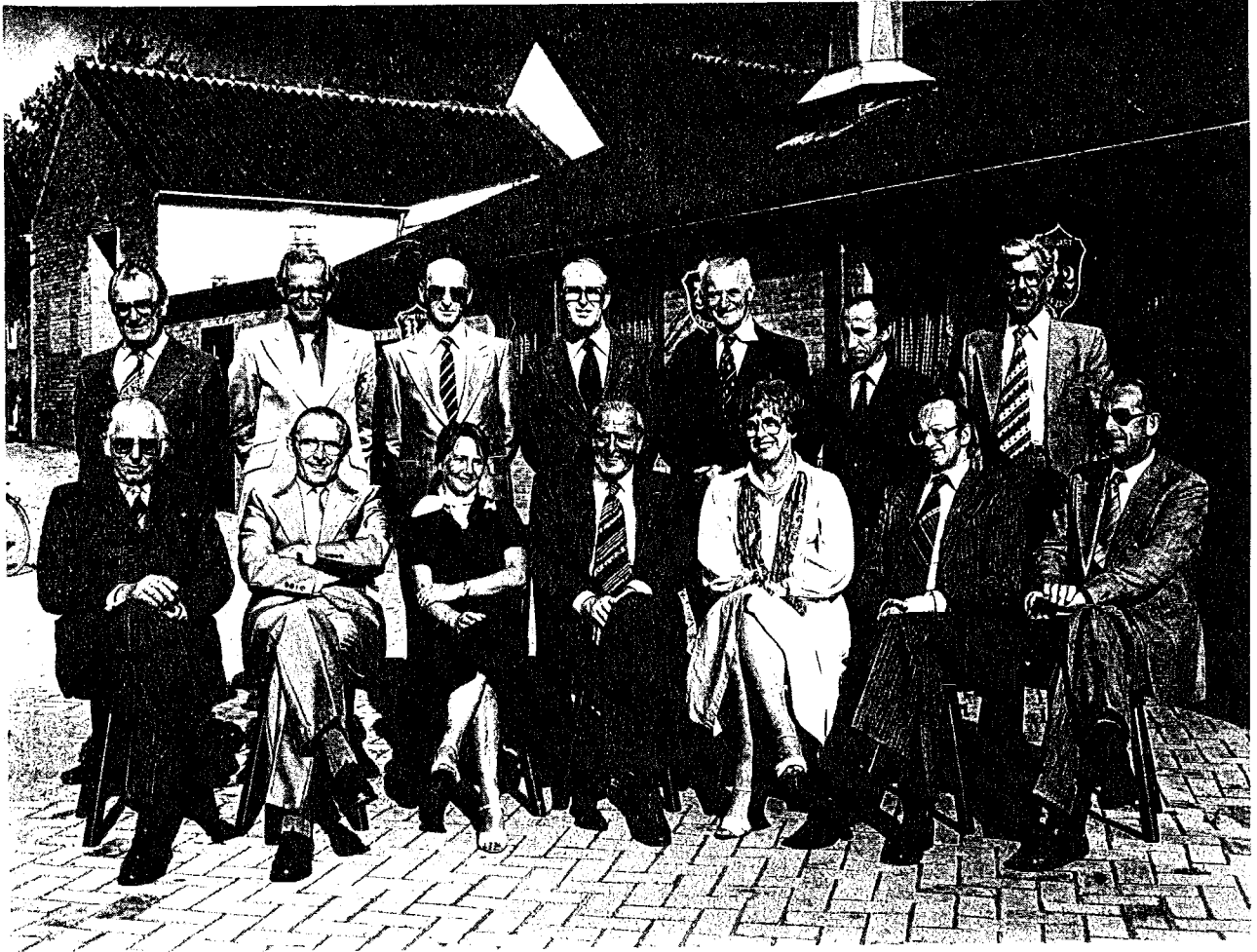
BET FEEST VAN "GASTEL 700" IN 1975

Het was heel het jaar feest. Het begon al op 1 januari 1975, met een proclamatie bij het gemeentehuis, Dorpsstraat 9.

De optocht in mei, onder leiding van Janus Vromans was prachtig, duizenden mensen brachten Gastel een bezoek. Ook hoog bezoek, de loco-burgemeester van Amsterdam, dat ook haar 700-jarig bestaan vierde, de Commissaris van de Koningin, de bisschop van Breda, de Abt van Bornem. Interviews op radio en t.v.! De heer Andriessen heeft er dankbare herinneringen aan.

HET AFSCHIED

"Aan het afscheid als burgemeester in november 1978 heeft hij ook heel dankbare herinneringen," zegt hij.

Er waren recepties in Gastel en Stampersgat, waar veel inwoners hem de hand kwamen schudden en bedanken voor alles, wat hij gedaan had. "Hij kon zich goed vinden in zijn burgervaderschap," zegt hij. Tegenwoordig moeten het allemaal managers zijn met managementkennis. Dat hoefde voor hem niet.

"Mijn opvolger, burgemeester Berkhout heeft het daardoor wellicht moeilijker gehad," zegt hij, want het valt niet mee voor de inwoners en voor de opvolger om opnieuw te wennen aan elkaar. "Als er geen 65-jarige pensioengrens was geweest, was ik waarschijnlijk nog wel even doorgegaan," deelde de heer Andriessen mee. "Na mijn 70-ste jaar ging ik regelmatig functies afstoten," vertelde hij. Soms moest dit statutair.

Het mooiste geschenk bij zijn afscheid vond hij de reis naar het Midden Oosten, Israël, Egypte en Jordanië, die hij van de Gastelse bevolking kreeg. Het was indrukwekkend en om nooit te vergeten. Hij zou best nog eens terug willen gaan, maar daar zal wel niet meer van komen. Het waren drie onvergetelijke weken, met geweldig veel indrukken van de Bijbelse plaatsen vooral van Jeruzalem, Jericho en Bethlehem. "Ook het oude Egypte is prachtig," vertelt de oud-burgemeester.

Op de vraag, waarom hij niet in Gastel is blijven wonen, zegt hij, dat de ambtswoning, waarin hij woonde vrij moest komen.

Anders had het wellicht anders kunnen lopen. Zoekende naar passende woonruimte in verband met de ziekte van zijn vrouw, leek een aanleunwoning in Roosendaal hen het meest geschikt. Hij woont daar nog steeds naar genoegen, kort bij zijn dochter in de buurt.

Na het overlijden van zijn vrouw heeft hij moeilijke tijden gekend, maar het leven gaat verder. Hij zegt nog niet vervreemd te zijn van Gastel en Stampersgat. "Wanneer ik uitnodigingen krijg voor recepties, jubilea, huwelijken en begrafenissen ga ik er, wanneer mogelijk, steeds naar toe. Ik leef graag mee met de mensen en stel het zeer op prijs."

Tot slot wenst hij alle inwoners veel geluk toe en bedankt hij de medewerkers van L.O.O.S. voor dit interview, wat hij heel prettig vond. Hij wenst hen veel werkzaamheden toe in de toekomst. Hij hoopt en vertrouwt, dat het gemeentebestuur zich zal blijven inspannen voor de gemeente en alle inwoners.

En hij hoopt, dat de gemeentelijke herindelingsplannen in het voordeel van een zelfstandig Oud en Nieuw Gastel zullen uitpakken!

Wij wensen hem eveneens nog vele gezonde en gelukkige jaren toe!

◀ FOTO BOVEN DE GEMEENTERAAD '74 - '78 MET VAN LINKS NAAR RECHTS:

K. RUYTEN, P. DOOMEN, P. OOMEN, F. VAN MERRIËNBOER, J. MOERINGS, J. DE JONGH, A. MARCELISSEN, J. GELIJNS, A. ERNEST, P. HENDRICKX, TH. ANDRIESSEN, G. AKKERMANS, P. AKKERHANS EN J. OOMEN.

• FOTO ONDER HET AFSCHIED VAN BURGEMEESTER ANDRIESSEN IN HET VEERHUIS MET VAN LINKS NAAR RECHTS:

MEVR. ANDRIESSEN, BURGEMEESTER ANDRIESSEN, MEVR. BUS-HESHOF, MEVR. A. HESHOF, DHR. M. AKKERMANS, DHR. A. LAMBREGTS EN MEVR. JONGMANS.

HONDERD JAAR GELEDEN . . 1893

In deze tijd van buslijnen, regiotaxi en de discussie over de komst van de HSL is het de gewoonste zaak, dat we ons kunnen verplaatsen met het openbaar vervoer. Sterker nog, veel inwoners van onze plaats hebben de beschikking over een auto, die ons kan vervoeren naar de plaats waarheen we dat willen.

Deze vervoersmiddelen staan al weer een hele tijd gereed voor ons gebruik. Zo'n vijftig jaar geleden was dat nog wel anders. Dat is nog waarneembaar bij de opzet van onze eerste naoorlogse straten (Julianastraat, Wilhelminastraat), waarbij voor auto's nog geen plaats was. Laat staan dat er bij de woningen een garage gebouwd werd. De overgrote meerderheid was nog aangewezen op het openbaar vervoer of het rijwiel.

Enige jaren voor de oorlog onderhield de BBA (Brabantse Buurtspoorwegen en Autodiensten) al wel busverbindingen met de omliggende plaatsen. Deze bussen waren in de plaats gekomen van de tramwegen, die ook het Gastelse land doorsneden. In 1938 was er een eind gekomen aan het tramvervoer in Gastel. Die tram vervoerde toen nog maar voornamelijk goederen, met name suikerbieten in de campagne. Het begin van de (Gastelse) tramperiode lag in 1892.

Al enkele jaren van te voren waren er in Brabant tramwegen vooral in het oostelijk deel van onze provincie. In Gastel waren de reislustigen nog aangewezen op een omnibusdienst (een soort bus met paardentractie) op Roosendaal. Vracht werd ook vervoerd vanuit Stampersgat met een beurtveer. Voor de meesten echter was de enige mogelijkheid de benenwagen.

In navolging van de activiteiten elders in onze provincie waren er al in 1882 personen actief om in het zuidwesten van de Baronie van Breda een tramwegmaatschappij op te richten. Maar de geldschieters, die voor de benodigde financiën moesten zorgen waren niet zo toeschietelijk. Dit omdat er elders in ons land al moeilijkheden waren geweest om tramlijnen met winst te exploiteren.

Het duurde dan ook nog een aantal jaren voordat Jonkheer D. van Lawick van Pabst van Nijenveld, burgemeester van Arnhem, de zaak wel financieel rond kreeg. Hij zocht de benodigde gelden bij Belgische geldschieters. En zo werd in 1889 te Breda de Zuid Nederlandse Stoomtramwegmaatschappij opgericht.

Er kwamen al spoedig lijnen vanuit Breda naar Wuustwezel en naar het Liesbosch. In 1890 werd deze laatste lijn doorgetrokken naar het Moleneind van Oudenbosch. In januari 1891 werd een aanvraag tot een concessie ingediend om de lijn vanuit Oudenbosch via Gastel door te trekken naar Steenberg. Deze lijn zou bij Gastelsveer een zijtak naar Roosendaal krijgen. De aanvraag werd ingewilligd en de werkzaamheden konden een aanvang nemen.

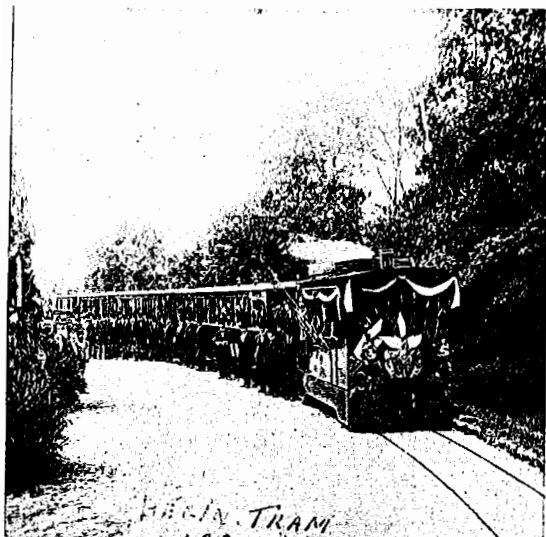
Op 30 december 1892 werd deze lijn op feestelijke wijze in gebruik genomen. Er werd zelfs in het eerste nummer van de Telegraaf (dat van 1 januari 1893) melding van gemaakt. Ook in de editie van De Grondwet van 1 januari 1893 werd het nieuws vermeld. Voor wat Gastel betreft werd het volgende opgenomen: Na een ontvangst door de gemeente Roosendaal vertrok de tram om 10.30 vanaf de Veemarkt naar Gastel. De tram was versierd met groen en vlaggen. Om 11.15 kwam de tram aan in Gastel. Daar werden de feestgenoten ontvangen door Burgemeester en Wethouders en de leden van de raad. In een stoet, die werd voorafgegaan door Gastels Fanfare en Mannenkoor ging men naar het raadhuis. Daar hield burgemeester Constant de Bie een toespraak. Hij vermeldde daarin dat hij verheugd was, dat de tram na vele teleurstellende geruchten nu dan toch Gastel had bereikt. Hij ging ook in op het feit dat hij gehoord had dat in naburige gemeenten het idee leefde dat het gemeentebestuur in het verleden tegen de komst van de tram had geageerd.

Er waren wel wat bezwaren van enkele landbouwers, die hun bedrijf niet meer veilig en rustig zouden kunnen uitoefenen, maar de raad was nooit tegen geweest. De tram was een middel om uit het isolement te komen.

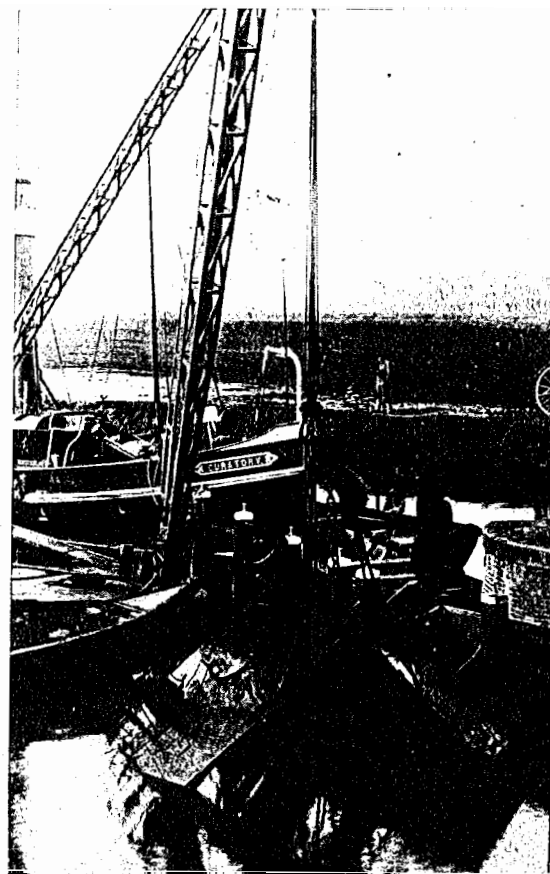
Daarna voerde wethouder Van Loon van Roosendaal het woord. Hij wees op de toekomst van Gastel en hoopte dat de banden van vriendschap tussen Gastel en Roosendaal die nu al uitstekend waren door deze verbinding nog hechter zouden worden. Het Mannenkoor zong een cantate en daarna dankte de burgemeester de bestuursleden van de maatschappij, waaronder de eerder genoemde jonkheer Pabst en de aanwezige Tweede Kamerleden en andere hoogwaardigheidsbekleders voor hun komst naar Gastel. Na het gebruik van de erewijn vertrok de tram met nu ook de Gastelse genodigden naar Steenberg. Daar werd de komst van de tram ook op uitbundige wijze gevierd.

Hier ging de Steenbergse burgemeester in op de oppositie die daar gevoerd was tegen de komst van de tram in de Steenbergse Courant.

Er waren af en toe ook wel incidentjes zoals het uit de rails lopen van de locomotief toen de tram weer terug naar Roosendaal reed op deze feestelijke dag.

FEESTELIJKE OPENING TE BREDA

LOCOMOTIEF TE WATER IN STAMPERSGAT

ONDERHOUDSWERKZAAMHEDEN AAN DE TRAMLIJN TE OUD GASTEL

Later in het jaar verscheen in tijdschrift 'De Grondwet' nog een ingezonden brief uit Steenberg, waarin diverse ongelukken vermeld werden en ook dat het personeel te lange werkdagen maakte. Maar daarop kwam een rectificatie.

Toch was ook in Gastel niet iedereen overtuigd van de veiligheid van de tram. Vanwege mogelijk brandgevaar door vonken uit de schoorsteen mocht de tramlijn niet door de Molenstraat (de huidige Kerkstraat) maar werd deze door de Achterdijk aangelegd. Overigens werd later de oorzaak van een brand langs de tramlijn al of niet terecht op het bordje van de trammaatschappij gelegd.

Enkele jaren na de opening van de tramlijn reed de tram bij Stampersgat door een buffer, zodat de locomotief in de Mark terecht kwam. Zoals al gemeld werd, heeft de tram in Gastel gereden tot 1938. Maar al in de jaren twintig ondervond de trammaatschappij veel concurrentie van diverse autobusondernemers. Ook het goederenvervoer vond meer en meer plaats met vrachtauto's zodat ook dit langzamerhand niet meer rendabel was. De busmaatschappijen zijn samengegaan in de BBA en daarin is ook de ZNSM opgegaan.

Een overblijfsel uit de tramperiode was wel dat de Gastelsedijk Zuid tot in de jaren vijftig voor de helft verhard was met kinderkoppen en op de plaats waar de tramrails lag bestond het wegdek uit steenslag. Een ander overblijfsel was de onderhoudsloods van de BBA aan de Oudendijk. Die was daar gebouwd door de ZNSM en na verbouwing is deze er gebleven tot het najaar van 1992. Toen viel de werkplaats onder de slopershamer.

Alleen een loods is nog bewaard gebleven.

Voorts heette Auberge Het Hof tot in de jaren veertig 'Hotel Tramstation'. En toen in de jaren zeventig de Veerkensweg voorzien werd van een nieuwe riolering kwamen er grind, koolas en enkele trambielzen tevoorschijn uit de grond. Nu is er alleen één loods die herinnert aan de tramhistorie van Gastel.

Een andere instelling, die in 1893 voor wat onze gemeente zijn oorsprong vond is nog wel gebleven, maar gezien de vele berichten hierover zal dat ook wel zijn Langste tijd gehad hebben. We hebben het dan over de sociale voorzieningen in ons land.

Zoals al vermeld in jaarboek 1991 was J.F. Vlekke directeur van twee suikerfabrieken in onze gemeente namelijk De Gastelse suikerfabriek te Stampersgat en de Beetwortelsuikerfabriek Sint Antoine aan de Sint Antoinedijk. Hij was een sociaal voelend directeur, die zijn tijd vooruit was. In 1893 kwam er door zijn toedoen een ziekenfonds tot stand voor de werknemers en hun gezinnen. De bijdrage was wekelijks 1 procent van het loon, voor vrouwen bedroeg de bijdrage 5 cent en voor kinderen werd 2 cent gevraagd. Daarvan werden de kosten van geneeskun-

dige verzorging betaald, maar ook bij ziekte ontving men tot 26 weken volledig loon. Wel werd een kleine bijdrage gevraagd voor een visite van de geneesheer. Pas jaren later was een ziekenfonds in ons land een algemeen goed en twintig jaar nadat op de suikerfabrieken een ziekenkas werd gevormd, kwam (in 1913) de Ziektewet in het Staatsblad.

In 1893 kwamen er nog meer berichtjes in de krant zoals de benoeming van een nieuwe gemeente-arts namelijk dr. Konings uit Goor. Hij kwam in de plaats van dr. Verlinden, die eerder in het jaar overleed. Die was voorzitter van Gastels Fanfare en Mannenkoor, gemeenteraadslid en lid van het kerkbestuur. Notaris Grollenberg werd in plaats van hem lid van het kerkbestuur. De gemeentegeneesheer zal wel drukke dagen gehad hebben, want er heersten verschillende ziekten. Er was een mazelen-epidemie, zodat de scholen enige tijd gesloten moesten worden.

Het Gastels Fanfare en Mannenkoor werkte dat jaar mee aan een concert ter ere van Paus Leo XIII, die zijn gouden (!) bisschopsjubileum vierde. Zij voerde een speciale Leocantate uit. Op die avond declameerde J. Vlekke enkele gedichten. Het geheel werd muzikaal ondersteund door de heer Tierolff uit Roosendaal. De heer J.F. Vlekke kwam dat jaar nog meer in het nieuws. Hij bracht een tweede sleepboot van de suikerfabriek in de vaart. Hij ageerde ook tegen het samenvallen van harddraverijen in Roosendaal met de Gastelse kermis. Dit omdat de kermis concurrentie zou hebben van bovengenoemd hippisch festijn. Niet omdat Vlekke zo'n kermisvriend was. Van hem mocht de kermis met zijn drankmisbruik verdwijnen maar de Gastelse ondernemers zouden ook schade ondervinden door minder kermisbezoekers.

In dat jaar kwam er ook een verzoek van de heer F. van der Vaart om een roomboterfabriek op te richten. Deze kwam inderdaad in Gastel, maar een stoomgemaal voor Heerjansland kwam er (nog) niet. Een voorstel hiervoor werd afgestemd. De afwatering gebeurde nog steeds op natuurlijke wijze namelijk door bij lage waterstand in de Mark uitwateringssluizen open te zetten. Ook was er een gouden echtpaar namelijk de heer en mevrouw Panen.

P. PEETERS.

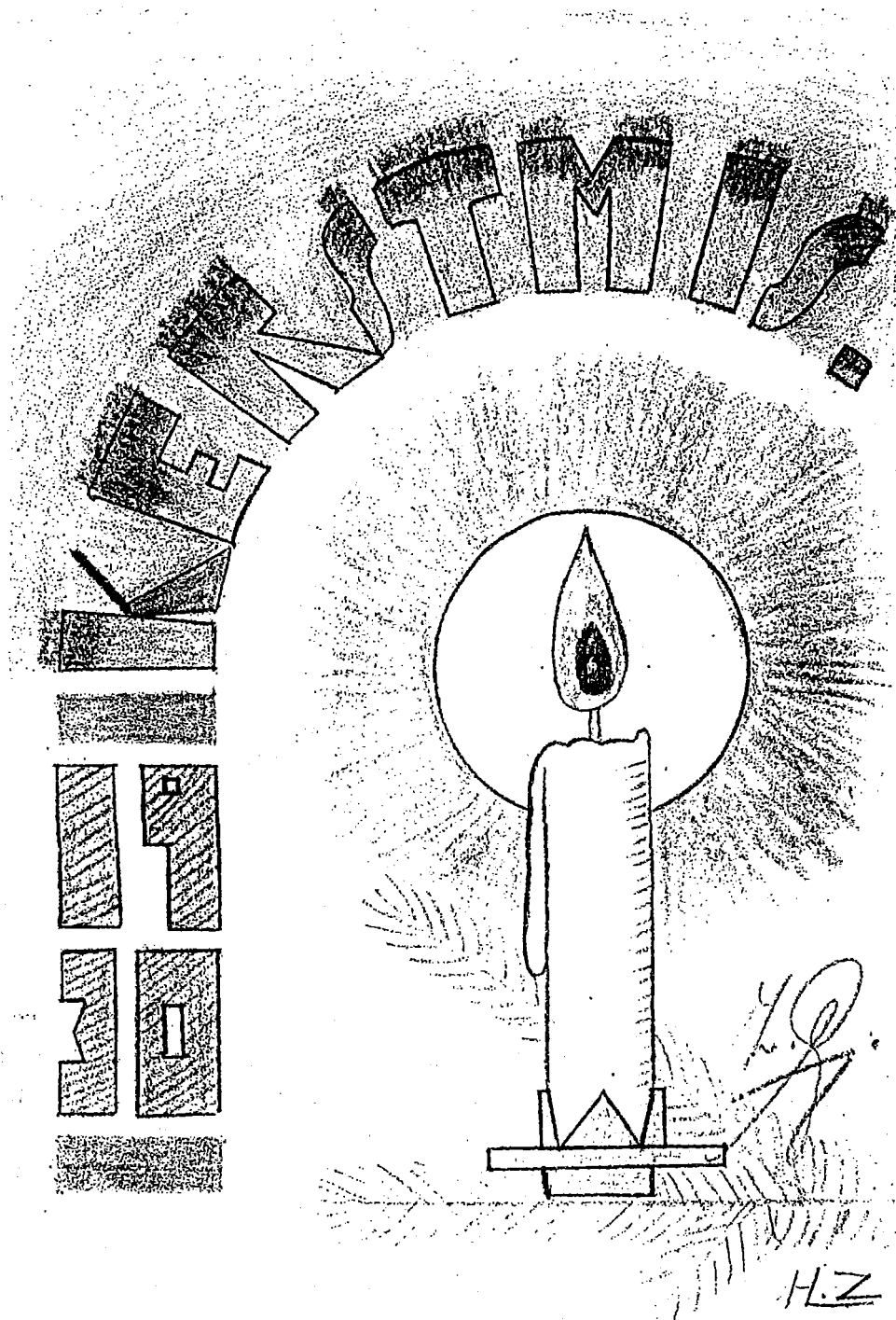
Bronnen:

- Jaargang 1893 van de Grondwet
- Grote Winkler Prins Encyclopedie 7e druk dl. 11 en 20
- GA. O. en N. Gastel: Jaarverslag 1893
- Facsimile De Telegraaf van 1-1-1893 (uitg. 1-1-1993)
- W. J.M. Leideritz: De Tramwegen van Noord-Brabant, Leiden 1978.

HERINNERINGEN AAN KERSTMIS

Het is klaarblijkelijk een normaal verschijnsel dat naarmate de mens ouder wordt, hij zich weer gebeurtenissen gaat herinneren die in het verleden, tijdens de kinderjaren en later als opgroeiende jeugdige, hebben plaatsgevonden. De toen daarbij opgedane indrukken krijgen bij, die terugblik onverwacht scherpe vormen. Meestal zijn die verbonden met bijzondere belevenissen, festiviteiten of speciale feestdagen.

KERSTTEKENING UIT 1930 VAN LEERLING UIT 5^e KLAS OP DE JOANNESSCHOOL VAN BROEDER WILLIBRORD

Voor al de maand december met zijn donkere dagen, de spanningen rond Sinterklaas, de advent, de kerstvakantie, de beide kerstdagen en tenslotte de oudejaarsviering, biedt de ouderen onder ons mogelijkheden genoeg om met een beetje nostalgie terug te denken aan die zalige kindertijd toen het hele leven nog zo eenvoudig was.

Er waren nog geen moderne communicatiemiddelen die dagelijks alle ellende van de wereld in de huiskamers brachten. In de jaren twintig van deze eeuw werden de lange avonden in december nog zonder radio of televisie doorgebracht. Toen kende men nog geen centrale verwarming maar verspreide de met eierkolen gestookte plattebuiskachel een behaaglijke warmte in het woonvertrek.

Van elektrisch licht was nog geen sprake en de petroleumlamp die boven de tafel hing zorgde voor de verlichting. De kinderen zaten meestal aan tafel en vermaakten zich met ganzenborden of andere gezelschapspelletjes. Daar werd ook de catechismus geleerd en overhoord. Meermalen per week kwamen er 's avonds bezoekers. Gewoonlijk waren dit kennissen of burens en soms ook familieleden. De ouders zetten zich met de gasten in een kring rond de plattebuis en buurten samen. Ze wisselden het laatste dorpsnieuws uit en spraken over het werk van die dag en wat er allemaal nog gedaan moest worden.

Er waren ook avonden dat ze elkaar sterke verhalen vertelden over dingen waarvan ze beweerden die zelf te hebben beleefd of die ze uit betrouwbare bron hadden vernomen. Zo wisten ze ook dat er in de kerstnacht dikwijls vreemde dingen gebeurden.

Zoals bijvoorbeeld de viering van Kerstmis in 1914 het eerste jaar van de Grote Oorlog. Die nacht was het stil aan het front. De soldaten van de strijdende partijen kropen uit hun loopgraven en verzamelden zich in het tussen hun stellingen gelegen niemandsland. Zij wensten elkaar vrede en geluk en wisselden geschenken uit. Enkele uren later werd de gruwelijke strijd weer voortgezet.

Dan was er nog het verhaal van Drieske de Bruin die in de Kerstnacht rond 1920 kippen ging stelen bij Jan van Sprundel aan het Haantje op het eind van de Rolleweg. Hij werd betrapt door de patrouillerende marechaussee uit Oudenbosch die hij met een broodmes te lijf wilde gaan. De marechaussee verweerde zich met zijn revolver en schoot Drieske dood. Zijn handlanger had met een hondenkar achter de dijk staan wachten om de buit te vervoeren. Hij maakte gebruik van de ontstane consternatie en vluchtte. Niemand heeft ooit geweten wie dat is geweest. Enkele dagen later was er in de schors van een aan de straat-

kant staande boom van het Kuijpersbosch tegenover de boerderij van Van Sprundel een primitief kruis uitgesneden. Dit zou vermoedelijk door de handlanger zijn gedaan.

Er deed ook een verhaal de ronde dat in de Kerstnacht de dieren met elkaar konden spreken. Arjaan Uitdewilligen, in Gastel beter bekend als Arjaan Kwiel, een kleine boer op de Langenberg, had in zijn stal een os en een ezel staan. Arjaan had zelf gehoord dat die twee in de Kerstnacht met elkaar aan het praten waren. Wat ze zeiden kon hij niet verstaan want ze spraken een vreemde taal. Toon Suijkerbuijk vertelde in de scheerschool bij Tinus van Nispen dat hij zelf gehoord en gezien had in de Koelestraat, toen Peer de Muil naar de nachtmis was, hoe 'Den Blauwe' zijn knecht, in de stal het paard stond toe te spreken. Het beest had geen antwoord gegeven.

Zo ongeveer een week voor Kerstmis werd het kerststalletje van de zolder gehaald en op een voor ieder zichtbare plaats in de woonkamer opgesteld. Vroeger begon op eerste Kerstdag de nachtmis om 4 uur 's morgens. Om voor deze vroege mis een zitplaats te bemachtigen moest men om half vier in de kerk zijn want het was altijd zeer druk. Het was bijna onmogelijk om voor de nachtmis nog een plaatsje te bemachtigen.

De plaatsen in de 'kaskes', de banken in het middenschip van de kerk, waren allemaal verpacht en daarom altijd, zeker bij hoogtijdagen, door ouders en verdere gezinsleden bezet. Aan de mannenkant, in de rechterzijbeuk, stonden nog de 'bochten' of 'boerenbanken' die ook nog gedeeltelijk verpacht waren. In de linkerzijbeuk, aan de vrouwenkant, waren stoeltjes geplaatst in plaats van banken. Ook die waren verpacht en boden de huurders een gegarandeerde plaats bij alle godsdienstige vieringen gedurende het gehele jaar.

Achter de 'kaskes' was een tussenpad dat het mogelijk maakte van de linker- naar de rechterzijbeuk te gaan.

Daar begonnen de 'gemene' banken, de enige kosteloze plaatsen in de kerk, bestemd voor de minst draagkrachtige parochianen. Erg veel comfort boden ze niet. Ze waren niet voorzien van een rugleuning en een knielbankje, zodat de gebruiker, voor het grootste gedeelte, staande de mis moest bijwonen. Toch waren ze altijd, zeker met de kerstnacht, volledig bezet.

Voor Jantje van Bavel, de 'suisse' in de kerk, was kerstmis een drukke tijd. Bekleed met zijn sjerp 'eerbied in Gods huis' schuifelde hij door de midden- en zijpaden van de kerk en speurde met argusogen alle banken en stoeltjes af om te zien of er soms iemand was gaan zitten op een plaats waarvoor plaatsgeld verschuldigd was. Bij ontdekking attendeerde Jantje,

met een speciaal kuchje, de betrokkene op een directe afrekening.

Onder begeleiding van een van de ouders gingen de kinderen mee naar de kerk. Er brandde een schaarse straatverlichting, dikwijls was het koud en soms had het gesneeuwd. De schoolkinderen hadden hun aparte plaatsen in de kerk, de kleine 'bangeskes' in de linkerzijbeuk voor de meisjes en in de rechter voor de jongens bij de biechtstoel van kapelaan Romer.

INTERIEUR R.K. KERK OUD GASTEL

De jonge broeder Gerard zat met zijn bidstoel aan de voorzijde van de bankjes en hield toezicht op de jongens. Naast het zijpad, links van de jongensbankjes, zaten op kussenstoelen de broeders Willibrord, Theophile, Polydor en Trifon die mede een oogje in het zeil hielden en assisteerden bij de communie-uitreiking aan de jongensschare. Broeder Maurice was als koster druk in de weer met de voorbereiding van de nachtmis.

Boven op het oxaal achter in de kerk dirigeerde broeder Canisius het mannenkoor en leidde ook het kinderkoor dat tijdens de missen de kerstliedjes moest zingen.

Soeur Emmanuel, gezeten op een bidstoel in de nabijheid van de biechtstoel van mijnheer pastoor, oefende toezicht uit op de meisjes die in de kleine 'bangeskes' aan de vrouwenkant zaten.

De kussenstoelen naast het zijpad rechts van de meisjes waren de gereserveerde zitplaatsen voor de overige zusters van de Bernardusschool. Aan het hoofd zat soeur Superieur vergezeld van sr. Casmira, sr. Loduvique, sr. Huberta, sr. Marie, sr. Paula en sr. Nathalie. Er werden drie missen achter elkaar gedaan. Het was allemaal even plechtig en sfeervol maar het duurde wel erg lang.

Bijna twee uur stilzitten was voor de schoolkinderen wel een

onmogelijke opgave. Ze werden onrustig en zo nu en dan trad broeder Gerard corrigerend op. Na het 'ite missa est' en de laatste zegen moesten voor de goede orde eerste de volwassenen de kerk hebben verlaten voordat de kinderen wegmochten. Snel liepen ze naar huis, want ze waren verkleumd door het lange stilzitten. Thuis was de plattebuiskachel lekker opgestookt en het rook er naar verse koffie. Aan het ontbijt was een warm worstebroodje toegevoegd. Dat was geen alledaags gebruik en het gaf daarom een feestelijk tintje aan Kerstmis.

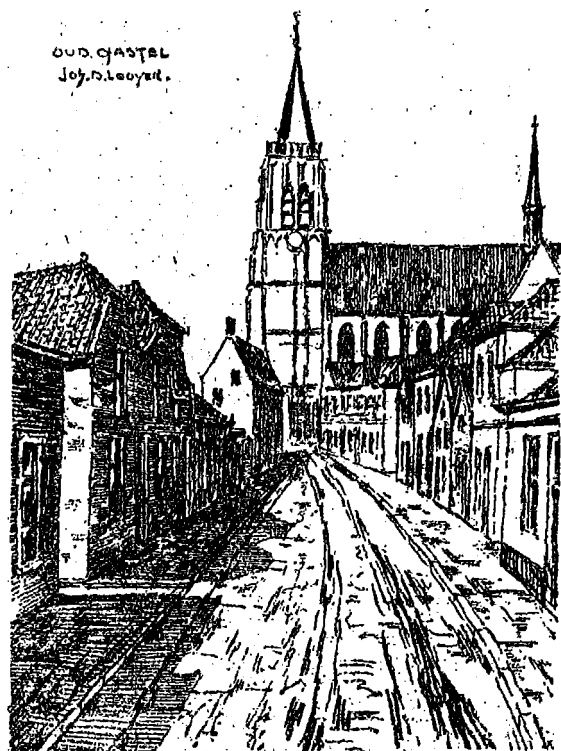
Na het eten doezelde men, gezeten op een stoel bij de kachel even weg. De vrede op aarde aan de mensen van goede wil werd nu voelbaar. Het middagmaal verschildte niet zo heel veel van andere zondagen. In november was het varken geslacht en de karbonaadjes waren ingewekt om te dienen voor het kerstmenu. Bij de gekookte aardappelen werden groene bonen uit de pot geserveerd, meestal met witte gemengd. Als dessert kwamen de zuinig bewaarde gerimpelde goudreinetten op tafel. Toch een voedzame en smakelijke maaltijd.

Namiddags was er nog een plechtig lof en zat de kerk weer bomvol. Na het lof gingen de kinderen het kerststalletje bekijken dat op het priesterkoor in de linkerzijbeuk was opgesteld. Het mooiste van de beelden was wel het engeltje van de offerblok. Wanneer een cent in de gleuf werd gedaan, knikte het uit dankbaarheid.

Op weg naar huis was er in de straat nog van alles te zien. In de etalage van bakker Van Sprundel stond een geheel uit chocolade vervaardigde kerk. Daar zaten raampjes in die beplakt waren met rood celofaanpapier. Van Sprundel had er een lichtje in gemaakt en dat gaf een prachtig effect.

Dan was er nog de mooie etalage van bakker Høijnen die op een kunstige manier sinaasappels aan een draadje had gehangen als versiering.

De eerste Kerstdag werd verder binnen de huiselijke kring doorgebracht. Men las de kerstbijlage van dagblad 'De Grondwet' en de Katholieke Illustratie. De tweede Kerstdag was een gewone zondag maar die had toch iets speciaals.

Als er sneeuw lag kwamen de mannen van Bus en Toon Wijtvliet met de arreslee uit Stampersgat naar Gastel. De twee aangespannen kleppers waren mooi opgetuigd met rinkelende belletjes. Ze toerden heel Gastel rond tot het donker werd, want dan moesten ze naar huis om te gaan melken.

Wanneer het enige dagen had gevroren gingen kinderen en volwassenen schaatsen op de Meireweikes of op de buiten- en binnenvijver van het Hof.

Het was een traditie dat op tweede Kerstdag de plaatselijke verenigingen hun toneeluitvoering gaven. In 1928 begon de kerstuitvoering in het patronaat om half zes en duurde tot bijna twaalf uur 's nachts. Er werden toen maar liefst drie toneelstukken opgevoerd. Om te beginnen moest er altijd een drama worden gespeeld waarbij het publiek tranen met tuiten kon huilen. Na de pauze kwam er stevast een blijspel waarbij onbedaarlijk moest worden gelachen.

Heel bijzonder was de kerstuitvoering van Gastels Harmonie in het begin van de jaren dertig. Toen werd in de Harmoniezaal het gloednieuwe stuk van Felix Timmermans 'Waar de ster bleef stille staan' opgevoerd. De rol van Pitje Vogel, de ruwe visser, werd gespeeld door Kees Geleijns, Geert Rockx was de landloper Schrobberbeeck en Kees van Oosterhout vertolkte Suskewiet, de oude schaapherder. Dan waren er nog de duivel, gespeeld door Kees van Sprundel en Polien Pap de cafehoudster door Geert Manjé. Het was een uitstekende rolbezetting en het werd een sublieme uitvoering.

De jaren 1936, 1937 en 1938 gaven weer een iets ander beeld van de kerstviering. Dat was in de tijd dat de jeugdbeweging zeer actief was. Deze vestigde meer de aandacht op de viering van de advent. De gezamenlijke jeugdorganisaties gaven enige dagen voor kerstmis een uitvoering waarbij het kerstverhaal werd verteld in de vorm van een tableau. Buiten de verteller van het verhaal werden er door de spelers geen teksten gesproken, men beeldde het uit. Broeder Theophile en meester Aarsen hadden de tableaux samengesteld. Broeder Canisius voerde de regie. Na de uitvoering was er gelegenheid kerstgaven te deponeren voor de minder bedeelden van Gastel. Veel leverde het niet op.

Toen kwam 10 mei 1940. Duitse horden overrompelden ons land. Ze voerden een blitzkrieg tegen Engeland en Frankrijk en de Führer had de soldaten beloofd dat ze 'mit Weinachten zu Hause' zouden zijn. Helaas kon de Führer zijn belofte niet waar maken en wij bleven nog enkele jaren met een Duitse bezetting opgescheept.

Levens- en genotmiddelen werden gerantsoeneerd. De stands- en

jeugdorganisaties moesten verdwijnen. De Kerstviering was nog alleen in de huiselijke kring en in de kerk mogelijk. De mannen werden gedwongen in Duitsland te gaan werken. Op hun beurt leefden ook zij daar met de gedachte 'met Kerstmis thuis'. Eindelijk in juni 1944 kwam de lang verwachte geallieerde invasie in Normandier. In de maanden oktober en november daarop volgde het zuiden van Nederland bevrijd. Er zou nog een verschrikkelijke hongerwinter volgen in de noordelijke provincies eer op 5 mei de Duitsers capituleerden. Officieel was op 8 mei 1945 de oorlog in Europa ten einde. Buiten Europa in Azië werd de strijd voortgezet, want Japan was nog niet verslagen. Door de inzet van de atoombom dwong Amerika op 5 augustus 1945 de Japanse capitulatie af. Op sobere wijze, want alle levensmiddelen waren nog gerantsoeneerd, kon nu het kerstfeest worden gevierd.

Ons overzees gebiedsdeel, Nederlands Indië, was door de Japanners gedurende enkele jaren bezet geweest.

Onder hun supervisie had Soekarno, de leider van de vrijheidsbeweging, de kans gegrepen de onafhankelijkheid van Indonesië uit te roepen. De Nederlandse regering kon deze eenzijdige verklaring van Soekarno niet accepteren en zond daarom militairen naar die gebieden om de orde en rust te herstellen en te handhaven. In 1947 en volgende jaren moesten duizenden militairen, ver van huis in de tropen hun kerstfeest vieren. Ze konden daar in hun klamboe alleen maar dromen van thuis en een witte kerst gezellig bij de warme kachel.

Indonesië verkreeg zijn onafhankelijkheid en onze militairen keerden terug. Ook veel Indische Nederlanders kozen voor repatriëring naar het moederland.

In de sfeer van de kerstviering waren langzamerhand veranderingen gekomen. Naast de gebruikelijke kerststal kwam er nu ook de kerstboom te staan versierd met glimmende sterretjes en brandende kaarsjes. Kerstviering was niet meer een uitsluitend huiselijk en familiale aangelegenheid. Men ging buitenshuis een speciaal kerstdiner gebruiken in een namaak buitenlandse sfeer met kaarsverlichting. Voorlopig was dit nog voor de beter-gesitueerden weggelegd. Maar met het toenemen van de welvaart ontstond er zelfs ook de mogelijkheid om in het buitenland de kerstdagen door te brengen al dan niet als wintersportvakantie.

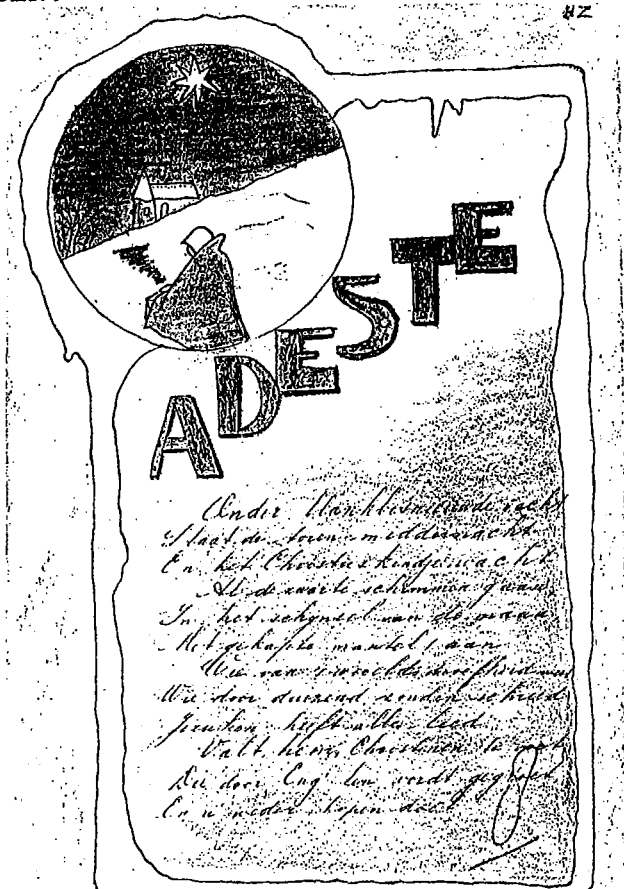
De tweede Kerstdag verloor zijn culturele functie. Sinds 1951 was er televisie en die bracht de ontspanning in de huiskamer. Doch de West-Brabantse musea in Roosendaal en Bergen op Zoom kwamen op het idee om speciale kersttentoonstellingen te organiseren die op tweede kerstdag geopend waren voor het publiek. Het waren meestal exposities van tekeningen, schilderijen en klein beeldhouwwerk. In particuliere zaaltjes hield

men hier en daar een antiekmarktje of zelfs een huishoudbeurs. Deze evenementen lokten toch de mensen weg van de televisie en trokken veel publiek.

Hierdoor aangemoedigd gingen de organisatoren van deze culturele manifestaties er naar streven ieder jaar met Kerstmis een speciale expositie te presenteren. De jarenlang vertrouwde plechtige kerkelijke kerstviering ontkwam ook niet aan bepaalde veranderingen. Het tweede Vaticaans Concilie, in oktober 1962 door paus Johannes XXIII geopend, bracht een aantal wijzigingen in de kerkelijke liturgie. Na de sluiting van het Concilie door paus Paulus VI in december 1965 werd de versobering bij de eucharistievieringen eerst goed merkbaar.

De liturgische gebeden werden voortaan in de volkstaal gezegd. In plaats van drie missen achter elkaar werd er met Kerstmis nog slechts één opgedragen. Ook de plechtigheden tijdens de nachtmis verminderde waardoor die speciale kerstsfeer binnen het kerkgebouw verdween. Het plechtige namiddaglof werd afgeschaft. Voor de oudere gelovigen gingen deze en andere veranderingen binnen de kerk toch te snel waardoor zij zich minder in het hun zo vertrouwde gebouw gingen thuis voelen. Voor hen rest dan ook alleen nog de herinnering aan de traditionele kerstvieringen van weleer.

H.C.J. ZANDBERGEN.

KERSTTEKENING UIT 1931 VAN LEERLING UIT 6e KLAS OP DE JOANNESSCHOOL VAN BROEDER UILLIBRORD

DE TIENDEN

Een TIEND is een evenredig deel, meestal het tiende gedeelte der voortbrengselen (veldgewas, vruchten of jongen van dieren) dat men vroeger geregeld, meestal éénmaal per jaar, aan de Heer van de plaats of aan de Kerk moest afdragen (thans afgeschaft). Een soort pacht of belasting dus.

De Tiendheffing is al oud, zelfs van bijbelse oorsprong. In het boek 'Leviticus' 27e hoofdstuk, 30e vers lees ik: 'Alle tienden van de grond of wat op het land is gezaaid en van de vruchten der bomen behoren aan Jahweh en zijn aan Jahweh gewijd. Ook alle tienden van rundvee en schapen, van alles wat onder de herdersstaf doorgaat zijn aan Jahweh gewijd. Dit zijn de geboden die Jahweh op de berg Sinai aan Moses aan de kinderen Israels heeft gegeven.'

De Tiend in Israel was dus, naast het offer van de eerstelingen bij de jonge dieren, een jaarlijkse heffing van koren, wijn, olie die oorspronkelijk dienden voor een offermaaltijd bij het heiligdom en deels de priesters ten goede kwam. Sedert de centralisatie van de eredienst in Jeruzalem vervielen de tienden geheel aan de priesters.

Het Tiendrecht was in het Romeinse rechtssysteem onbekend, maar in het oud-vaderlands recht een voorkomend zakelijk recht, om dus een evenredig deel op te eisen, meestal een tiende deel van de gewassen, gegroeid op de grond bij een ander in het gebruik. Of van jongen van dieren op 'die grond geworpen'. Het tiendrecht kwam toe aan de plaatselijke overheden en kerken, maar zijn later op allerlei wijzen in handen van wereldse personen gekomen.

In later eeuwen heeft de Overheid en ook de Kerk deze heffing toegepast met voor de Kerk als uitgangspunt - als tegenprestatie dus - het bouwen, herstellen, en onderhouden van kerkelijke gebouwen en de woningen van de kerkbedienaren. En eeuwenlang zijn deze tienden geheven. Reeds tijdens de tijd van Karel de Grote werden ze opgeëist.

Naar gelang het produkt waarvan de tiend werd geheven sprak

men van 'Grote of Grove Tiend' bij graanprodukten. Bij andere veldvruchten zoals rapen en bieten noemden men ze 'Smalle Tiend'. Bij dieren sprak men van 'Krijtende Tiend'. Een Tiendheer was de tiendheffer. Soms werd door de Tiendheer een 'Tiendmaaltijd' aangeboden aan de tiendplichtigen. Later werd dit vervangen door de 'Tiendmaaltijdpenny'. Op de tiendplichtingen van de krijtende tiend rustte veelal de plicht om kosteloos een mannelijk dier, een stier of 'een beer, ter beschikking te houden van de tiendheffer.

Bij het verpachten van het tiendrecht, wat later veel voorkwam, werd dikwijls het land in blokken verdeeld. Vandaar 'Blokktiend' of 'Cirkeltiend'. Tiendrecht van grond die voor het eerst werd ontgonnen heette 'Novale tiend'. (Novaal is nieuw ontgonnen. Zie onze Stichtingsakte van 1275!)

Een Novale tiend die zich bevond tussen de blokken van oudere tienden heette 'Springtiend'. Bleef een tiendplichtig stuk bouwland tijdelijk braak liggen dan sliep het tiendrecht en sprak men van Slapende tienden. Soms werden tiendrechten omgezet in een vaste grondrente te betalen in goederen. Men noemde deze dan 'Zaktienden' of 'Sloptienden'. Ook wel een beslapen of herschapen tiend. En soms werd in geld betaald. Dit werd 'rabatie' genoemd.

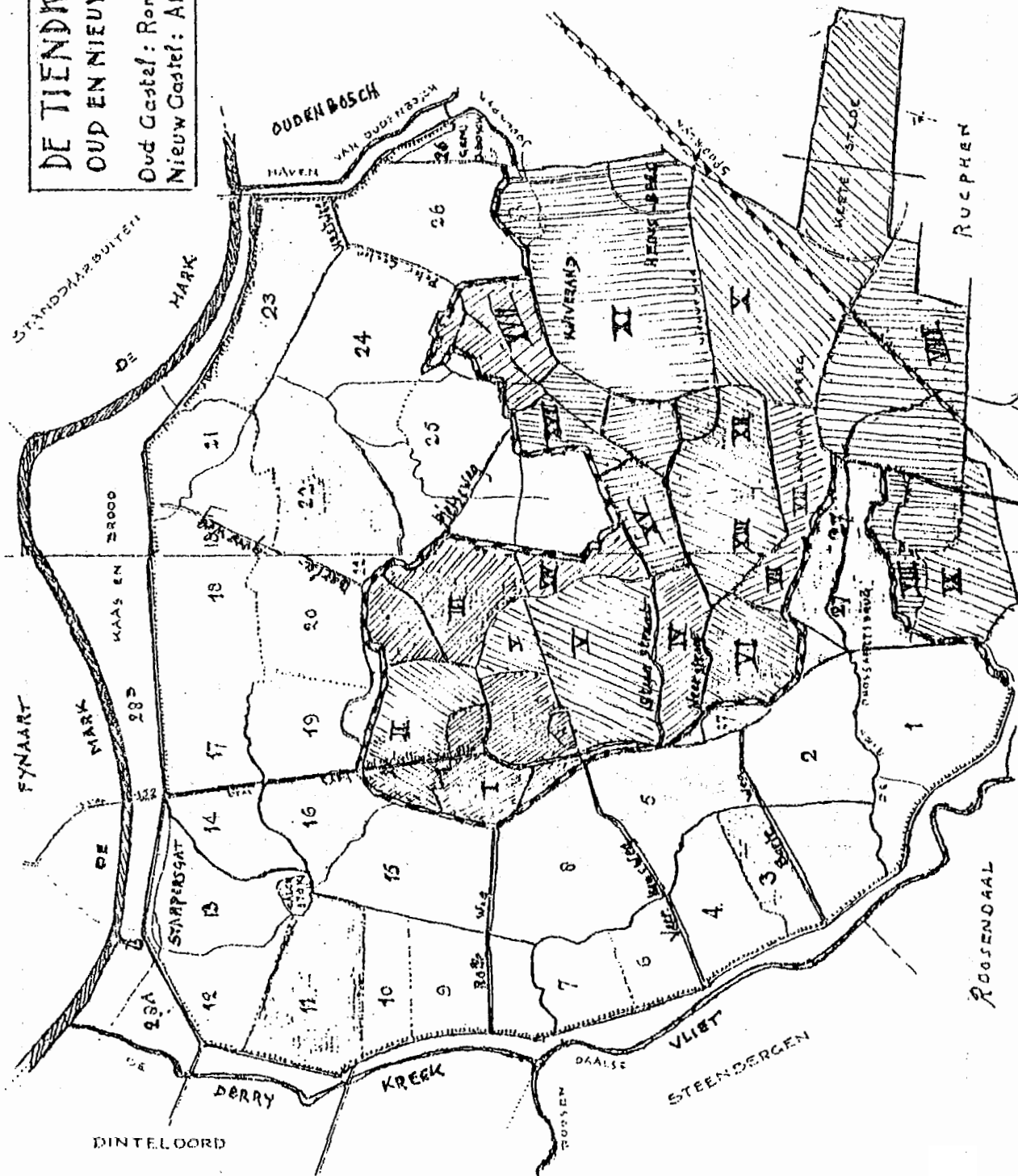
In feite begon de tiendplichtigheid in onze streken bij de eerste uitgaven van gronden vanaf 1275. Dit is vastgelegd in de bekende eerste oorkonde van december 1275, betreffende de uitgifte van gronden in 'Gestele' door Arnoldus van Leuven, Heer van Breda. Zie hiervoor het Gedenkboek: 'Land van Abten en Markiezen' van 1975, bladzijde 24 en 25. Hierbij werden aan de Abdijs van St. Bernard toegekend de gehele Novale tienden. De Abdijs mocht dus, om de onkosten van het ontginnen van de gronden en het bouwen te dekken deze belasting heffen van de pachtboeren en grondeigenaren. Het is jammer dat deze, voor onze gemeenschap zo belangrijke akte, onze stichtingsakte dus, niet in ons Gastels archief wordt bewaard. Het is de juridische basis van onze gemeenschap!

In onze gemeente hebben de tienden uiteraard altijd een belangrijke rol gespeeld, gezien de indeling van de gronden in 'Tiendklampen'. Dit woord staat niet in Van Dale, maar het is een duidelijk en prachtige naam voor dit doel: het vastgestelde gebied waarover het tiendrecht werd geheven. Zie hiervoor de betreffende kaart en de naamlijsten van de tienden over Oud- en over Nieuw Gastel.

Er waren in Oud Gastel 17 Tiendklampen en in Nieuw Gastel, na 1551 uiteraard, toen de polder daar werd ingedijkt, 28 Tiendklampen.

DE TIENDKLAMPEN VAN OUD EN NIEUW GASTEL.

Oud Gastel: Romeinse cijfers
Nieuw Gastel: Arabische cijfers.

TIENDEN=OUD-GASTEL

- I De kleine Westakkers, of De Pastorie
- II De Grootte Westakkers,
- III De Mairtienden
- IV Het Eerste Deel van den Ommeegang.
- V Het Tweede Deel van den Ommeegang.
- VI Het 1^e Deel van de Oude Akkersche Tienden.
- VII Het 2^e Deel van de Oude Akkersche Tienden, of de Blommert.
- VIII Het 1^e Deel van de Overysselyksche Tienden, of de Langenberg, of Klein Overysselyk.
- IX Het 2^e Deel van de Overysselyksche Tienden of Groot-Overysselyk.
- X De Indersche Tolberg.
- XI De Heinsberg.
- XII Het 1^e Deel van den Inderschen Tolberg, of het
Blauwe Slot.
- XIII Het 2^e Deel van den Inderschen Tolberg, of het
Rooie Slot.
- XIV Het 1^e Deel van den Kleinen Veeberg, of de Kleine Veeberg.
- XV Het 2^e Deel van den Kleinen Veeberg, of de Molenberg.
- XVI De Westzyde van Kuivezand, of de Stede van
Machiël Buys.
- XVII De Oostzyde van Kuivezand, of de Stede van
Marny Gielen.

Alle deze afgebakende stukken grond hadden hun eigen naam en sommige ervan leven nog steeds voort en worden nog gebruikt, zoals: westakkeren, Heinsberg, Veeberg, Gorrekens, Kobuikenhoef enzovoort.

Later kwamen er nog vier specifieke tienden bij namelijk:

- ▶ De Zaadtienden van Oud en Nieuw Gastel (smal tiend)
- ▶ De Vlas en Hennep tienden (smal tiend)
- ▶ De Meekrap en Aardappeltienden (smal tiend)
- ▶ De Lammer tienden (krijtende T.)

29 De Zaadtienden van Oud en Nieuw Gastel (smal tiend)
 30 De Vlas- en hennep tienden (id.)
 31 De meekrap en aardappeltienden (id.)
 32 De Lammer tienden (krijtende tiend)

Toestand van 1842.

- 1 De Gorkens.
- 2 Het Boombusch
- 3 Het Doort van Steenenhoefje, of Het Bierenhoefje.
- 4 Goyert Kuysstermanshoefje, met het Kiepenhoefje.
- 5 De Wih
- 6 De Hoove van Doort van As (of van Hysel).
- 7 De Twee Hooven of de Tiend van den Hollarweg.
- 8 De Korkenberg of Helle.
- 9 Kobuykenhoef.
- 10 De Hoove van Goyert Potters.
- 11 De Hoove van het Domein.
- 12 De Hoove van de Weduwe van Ricker Markus.
- 13 Matayken Burenken Hoefje.
- 14 De Hoove van Jan Moretus.
- 15 Stampershoove of De Brindestede.
- 16 De Hooge Made.
- 17 De Kleine Pakkershoove.
- 18 De Grootte Pakkershoove.
- 19 St Elisabeths-Gasthuishoove, of Roelenstede.
- 20 Burenhoove, of Het Burenhoefje.
- 21 De Angel.
- 22 De Grootte Heek.
- 23 Het Standaardbuitkens Hoefje.
- 24 De Goer
- 25 Het Hol.
- 26 Het Bouschenhoefje (met een stukje van Oudenbosch).
- 27 De Kordewagen.
- 28 Het Markvisgat, (na 1842, gesplitst in 28a en 28b).

TIENDEN-NIUW-GASTEL

In het begin van de heffing (vanaf 1275 dus) bracht de Abdijs de oogst van die heffing naar haar eigen hoeven die toen op Bovendonk stonden. De naam Hoeven zou hiervan zijn afgeleid. Maar dit werd toch te omslachtig, vanwege de afstanden vermoedelijk en nadien werden heffingsrechten verpacht aan de meestbiedende. De Abdijs was dus wel een tiendheffer, maar de boer moest zijn pacht afdragen aan de Tiendpachter, die het daarvoor geboden bedrag voldeed.

Dat recht tot tiendheffen heeft de Abdijs genoten tot de Transactie^b van 5 januari 1800 (Franse tijd) toen al de goederen werden geconfisceerd. De heffingsrechten gingen naar de Staat en werden zogenaamde Domeinsgoederen.

Hoe ging dat tiendheffen nu in de praktijk?

Bij het oogsten van het graan, zette de boer dit op het land in hokken of hopen of oppers. Hij wist dat elke tiende - en soms elfde hoop, zoals in de polder Nieuw Gastel, gezegd Heer Jansland - voor de tiendheffer was, of voor de tiendpachter. Deze is dus bij de tiendverpachting de hoogste bieder geweest en hij probeerde dus op tijd en zo volledig mogelijk deel van de oogst in huis te krijgen. Dat er dus een zekere rivaliteit bestond tussen boer en tiendheffer, c.q. de tiendpachter ligt voor de hand. Maar de laatste had zowel de heffer als de notaris, die de pachtinschrijving administreerde, achter zich en voelde zich daarmee sterk.

Hij behoefde zijn geboden bedrag pas te betalen als hij zijn opgehaalde graan had gedorsen en dan betaalde hij tijdig om daarmee een volgend jaar weer de kans te krijgen om bij de tiendverpachting mee te mogen dingen.

Stond bij de boer de oogst in oppers dan werden deze geteld. Om elk bedrog te voorkomen begon de telling willekeurig, soms op de hoek van het veld en soms midden in de rij. Op de beginhoop zette hij een groene tak van waaruit men telkens de tiende hoop bestemde voor de tiendpachters. Soms de elfde.

Door dat verpachten kwamen de tiendrechten soms in handen van particulieren, Zo had bijvoorbeeld de Markies van Bergen op Zoom een deel van de Nieuw Gastelse tienden in eigendom. Dit systeem heeft zo eeuwenlang gewerkt.

Toch waren er natuurlijk wel eens strubbelingen en het betrof dan de rechten en plichten van beide partijen.

Het feit dat hier in Zuid-Nederland en vooral in Brabant vele gronden van oudsher in handen van de Roomse kerkgenootschappen waren, terwijl het bestuur geregeld werd vanuit het meestal protestantse noorden was dikwijls de oorzaak van moeilijkheden. In de zeventiende en achttiende eeuw zijn als gevolg

van desbetreffende conflicten vele vonnissen geveld door de Raden van Brabant in Brussel en Den Haag, waarin dan telkens naar voren komt dat de rechters het doel van de tiendheffing terugbrengen tot het oorspronkelijke doel namelijk het onderhouden enzovoort van de kerkelijke gebouwen en hare bedienaren.

De overheid voerde hierover nogal wat correspondentie en zij trachtte een en ander definitief te regelen.

Zoals bijvoorbeeld met het 'Plakkaat' van de Staten Generaal van 16 januari 1778. Dit plakkaat beschrijft de verplichtingen van de geestelijke tiendheffers in verband met het bouwen, vernieuwen, repareren en onderhoud van de kerkelijke gebouwen ten plattelande. Erin wordt ondermeer gezegd: de tiendheffers zijn voorheen hierin nalatig geweest. En daardoor ontstonden nogal wat conflicten tussen de partijen in casu de Abdij van St. Bernard, toen nog in Hemixem aan de Schelde en het dorpsbestuur. In dit plakkaat werd nog eens extra benadrukt dat de tiendheffer verplicht was de ontvangen pachtgelden te benutten tot onderhoud van de kerkgebouwen enzovoort. De Abdij nu had met dit voorschrift nogal wat moeite, ze moest namelijk een kerk onderhouden, die ze zelf niet mocht gebruiken, maar benut werd voor de protestantse eredienst. En gezien het matige onderhoud liepen de rekeningen van de ambachtslieden nogal hoog op. Dit plakkaat nu werd gezonden naar alle instanties, die ermee te maken hadden en zo vinden we er een exemplaar ervan zowel in het kerkelijk als gemeentelijk archief. Want ook het plaatselijk Gemeentebestuur had rechten en plichten in deze. Zij ontving de rekeningen van de ambachtslieden en andere leveranciers, die herstelwerken hadden uitgevoerd aan kerk of toren, of goederen hadden geleverd. De Gemeente betaalde die en trachtte dan van de Abdij deze gelden terug te krijgen. Soms met succes, soms na aandringen. Zie het artikel over de oude kerk in ons Jaarboek 1989.

De komst van de Franse revolutionaire troepen in ons land in 1795 bracht uiteraard grote veranderingen in ons maatschappelijk bestel. Bij het Haags verdrag van 16 mei 1795 droeg de Franse republiek de soevereiniteit over Noord-Brabant over aan de Staten-Generaal. De Domeinen van de Markies werden met de transactie van 1800 aan de Bataafse Republiek verkocht. De erfgenamen van de in 1799 overleden Markies Karel Philip Theodoor kregen een schadevergoeding van maar liefst anderhalf miljoen gulden, zeker voor toen een zeer groot bedrag. Daarmee gingen de markgrafelijke goederen definitief naar de Staat der Nederlanden. De administratie werd tot 1810 gevoerd door de zogeneten Commissie van Breda die belast werd met de regelgeving en later het beheer over de in beslag genomen domeinen van Noord-Brabant.

Deze periode van de Franse overheersing bracht ook een principiële verandering in het tiendstelsel. De tienden die de Abdij al eeuwenlang had geïnd en die de basis vormden voor hun onderhoudsbijdragen, werden dan ook door de Franse Machthebbers in beslag genomen. Dit geschiedde via een Frans decreet van 5 januari 1800 en werden alle tiendrechten, met de goederen en gebouwen van de Abdij van St. Bernard, ook in Hemixem, in beslag genomen en toevertrouwt aan de Domeinen ter administratie. De Abdij verloor daarmee haar rechten van 1275. De Staat werd in feite de eigenaresse van de tienden. De Municipaliteit en de kerk kregen nu als tiendheffer de Domeinen tegenover zich. Maar de Domeinen waren nog minder toeschietelijker dan voorheen de Abdij. Het dorpsbestuur zond hierover klachten naar het provinciaal bestuur van Brabant. Ze schreef naar de betreffende Commissie van Breda en stelde in deze brief dat sedert de bekende transactie van 5 januari 1800, waarbij de goederen en rechten van de Abdij overgingen naar de Bataafse Republiek, de Commissie zich wel in het bezit heeft gesteld van die rechten, maar dat er ook diezelfde plichten tegenover stonden.

Derhalve onderstelde de Magistraat dat ze dan nu ook haar plicht zou doen en de toren en kerk zou laten repareren. Deze Commissie had ook de hand gelegd op de pastorie (die lag toen op het eilandje van de pastorie-vijver, de vijver die nu ons park siert) maar de predikant erin laten wonen.

Maar de Commissie schuift de verantwoordelijkheid af en zegt dat de Gemeente het zelf maar moet opknappen.
Van het kastje naar de muur dus!

Een duidelijk overzicht van de situatie vinden we in een latere brief van het dorpsbestuur aan de 'Sous-Prefect' waarin onder andere staat te lezen:

- A. Sedert het plakkaat van de Staten-Generaal van 1778 waren de eigenaren van de Geestelijke tienden in het district van Staats-Brabant verplicht tot het bouwen, vernieuwen, repareren en onderhouden van de kerk ten plattelande, mitsgaders de toren.
- B. Dat dit in Gastel steeds gebeurde door de Abdij van St. Bernard.
- C. Dat sedert de transactie van 5 januari 1800 de Commissie van Administratie te Breda zich in het bezit heeft gesteld van alles wat de Abdij toebehoorde.
- D. Dat de katholieken reeds op 10 september 1802 aan de Commissie verzocht hebben de toren te herstellen.
- E. Dat het antwoord van het Staatsbewind, later gevolgd door het besluit van 4 maart 1805 vaststelde en bepaalde dat de geestelijke tiendheffer in Bataafs Brabant verplicht

en gehouden is, overeenkomstig het plakkaat van 1778, voor het vervolg te blijven continueren.

F. Dat zij zich tot nu toe weder tot bovengenoemde Commissie hebben gewend. En dat in 1809 Koning Lodewijk een onderzoek heeft ingesteld naar de toestand van kerk en toren. Tot zover deze brief.

Ook in en na 1810, toen ons land werd ingelijfd bij het Frans Keizerrijk volgden nog meer van die brieven getekend door Maire Thomas Franciscus de Bie en de secretaris Droomans.

Er werden na de inlijving in 1810 nog meer administratieve maatregelen genomen, die consequenties hadden voor het verdere verloop van de geschiedenis van onze regio. Onder meer werden Qud Gastel en Nieuw Gastel samengevoegd tot een Gemeente.

In Nederland gaf het Burgerlijk Wetboek van 1 oktober 1838 nog een uitvoerige regeling te zien over het zakelijk recht van de tiendheffing. Maar de staat behield ze zelf niet, want in het jaar 1842 werden de tiendrechten geveild en publiek verkocht. Niet alle tienden gingen af, maar vele kwamen dus ook in handen van particulieren, die dan als tiendheffer optraden.

Tegen het einde van de 19^e eeuw groeide het verzet tegen dit systeem. In 1907 verscheen een wetsvoorstel om ze af te schaffen. De regering liet alle tiendrechten controleren en kocht ze dan af door een overeengekomen som, een gekapitaliseerd bedrag, aan de tiendheffer uit te betalen. Daar tegenover belastte de fiscus de tiendplichtigen, die ontheven waren van hun tiendlasten, met een opslag op de grondbelasting gedurende dertig jaren. Tiendrecht genaamd.

De betreffende wet trad in werking op 1 januari 1909 en nieuwe tiendrechten mochten niet meer worden gevestigd. Ongeveer 1927 was de hele financiële regeling afgewerkt en daarmee kwam een einde aan een instelling die meer dan elf eeuwen gangbaar was geweest en hier in Gastel ruim 650 jaar.

P.F.A. AKKERMANS
Oud Gastel, zomer 1993

Bronnen

Gemeente-archief Oud en Nieuw Gastel
Kerkarchief Laurentiusparochie
Land van Abten en Markiezen, 1975
Frans Akkermans, Heemkundige schetsen
C. van Wesenbeek, Het Markiezaat van Bergen op Zoom

T GEBEURDE IN 1943

De overgang van Oud naar Nieuw 1942-1943 werd voorlopig de laatste jaarwisseling die met klokgelui verwelkomd zou worden. Immers in dat jaar werden in ons land de klokken uit de kerktorens gehaald. Voor velen een teken dat de bezetter alle hulpmiddelen moest aanwenden om voldoende wapentuig te fabriceren. Ook was het de laatste keer dat de inwoners die in het gelukkige bezit van een radio waren, konden luisteren naar het nieuws rondom Oud en Nieuw. Tenminste als de zendernaald een Duitse of Duitsgezinde zender aanwees.

Daartoe hoorde toen ook radio Hilversum. Het luisteren naar een 'vijandelijke' zender was allang verboden en werd trouwens door stoorzenders ook bemoeilijkt. Vele artiesten kwamen al niet meer voor radio Hilversum.

Zij traden vaak op 'in de provincie' bijvoorbeeld in de Katholieke Kring in Roosendaal. Daar kon je dan kijken naar Appie de Booy, een in Gastel niet onbekende door zijn huwelijk met een Gastelse. Ook Johnny Kraaykamp kwam daar.

De Duitse zenders waaronder radio Bremen, die een Nederlandstalig programma uitzond, maakten melding van de slag bij Stalingrad, die, zo moesten deze zenders tot hun spijt vermelden, uitliep op een catastrofale nederlaag. Voor menig Gastelaar moet dit goed nieuws geweest zijn!!! In de krant werd er niet zoveel over medegedeeld.

In Gastel zelf viel er in dat jaar veel cultuur te genieten, want jaargang 1943 van Brabants Nieuwsblad meldt veel uitvoeringen in de 'Harmoniezaal' en in zaal 'Concordia'.

Nog verschijnen er allerlei berichtjes over het gewone leven en voor vele mensen ging het leven nog gewoon verder in dit vierde bezettingsjaar. Maar uit allerlei berichten valt toch af te lezen dat het voor iedereen stilaan een andere tijd werd met allerlei voorvallen die niet in een 'normale tijd' thuis horen.

Veel berichten gaan over diefstallen. De mensen proberen hetgeen ze tekort kwamen toch op de een of andere manier aan te vullen. Zo is het nicotinefabriek aan de Steenstraat meermalen in trek bij het dievengilde, bij molenaar J.P. wordt graan gestolen, en bij slager W.B. worden 2200 vleesbonnen weggehaald. De dader van dit laatste vergrijp wordt gegrepen en hij bekend.

Er worden vitaminetabletten uitgereikt. De gezondheidszorg is mede een ware zorg omdat er veel gevallen van dyphterites zijn

waarbij ook enkele kinderen overlijden.

Er komt een nieuwe geneesheer, dokter A. van Susante. Die komt te wonen op Kerkstraat 67.

Enkele voorstellingen in januari zijn: Lachcabaret met Albert Klein in Concordia, een revue door Sportclub Gastel en een toneelstuk "Uw wil geschiedde" door de Rotterdammers. In het algemeen zijn er agrariers die zo mogelijk graan achterhouden maar bij landbouwer C. van M. wordt 1000 kilo graan ontdekt en in beslag genomen. Op 16 januari overlijdt Bern. de Vugt in een concentratiekamp te Tjilitjap in Indie.

Februari

Zo hier en daar wordt sabotage gepleegd en in de krant verschijnt een oproep om bewakingsdiensten te verrichten tegen de sabotage. De heer A. Timmermans wordt bevorderd van typist tot ambtenaar op het secretariaat. In 'Concordia' is er een optreden van een psychografoog en het Piet Vink gezelschap treedt op.

DE LEUZEN MOESTEN VOOR VERWER WORDEN UITGEVERFD

Dan gebeurt er in deze maand iets wat de krant niet haalt maar toch grote indruk maakt op de inwoners. Zoals in andere plaatsen in ons land worden de kerkklokken uit de parochiekerken van Gastel en Stampersgat gehaald. Dat gebeurt door een Nederlandse NSB-aannemer. In Stampersgat gaat dit zonder problemen maar als de aannemer de klokken uit de Sint Laurentiuskerk wil halen gaat dat niet zomaar. Een club van jongere Gastelaren, de Bokkenrijders heeft toegang tot de kerktoeren en weet zo het afvoeren van de klokken te saboteren. De jongemannen verstoppen gereedschap en beschilderen de klokken met leuzen. Dat wordt ontdekt maar 's avonds krijgen de Bokkenrijders nog de kans om kabels te verknippen, een katrol en een klepel mee te nemen.

Uiteindelijk worden de klokken toch op 17 februari afgevoerd maar veel inwoners hebben dan de leuzen op de klokken nog

gezien voordat ze op last van de Duitsers door schilder Heshof worden witgeverfd. Diverse materialen die in de Buitenvijver waren gegooid werden teruggevonden. Een klepel werd pas later opgediept en bevindt zich nu in ons museum. Het ging om de volgende klokken:

Een van ± 1.100 kilo met als tekst "Abbatia Sancti Bernardi ad Scaldum anno 1710 Alexis Julien me fecit".

Een van f 700 kilo, Daarop stond "Als jonker Adriaan van der Zevender drossaert was anno 1710".

De kleine klok woog ± 175 kilo met de woorden "Toen Abraham Bannier hier drossaert was anno 1760. Mr. Marinus F.N.J.B. Wierinck me fecit t'Overmere lande van Dendermonde".

Ook het klepklokje wordt meegenomen. Die droeg als tekst "Andreas van der Gheyn me fundit Lovani anno 1824".

De klokken zijn niet teruggekomen.

Maart

In maart worden er enkele marechaussees naar Gastel overgeplaatst namelijk Schrier, Maas en Polderman.

Roebroeks en Jobse worden bevorderd tot wachtmeester. Ondanks de bezettingstijd wordt er in Gastel toch nog carnaval gevierd in zaal Concordia. Er is drie dagen feest met onder andere het Ensemble Ferry, Frits Schakels en Berry Vink. Maar er zijn dan ook mensen die de gelegenheid te baat nemen om fietsen van carnavalsvierders mee te nemen. Intussen werd er bij Kastelele op de Meir vergaderd over zelfbescherming. Op 31 maart vallen geallieerde vliegtuigen Rotterdam aan. Het doel is een scheepswerf maar veel bommen vallen op een woonwijk waarbij 326 doden en nog meer gewonden vallen. Voor de slachtoffers wordt er ook in Gastel gecollecteerd en dat brengt f 330,- op,

April

In april zijn er weer enkele uitvoeringen. Eind april breken er in ons land stakingen uit. Dit na de oproep door de Wehrmachtsbefehlshaber F. Christiansen aan de leden van de voormalige Nederlandse weermacht. Die moeten weer in krijgsgevangenschap na vrijlating in juni 1940. De staking begint in Twente in de fabrieken en veel veehouders leveren geen melk af op de zuivelfabrieken. Ook in Gastel gebeurt dat. De Duitsers slaan hard terug en tientallen personen worden doodgeschoten. Op een verzoek van de Duitse districtscommandant om melding te doen van stakingen in Gastel in het melkfabriek, deelt de burgemeester van Oud Gastel mee, dat die hier niet hebben plaatsgevonden. (zie brief op pag. 75) Door de strenge maatregelen door de Duitsers verloopt de staking in het land spoedig.

Gemeente Oud-en Nieuw Gastel.

-1.831
-1.065

No. 1018

(Postadres Oud-Gastel)

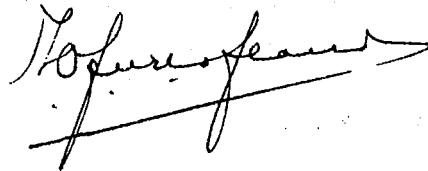
ONDERWEEKP:
Arrestaties.

oud-gastel, 13 Mei 1943.

Bijlage(n)

Aangezien in deze gemeente geen Zuivelcoöperatie is gevestigd en geen staking op bedrijven is voorgekomen is door mij op Dinsdag 4 Mei telefonisch overleg gepleegd met de Sicherheitspolizei te Vught die mij mededeelde dat ik in verband met bevenstaande niet tot arrestatie behoefde over te gaan.

De Burgemeester van Oud- en Nieuw Gastel,

Typ. Brs.
Coll.

AAN

den Heer Gewestelijk Politiepresident

te

EINDHOVEN.

K 1057

In deze maand krijgen alle Nederlandse mannen van 18 tot 35 jaar een oproep om op het arbeidsbureau te verschijnen. Als ze voor hun werk niet onmisbaar in Nederland komen ze in aanmerking voor werk in Duitsland.

Dat wordt voor veel mannen in onze gemeente een probleem. Een vrijstelling kan worden verkregen door te werken in de voedselvoorziening bijvoorbeeld op de boerderij en bij de mulder. Daarvan wordt door sommigen met medewerking van boeren en de mulder gebruik gemaakt. Maar velen kunnen dat niet. Het alternatief is onderduiken en dat is in ons land in die periode ook nog niet zo gemakkelijk. De hulp aan onderduikers komt pas later op gang. Daarom geven toch nogal wat mannen noodgedwongen gehoor aan de oproep. Niet iedereen gaat meteen naar Duitsland maar moeten na een oproep die gebeurt volgens jaar-klasse naar Frankrijk om bijvoorbeeld in havens of op vliegvelden te werken. Ook gaan er vanuit Gastel naar de Elzas, dat in die tijd Duits gebied is. Ze werken dan bij bedrijven waarvan de man aan het front zit. De mannen krijgen een 'Arbeitsbuch' waarin wordt bijgehouden wanneer ze bij de baas in dienst gingen en bij wie.

Voor velen wacht een moeilijke periode met slechte en gevaarlijke arbeidsomstandigheden en het duurt soms tot in het voorjaar van 1945 voordat ze weer voorgoed thuis kunnen komen. Een enkeling treft een goede baas maar de meesten kijken met gemengde gevoelens terug op deze periode. (In jaarboek 1986 staat een relaas van een Gastelaar, die bij de 'Arbeitseinsatz' was betrokken.)

Mei

In mei wordt er bij L. van H. een radio in beslag genomen. De andere radiobezitters beleven aan hun toestel ook niet zolang plezier meer, want op 13 mei verschijnt een oproep om de radio's in te leveren. Bij de radiohandelaren P. van Sundert en C. Akkermans wordt het verkoopregister in beslag genomen. Toch weten nog verschillende mensen hun radio achter te houden. Ze leveren soms een onbruikbaar apparaat in en houden hun goede radio. Zij blijven luisteren naar de berichten van Radio Oranje en ze geven die door. De heer G. Traets is 25 jaar bij de BBA en J. van Bavel is 25 jaar suisse (orderbewaker) in de kerk.

Juni

In het westbrabantse krijgen we 'hoog' bezoek van de 'reus van Rotterdam'. Rigardus Rijnhout, zoals hij echt heette komt ook naar Gastel. Hij is dan 20 jaar maar weegt 230 kilo en is met zijn lengte van 2,35 meter een echte bezienswaardigheid. Hij

trekt dan ook rond om zich tegen betaling te laten bekijken. In deze tijd van distributie is het voor hem extra moeilijk om aan het nodige voedsel te komen. Hij krijgt dan ook vijf distributiekaarten om genoeg eten te kopen. In Gastel bezoekt hij ondermeer melkfabriek Vacca om melk te drinken. Want ook daaraan is zeker in de stad Rotterdam moeilijk te komen. Op 16 juni overlijdt C.A. Palings als militair bij Freeman in Australië.

18/6 1943
Oud- en Nieuw Gastel

Moeg bezoek. — Woensdagmiddag bracht de Rotterdamse reus een bezoek aan onze gemeente. De 21 jarige die maar evenlijes 2.35 meet en 385 kg. weegt, moest zich bukken om bij hotel Peeters binnen te komen. Over belangstelling, vooral van de zijde van de kinderen die bij den reus vergeleken maar kilputters waren, had hij niet te klagen. Hij bracht om een bezoek aan de Vacca waar hij zijn reusachtigen dorst leschie met eenige liters melk.

Burgerlijke stand. — Geboren Ludovicus z. van J. Uijtdewilligen. Meuwissen.

Overleden. Bernardus van de Ker, 83 jaren.

Koningschieten. — Op de banen van het handbooggezelschap Eendracht Maakt Macht heeft Dinadag het gebruikelijke koningschieten plaats gehad. Het koningschap werd ditmaal wederom behaald door den heer W. van Bentem met 119 p.

De Melodians komen. — Zondag 20 Juni a.s. geeft het dansorkest De Melodians uit Rotterdam een muziekuitvoering in de Harmoniezaal.

Weer Shag in beslag genomen. — Door de Marechaussee is wederom een partij Belgische Shag in beslag genomen die frauduleus ingevoerd was.

Van de politie. — Bekeurd werd een persoon wegens het zich door een auto laten voorttrekken en een wegens het zich na 23 uur op straat bevinden.

Augustus

Pieter Wittenaar draagt zijn eerste heilige mis op. In deze maand wordt het gouden huwelijk gevierd van Adriaan Anthonissen en Petronella Koevoets. Een bijzonderheid daarbij is, dat op dezelfde dag hun jongste zoon in het huwelijk treedt.

Op 18 augustus overlijdt in een concentratiekamp op Flores (Indie) Marinus Hagenaars. Hij was in de jaren dertig als onderwijzer vertrokken naar Indie voor een tijdelijk dienstverband, maar was daar nog toen in 1940 ons land werd bezet en kon toen niet terug naar ons land. Hij werd later zoals alle Nederlanders in een kamp gevangen gezet.

Der Reichskommissar
Generalkommissar für das Sicherheitswesen
BdO, Verbindungsoffizier.

Eindhoven, den 4.8. 43.
Parklaan 52
Fernruf: 7208

Tgb.Nr 785.../43.

An den
Herrn Bürgermeister der Gemeinde
in Oud en Nieuw Gastel.....

Am 13.8......1943 .... 14,00...Uhr, findet im Ge-
meindehaus in Breda.....eine Luftschutz-
besprechung statt. Sie werden ersucht, Ihren Luftschutz-
führer zu dieser Besprechung zu entsenden. Ferner sind
zum Zwecko einor Überprüfung alle Belege wie zum Bei-
spiels: Karteikarten, Anstellungsverträge, Besoldungs-
bücher und Listen pp. mitzubringen aus denen hervorgeht,
mit welchem Datum der einzelne Luftschutzmann vom festen
Kern angestellt worden ist.

Eine Vertretung ist nur in dringenden Ausnahmefällen zu-
lässig.

Major der Gondarmorio.

September

Er zijn onderlinge wedstrijden op de banen van de handboog-
schutterijverenigingen 'Virtus in Medio' aan de Pietseweg en
'Eendracht maakt Macht' aan de Meirstraat.

17 september: pater Antoon Smoor viert zijn gouden
priesterfeest.

29 September: in de krant verschijnt een bericht over een
plotseling sterfgeval in de Dorpsstraat. De
20-jarige Henricus van der Lint wordt op 28
september dood aangetroffen dichtbij zijn
ouderlijke woning. Hij was 's avonds kort na
het ingaan van de spertijd naar zijn woning
gelopen en moet toen zijn overleden.

LUCHTBESCHERMING

Voorschriften betreffende

De burgemeester van oud- en Nieuw Gastel
brengt hierdoor den ingezetenen met nadruk in herinnering
hun verplichtingen om tusschen zonsondergang en zonsopgang
gebouwen en voertuigen te verduisteren, overeenkomstig de
voorschriften der verordening, vastgesteld door den rijkscom-
missaris voor het bezette Nederlandsche gebied dd. 4 Juli 1940.

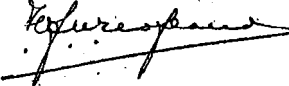
Nu de duisternis weer steeds vroeger invalt, komt de zorg
voor een doelmatige verduistering meer en meer op den
voorzgrond.

Op de volgende voornaamste punten wordt speciaal de aandacht gevestigd:
alle gebouwen en woningen moeten zoo verduisterd zijn, dat er geen
licht ~~naar~~ buiten **dringt**;
de vensters van trappenhuizen en gangen moeten lichtdicht worden
afgeschermd;
donkerblauw licht moet worden gebruikt voor **deelen** van gebouwen,
welke onmiddellijk in de open lucht **uitkomen**, **zoals** vestibules e.d.,
alsmede voor binnenverrekken, **waarvan** de vensters van lijd tot tijd
moeten worden geopend, **zoals** in ziekenhuizen;
lichtreclames zijn verboden;
lichtuitstralende **aanduidingen** van **winkels**, **hôtels** enz. mogen slechts
den aard van het bedrijf en den naam van den eigenaar vermelden;
alle verkeersmiddelen, rijwielen inbegrepen, moeten van **afgeschermd**
verlichting voorzien zijn.

Overtreding der bepalingen wordt gestraft.

Oud-Gastel, 4 October 1943.

De burgemeester voornoemd,

n. a. 18991

Oktober

In deze maand vieren Pieterjan Havermans en zijn echtgenote hun gouden bruiloft en A. Sweere viert zijn zilveren zakenjubileum. Hij heeft een rijwielfabriek, motoren- en automobielfabriek op het Moleneind. Bovendien is daar een manufacturenwinkel gevestigd. De bietencampagne is begonnen en de werknemers op de suikerfabriek krijgen warme maaltijden op het werk, een welkome aanvulling op het voedselrantsoen dat dan al beperkt is.

Ook is te merken dat het toneel- en uitvoeringen seizoen weer is begonnen, want in de beide zalen in Gastel zijn weer uitvoeringen, bijvoorbeeld van het Alliantietoneel, het gezelschap Willem Goossens en ensemble Ferry.

P. PEETERS.

Bronnen

- Dagblad Brabants Nieuwsblad, Jaargang 1943
- Br. Theophile: De Bevrijding van Oud Gastel en Stampersgat 1947
- J. Laros: Bezetting en Bevrijding van Oud Gastel en Stampersgat 1990
- Parochie-archief St. Laurentius Oud Gastel 1943
- J. Denkers: Bezet gebied van Dag tot Dag 1985
- Gemeente-archief OG publicaties 1943

oud, de duvel is oud!

TIEN OUDSTE INWONERS

GEB. DATUM NAAM, ADRES

15-05-1896 G.L. Corsmit, Pietseweg 21
03-03-1897 A. van der Muuren, Standdaarbuitenswegje 3
06-09-1898 D. van Wortel, Drossaertstraat 13
05-12-1899 A.J. van Kalmthout-Mulders, Beemd 532
26-01-1900 E. van Zundert-van de Castele, Veerkensweg 115
25-10-1900 P.C. van Nijnatten-Hermes, Oude Steenstraat 32
04-12-1900 A.M. Danen-van Lisdonk, Johan Frisostraat 10
04-04-1902 A.J. Vergouwen-Antonissen, Kralen 28
29-04-1903 G. Verbiest, Roosendaalsebaan 29
19-05-1903 P.A. Donkers-van Aart, Rolleweg 17

Uit onze plaats zijn verhuisd:

21-09-1895 M. Melsen-Melsen
05-11-1900 E. Mulders-Uitdewilligen

En overleden zijn:

27-06-1901 Mevr. Buys-Roozen
29-08-1901 Mevr. Verstraten-Franken

INTERVIEW MET ADRIANUS (JANUS) VAN DER MUUREN

HET WOONHUIS EN DE WOONOMGEVING

Op 22 september jongstleden gingen F. van Merrienboer en P. Peeters van Heemkundekring het Land van Gastel op bezoek bij een van de oudste inwoners van Gastel. Zij moesten daarvoor naar het buitengebied, naar een oud gedeelte van Gastel.

In het Standdaarbuitenswegje op nummer 3 woont Janus van der Muuren. En hij heeft daar zijn stek al heel lang, wel vanaf zijn geboortjaar 1897. Hij woont daar in een oud landarbeidershuisje, zoals er in Gastel vroeger zoveel stonden in het zandgebied. Het is een huisje met een kamer, waarin nog bedsteden zijn. Een ervan wordt nog gebruikt door Janus zelf. De andere is net als op vele andere plaatsen omgebouwd tot kleerkast. In de huiskamer is nu CV, maar daar nam vroeger de plattebuiskachel een grote plaats in. Daarin werden hout en kolen gestookt (die kolen kostten 45 cent voor een half mud).

Aan het plafond hangt nog een olielamp, die nu omgetoverd is tot een elektrische lamp. Je komt er binnen in een ruimte die vroeger als schuur diende met een plaats voor kleinvee zoals varkens en geiten. Daarin is een ruimte afgemaakt als keuken. In die keuken werd het eten klaargemaakt op een cuisinaire (een op hout of kolengestookte grote keukenkachel). Ook was er een gemetselde oven aangebouwd om zelf het brood te bakken. Met een beetje fantasie en herinneringen zie je dat alles weer terug zoals dat op veel plaatsen tot in de jaren 50 gebruikelijk was.

Naast het huis een bloementuin en achter de woning een grote moestuin (d'n hof). Je ziet ook in gedachte de waterput met hefboom om de akker met water op te halen. Het huis zelf is nu voorzien van moderne onderhoudsvrije kozijnen en een TV-schotel. Op een afbeelding van vroeger zie je nog de blinden. Er bestaat ook nog een tekening van de woning waarop boven het kelderraam een zwartgeteerd kruis te zien is. (Zie het artikel over muurschilderingen in jaarboek 1992.) Kortom je kunt aan die dingen merken dat het huis en de schuur al vele jaarwendingen hebben meegemaakt. Maar nu al weer 94 jaar woont er Janus van der Muuren.

We werden er ontvangen door Janus, zijn zonen Jan en Leo met echtgenote en dochter Truus. Zij zorgden voor aanvulling waar Janus zijn herinneringen het lieten afweten, maar ze hoefden aan het verhaal weinig toe te voegen.

DE JEUGDJAREN VAN JANUS

Janus werd geboren op het Strijp op 3 maart 1897 als derde van een gezin met zeven kinderen. Zijn ouders waren Jan van der Muuren en Catharina Koevoets, zij kwam van de Wildertstraat. Hij had vijf zusters, Pieta, Jans, Leen, Tonna en Marie en nog een broer, Marinus. Die leeft ook nog en woont in Huize 'Charitas' te Roosendaal. Janus bezoekt hem daar nog wel.

Enkele maanden na de geboorte van Janus brandde het ouderlijke huis af en zijn vader kocht het huis aan het standdaarbuitenswegje waar Janus nu nog woont. In dat huis sliep Janus met zijn broer in een bedstee.

Zijn vader werkte bij de boer, maar hij was dikwijls ziek, zodat van werken niet zoveel kwam. Hij kwam ook nog in het ziekenhuis in Gastel aan de Veerkensweg terecht. Het gevolg was dat de kinderen al gauw thuis moesten helpen en de oudste dochter Pieta ging naar het land om graan te snijden met de zekel (sikkel). Zo hielpen de kinderen mee om het huishouden draaiende te houden.

HET WOONHUIS VAN JANUS VAN DER MUUREN

JANUS VAN DER MUUREN
Foto genomen op 22 september 1993

JANUS BIJ DE PAARDEN,
ZIJN GROTE VOORLIEFDE.

Vader stierf op drieenvijftig jarige leeftijd toen Janus 20 jaar was. Naast het werk bij de boer was er thuis ook nog wel wat te doen, want bij het eigen huis lag nog een gemet grond voor groenten en aardappelen, bestemd voor eigen gebruik. Daar moest Janus van jongsafaan ook helpen voordat hij naar school ging en na schooltijd. Thuis hadden ze drie melkgeiten en twee varkens. Voor die geiten moest Janus al op jonge leeftijd gras snijden.

DE SCHOOLTIJD

Janus ging naar de bewaarschool van de zusters in Oudenbosch met zijn zuster. Voor het lager onderwijs ging hij naar de school aan de Steenstraat in Gastel. Daar was meester Wittenaar de bovenmeester. De jongste kinderen kwamen bij meneer De Jong. Die was goed voor de kinderen. Later kwamen ze bij meester Brocatus te zitten. Die was niet zo aardig voor de kinderen. Janus ging te voet naar school. Hij liep dan langs de Boschjes en de lange Dreef. Hij verzuimde nooit in tegenstelling tot veel anderen. Hij leerde voor de communie bij soeur Antoon. Die sloeg weleens met een Spaans rietje. Een van zijn klasgenoten, Jan Mies, had daar iets op gevonden. Die trok twee broeken aan zodat de klappen niet zo hard aankwamen.

Janus was bij de eerste groep, die de Eerste communie deed in de nieuwe St. Laurentiuskerk. Hij was nog wel in de oude kerk geweest en daar herinnerde hij zich nog de grote plavuizen van. Ook de houten noodkerk aan de Veerkensweg tegenover het ziekenhuis wist hij zich te herinneren. Omdat hij dichterbij Oudenbosch woonde ging hij ook wel naar de 'Bossche kerk'.

Thuis ging hij wel vliegeren en repen (een wiel met een stokje vooruitrollen). Hij ging met Jan van Rijsbergem naar school, die moest als kind thuis op het boerderijtje helpen.

HET WERKEN

Met zijn dertien jaar ging hij werken op het land. Hij ging met zijn vader peen steken. Die had een blok aangenomen. Maar al gauw ging hij in dienst bij boer Jan van der Heyden in Heijningen. Die kwam ook van het zand. Hij woonde aan de Potenblokseweg bij Slobbegor. Janus kwam daar terecht omdat zijn zus daar ook al in dienst was.

Hij kreeg naast kost en inwoning in de winter twee kwartjes en in de zomer een gulden per week. Hij moest daar te voet naar toe en mocht om de veertien dagen naar huis. Hij reed daar met paard en kar en bracht onder andere suikerbieten naar een gor bij de Dinteloordse brug.

Daarna kon hij werk krijgen bij boer Heynen op de Langenbergsestraat hoek Nieuweweg. Korter bij huis dus. Daar was hij niet zo lang. Daarna ging hij naar Koos Meeuwissen. Die woonde op Vossestraat 6 (nu Van Gastel).

Hij haalde zes jaar 's morgens melk op bij de boeren in de buurt om dat af te leveren bij het fabriek. Van de boeren kreeg hij wat extra geld voor het meenemen van de melkbussen.

Op een morgen schrok het paard van de tram. Het paard sloeg om. Het ongeluk liep goed af. Toen Janus 20 was, kreeg hij 20 gulden per jaar. Hij ging voor de keuring naar Breda, maar werd afgekeurd op 'volle' voeten (platvoeten). Dat was in de tijd van de mobilisatie 1914-1918. Op het laatst zou hij toch nog opgeroepen worden, maar toen kwam de vrede.

DE JONGE JAREN

Als jongeman ging hij naar de Gastelse, Roosendaalse en Oudenbossche kermis. Hij ging toen met Flip Schoonen om. Hij kwam niet veel in het cafe want hij dronk geen bier. In zijn jonge jaren ging hij ook naar de Raayberg (een wielersbaan in Bergen op Zoom) om naar het baanrijden te kijken. Hij kocht toen zijn eerste fiets voor vijftien gulden. Daar zag hij Jan Maas en Toine Maizarac. Die reden tegen elkaar, maar ze kregen concurrentie van Jan Peynenburg. Hij ging ook naar de baantjes in Gastel en in Oudenbosch.

VERKERING EN TROUWDAG

Hij kwam eens in gesprek met Janus Jansen uit de Dulderstraat. Die zei: "Ik weet iemand voor jou, een flink meske, die motte nemen." Dat meisje was een zuster van de vrouw van Janus, Liesbeth de Jongh uit Kruisland. Janus volgde de raad op van zijn 'huwelijksadviseur' en is inderdaad met Liesbeth getrouwd. Dat was in 1933. Omdat Janus nog alleen met zijn moeder thuiswoonde kon hij met zijn vrouw in zijn ouderlijk huis trekken. Om de spulletjes over te brengen leende hij de kar van kolenboer Lauwen uit Kruisland.

Het feest was in Kruisland bij de vrouw. "Er was een boterham en nog eentje en een bakske koffie." Heel wat anders dan nu. Hij vertelde over zijn trouwdag: "Ik poetste mijn schoenen, want ge mot gef vor de dag komme en reed met de fiets langs de Boskes, de gerichtste weg naar Kruisland. Daar reden we nog een stuk met de tram. Mijn vader en moeder waren daar niet bij. Wel een tante, Tante Trui. We waren mee vijf man in de kerk. We zijn om zeven uur 's morgens getrouwd. Dan kostte het niets en later trouwen was niets voor ons soort mensen. Alleen moest ik de koster wat geld geven om mijn hoed te bewaren.

Daarna gingen we in Kruisland met vader en moeder naar de familie De Jongh en met paard en kar 's avonds naar huis."

VERDERE JAREN

Toen hij trouwde werkte hij al bij Kees van Merrienboer op de hoek van de Dulderstraat/Stoofstraat. Daar werkte hij tot 1962 tweeënveertig jaar lang. Kees werd al spoedig opgevolgd door zijn zoon Toon, en daar heeft hij het langste bij gewerkt. Hij ging daar met de fiets naar toe maar ook vaak te voet. In 1960 werd Janus door burgemeester Hofland onderscheiden in de orde van Oranje Nassau in brons wegens veertig jaar werken bij dezelfde familie.

WERKEN OP HET LAND

Op het land werkte hij met de paarden, ploegen en op de boerderij werd er gedorst met een 'hekelmachine'. Het stro moest worden opgebonden. De machine werd aangedreven met een manège (een balk verbonden met een stelsel van kamwielen en een as). Deze werd getrokken door drie paarden. Op het land werden ook suikerbieten geteeld maar Janus heeft die niet gestoken, dat deed onder andere Jules Wieriks. Ook werd er Vlasland verhuurd aan de combinatie Van Iersel-Rous-Mies. Hij moest om vijf uur 's morgens werken tot 's avonds zes uur. Later was hij zaterdagmiddag vrij.

Hij kreeg wel eens betaald vrij om bijvoorbeeld naar Heemskerk op familiebezoek te gaan. Zo ging hij ook naar de wereldtentoonstelling in Brussel. Ook was hij soms vrij om op zijn eigen land te werken. Janus werkte met plezier bij de boer. Zijn grote liefde ging uit naar de paarden en hij vond het wel goed dat zijn baas Toon van Merrienboer met paarden bleef werken en niet met een trekker.

DE DUITSE BEZETTING

Op de tiende mei 1940 hoorde hij de Duitse vliegtuigen, maar ging toch naar zijn werk. De oorlogsjaren gingen eerst zonder veel problemen voorbij, maar vlak voor de bevrijding werd de Stoof beschoten met granaten waarbij verschillende slachtoffers vielen. Het was op de boerderij toch gevaarlijk, want die was afgeladen vol met munitie.

Onder de oorlog ging Janus met enkele kinderen kolen rapen op het stationsemplement te Roosendaal. Op een keer vonden ze een wagon met smeerolie en daarvan verkochten ze olie aan de mulder in Gastel en in Oudenbosch voor een rijksdaalder per liter. In die tijd werd er in een kleine stal bij Janus een

paard gestald van een boer toen de Duitsers paarden vorderden. Het werd niet ontdekt en kon later weer terug naar de eigenaar.

Hij moest verplicht met paard en wagen rijden voor de Duitsers om het suikermagazijn van het suikerfabriek te Stampersgat leeg te halen. Die suiker werd via Oudenbosch per trein naar Duitsland afgevoerd. Ook moest hij palen (Rommelasperges) rijden. Deze werden op het land geplaatst om zweefvliegtuigen te verhinderen daar te landen. Ook werd hij ingeschakeld om zand te rijden voor tankversperringen.

Op het laatst van de oorlog ging Janus te voet naar zijn werk omdat er fietsen gevorderd werden en hij de zijne niet graag kwijt was. Er werden in de buurt veel paarden gevorderd en na de bevrijding ging Janus naar Zeeland om daar weer door de Duitsers achtergelaten paarden op te halen.

Bij de bevrijding werden er Engelse militairen ingekwartierd en bovendien was er familie uit het volledig verwoestte Standdaarbuiten in huis opgenomen. Al die mensen in dat kleine huisje! Bij moeder Van der Muuren kon alles!

DE KINDEREN

In het gezin Van der Muuren werden vijf kinderen geboren. De oudste is Leo. Hij werd geboren in 1929, toen kwam Jan in 1934 en daarna in 1936 Truus en Toos een tweeling en als laatste Rinus in 1939. Leo trouwde en kwam bij de politie. Hij werd adjudant en werkte onder andere in Standdaarbuiten. Hij eindigde zijn loopbaan als groepscommandant te Steenberg. Hij werd ereburger van die plaats. Jan bleef thuis en woont nu nog samen met zijn vader. De twee zusters werken nog in de verpleging. Truus woont in Roosendaal en Toos in Dordrecht. Rinus is in dienst bij de woningstichting te Oudenbosch. In 1983 vierde de familie nog de gouden bruiloft van Janus en Liesbeth. Maar zijn vrouw is drie jaar geleden overleden.

FEESTEN IN HET GEZIN VAN JANUS

Sinterklaas was een spannende tijd voor de kinderen. Ze maakten dan de zandweg gelijk zodat Sinterklaas niet in de karsporen zou blijven steken. Dan gingen ze vroeg naar bed en de andere morgen ging vader om vier uur kijken of de Sint niet geweest was. Dan werden de kinderen naar beneden geroepen om te kijken wat de Sint gereden had. Daarbij zaten altijd muizen (een soort broodjes, een Gastelse specialiteit).

Carnaval bestond uit het eten van krentebollen en chocolademelk 'poeiersjekla' en het naar de kerk gaan voor het Veertiguren-

gebed. Er was zowel in Gastel als op Kuivezand een revue na de oorlog. Aan de Kuivezandse revue in cafe Bierbooms deden Truus en Toos nog mee.

DE KOMST VAN DE VOORZIENINGEN

Het Standdaarbuitenswegje ligt in het buitengebied en het duurde dan ook tot 1952 voordat er elektriciteit kwam. In de tijd daarvoor werden er olielampen gebruikt voor de verlichting. Pas in 1953 kwam er waterleiding. Van te voren was er een waterput, door Janus gegraven. Daarvoor kocht hij drie betonringen voor vijf gulden per stuk op de Rijpersweg. In 1962 werd de weg verhard en in 1977 kocht Janus een gastank en er kwam centrale verwarming. Janus woont nu nog naar zijn zin in zijn ouderlijke woning. Hij voelt zich nog goed. Het lopen gaat niet meer zo goed. "Ik zal geen hazen meer vangen," zei hij. Hij heeft dan ook een stok nodig om te lopen.

Hij gaat regelmatig nog met een van de kinderen uit rijden. Dan gaat hij nog langs de plekken van vroeger en ook vaak naar het ziekenhuis voor behandeling. Maar ondanks de verschillende ongemakken hoopt hij de honderd te halen en is van plan om dan een groot feest te geven. Wij, van Heemkundekring Het Land van Gastel, hopen dat hij in dat voornemen zal slagen en we zullen zo mogelijk aandacht aan dat festijn schenken.

AFSCHEID

Na deze gezellige middag op familiebezoek bij de heer Van de Muuren en de kinderen op 'Standdaarbuitenswegje 3 moeten we te snel weer afscheid nemen. De kinderen laten ons nog het huis en de omgeving zien en vertellen nog veel dierbare herinneringen en hoe gezellig en fijn het vroeger hier wanen, spelen en werken was. Als kinderen kende je wellicht niet de ouderlijke zorgen in die zo moeilijke en arme tijd. Maar de sfeer van gezelligheid en goede buurtschap hangt nog rond het huis. Dan valt 'het oog' op de 'hoogspanningsmasten en de A17 en je weet weer dat het anno 1993 is en niet de jaren rond 1900!

F. VAN MERRIENBOER en P. PEETERS

JUBILEA IN 1993

1993 is voor enkele leden van onze Heemkundekring een speciaal jaar. Zij hebben in stilte een 40-jarig religieus jubileum herdacht. Dit deden ze omdat ze niet in het publiek stil wilden staan bij dit feit.

Wij van Heemkundekring Het Land van Gastel echter wilden dat deze heuglijke feiten niet in het vergeetboek zouden komen en schenken er daarom in dit jaarboek aandacht aan.

B 40-JARIG KLOOSTERJUBILEUM VAN BROEDER CORNELIUS DECKERS

Broeder Cornelius werd als Antonius (Toontje) Deckers geboren te Gastel op 7 december 1930. Zijn ouders, Leonardus Deckers en Wilhelmina Hagenars, woonden op Steenstraat 6. Toen Toon geboren werd waren er in het gezin al vier meisjes namelijk Wilhelmina, Gina, Cornelia en Johanna.

Hij ging als kind naar de bewaarschool bij de zusters aan de Kerkstraat en daarna op de jongensschool St. Joannes aan de Veerkensweg. Daar zat hij in de klas onder andere bij Broeder Theophile en Broeder Canisius.

Hij maakte daar kennis met bovengenoemden en andere kloosterlingen en zag in hen een voorbeeld om na te volgen. Toen hij dan ook op veertienjarige leeftijd als juvenist naar een broedercongregatie ging was de keuze voor hem niet zo moeilijk. Hij ging naar een klooster van de broeders van Onze Lieve Vrouw van Barmhartigheid (kort gezegd: de broeders van Scheppers). Dit was de orde waartoe de broeders/onderwijzers in Gastel behoorden. Het was een Belgische congregatie en de opleiding vond plaats in huize Starrenbosch te Kapelle, België.

Toen Toon 16 was ging hij als postulant naar het klooster in Alseberg. Hij kreeg daar een opleiding als kleermaker. In 1953 in augustus legde hij als broeder Cornelius de eeuwige gelofte af in het klooster te Herentals.

Intussen was in Gastel broeder Theophile Nijman met andere medewerkers begonnen met een internaat voor schipperskinderen. De eerste jaren was dat internaat gevestigd in het klooster naast de St. Joannesschool. In 1954 werd het voormalige ziekenhuis aan de overkant aangekocht. Dat gebouw werd ingericht als internaat en klooster. Toen kwam broeder Cornelius naar Gastel om te helpen bij de verbouwing maar ook werd hij leider van een groep schipperskinderen als die niet in de klas zat.

In 1963 werd in Teteringen een dependance ingericht voor schipperskinderen, die dan in Breda konden studeren op het voortgezet onderwijs. Broeder Cornelius ging mee als jeugdleider/surveillant. Deze vestiging werd in 1966 weer opgeheven. Toen kwam de broeder voorgoed werken op het internaat in Gastel. Hij hield de Kinderen buiten de schooluren bezig en moest ook 's nachts op de slaapzaal toezicht houden.

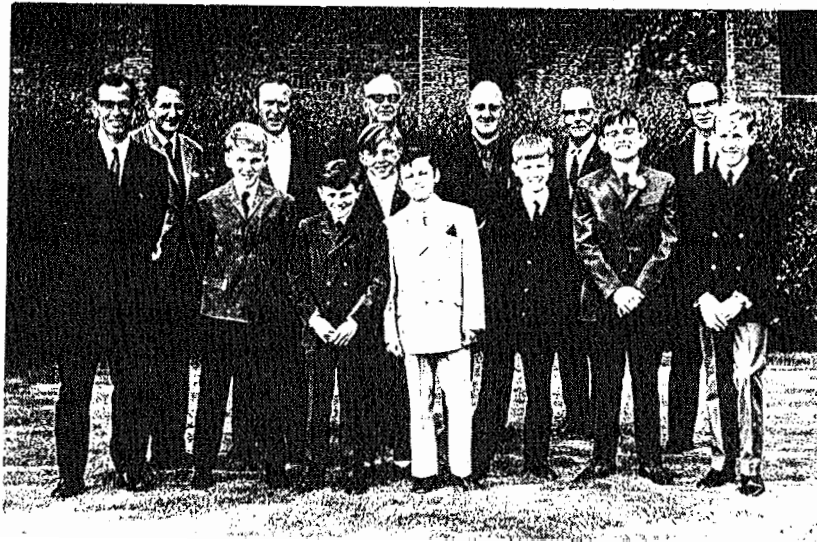
De schipperskinderen, in die tijd alleen jongens, werden ook bezig gehouden met voetballen. De broeder vroeg en kreeg toestemming om met 'zijn' jongens mee te spelen in de jeugdafdeling van SC Gastel. Zo werd hij jeugdtrainer en leider en dat is hij vele jaren gebleven. Hij kwam ook in het jeugdbestuur en heeft daarin tot september 1993 zitting gehad.

Intussen werd de school en het internaat ook opengesteld voor kinderen van kermisexploitanten en kwamen er ook meisjes. Daarvoor werd in de Kerkstraat de voormalige Boerenleenbank aangekocht en ingericht als meisjesinternaat.

Ook werd de leerplichtwet voor deze kinderen vanaf zes jaar van toepassing verklaard, zodat er nu ook kinderen van die leeftijd kwamen. En dat bracht voor de surveillanten en leiders weer extra moeilijkheden mee. Al die dingen heeft broeder Cornelius meegemaakt. Hij zag ook het aantal kinderen teruglopen, zodat in 1979 de school werd opgeheven. De overige kinderen gingen voor het onderwijs naar de Sint Joannesschool. Toen het aantal nog meer terugliep en bovendien de opheffingsnorm verscherpt werd kwam er ook een einde aan het internaat. In die periode was broeder Cornelius directeur van dat internaat en het ging hem dan ook aan het hart, dat hij op 1 juli 1983 officieel het internaat moest sluiten.

Gelukkig kon hij nauw betrokken blijven bij de activiteiten die er in het gebouw plaatsvonden. Eerst de school voor ontwikkelingswerkers en daarna nog de opvang van de Tamils. De overgebleven broeders waren intussen naar Kerkstraat 67a verhuisd waar ze nu nog wonen.

Naast al het werk dat al genoemd is verleende de broeder ook medewerking aan het jaarlijkse ziekentriduüm en kwam hij in het bestuur van de scoutinggroep Andriessen. Daarnaast vindt de toneelvereniging 'De Nieuwe Comedie' gastvrijheid in het klooster en hij is een fanatiek medewerker van deze club. Intussen was hij ook lid van Heemkundekring Het Land van Gastel geworden en toen de voorzittersfunctie vacant kwam, werd hij als zodanig gekozen.

Vermeld kan ook worden dat hij een goede medewerker is van het steunpunt voor ouderen. En je ziet hem op bepaalde dagen in de week met zijn 'limosine' door Gastels dreven rijden om te zorgen voor de warme hap voor ouderen. Hij zit ook in de jury voor de titel Sportman van het jaar. Tevens is hij voorzitter van het comite Stedenband Oud Gastel-Szamotoły.

Als je dan ook nog weet dat hij in de kapel als hulpkoster fungeert, en dat hij de nodige keren met de collectebus door de straten gaat, dan kun je wel zeggen dat je er in Gastel niet omheen kunt broeder Cornelius te ontmoeten.

Voor al die activiteiten kreeg hij op 29 april 1990 een koninklijke onderscheiding in goud in de orde van Oranje Nassau. Broeder vanaf deze plaats nog een late en welgemeende gelukwens en wij (dat is niet alleen Heemkundekring Het Land van Gastel maar ook vele anderen) hopen u nog lang 'gezond in ons midden te hebben ..... op naar de vijftig!

◀ FOTO BOVEN

Achteraan van Links naar rechts:

GROTE GEMEENTE (± 1968)

broeder Cornelius, dhr. A. Kerremans, dhr. F. van Merrienboer, pastoor Maas van Stampersgat, kapelaan Segers, broeder Uilibrord en dhr. H. Veraart.

Voorgrond van Links naar rechts:

schipperskinderen St. Jozefinternaat.

◀ FOTO MIDDEN

PRIJSUITREIKING SCHOOLVOETBALTOERNOOI

◀ FOTO ONDER

Staand van Links naar rechts:

JEUGDBESTUUR SC GASTEL (± 1983)

dhr. K. Paantjens, dhr. A. van de Broek, dhr. C. van Unen en dhr. T. Aarsen.

Zittend van Links naar rechts:

broeder Cornelius en dhr. J. Takx

40-JARIG PRIESTERJUBILEUM MARINUS SPEEK

In 1993 hebben we onder onze leden nog een jubilaris. Het gaat hier om Marinus Speek, die in september in kleine kring de dag herdacht dat hij 40 jaar eerder zijn priesterwijding mocht ontvangen.

Marinus (Rinus) Speek werd op 27 december 1927 geboren op Rijpersweg A132 (nu 29). Zijn ouders waren Cornelis Speek en Wilhelmina Traets. Er waren in het gezin nog twee zusters, Lies en Toos, die beiden nog in Gastel woonachtig zijn. Een oom van hem was Cornelius (pater) Thijs en die zou op zijn leven nog een grote invloed uitoefenen.

Zoals de meeste kinderen ging hij bij de zusters aan de Kerkstraat op de bewaarschool en kwam op zijn zesde jaar op de Sint Joannesschool aan de Veerkensweg. Het was toen gebruikelijk op de Sint Joannesschool, dat een schoolklas maar negen maanden duurde. Zo kwamen de meeste jongens in de negende klas terecht. Ze kregen zodoende te maken met veel leerkrachten. Het hoofd van de school was toen A. Nuchelmans. Rinus kwam in de klas bij de broeders Theophile, Willibrord, Canisius en de onderwijzers Tulman, Aarssen, Geleyns, Van Merrienboer en (Toon) Vromans.

Zoals meer jongens werd hij ook misdienaar en maakt als zodanig onder andere pastoor Mouwen en kapelaan Van den Elzen mee. Niet zomaar iedereen werd misdienaar. De jongens kwamen vooral uit de 'hogere kringen'. Het was dan ook een hele eer voor Rinus en zijn moeder dat hij misdienaar mocht zijn en voordat het zover was, waren het spannende uren voor Rinus en zijn moeder. De misdienaartjes moesten in snel tempo de Latijnse misgebeden van buiten leren om hun dienst goed uit te voeren. De misdienaars deden dienst in de parochiekerk, maar eens in de zoveel weken hadden ze de beurt in de kapel van het Sint Jozefgesticht aan de Veerkensweg. Dat was een hele opgave voor jongens van negen of tien jaar, die in alle vroegte om zes uur 's morgens present moesten zijn. Toch gingen de jongens er graag naar toe want ze werden door de zusters van het gesticht verwend. Spannend was het wie in de Sinterklaastijd aan de beurt was. Wie de beurt had in de week van 5 december mocht zijn klomp zetten en dan zorgde pastoor Mouwen ervoor dat die in naam van de Goedheiligman goed gevuld werd.

Na zijn jaren op de Sint Joannesschool ging Rinus in september 1940 naar klooster Brakkenstein bij Nijmegen. Dat was een klooster van de paters van Het Heilig Sacrament. Dezelfde orde waarbij zijn oom, pater Thijs destijds was ingetreden. Door zijn oom was hij ook van dichtbij in aanraking gekomen met het priesterschap. In die orde waren ook opgenomen de Gastelaren van afkomst: pater Van Rijsbergen en pater De Koning.

Zoals destijds gebruikelijk, was de priesteropleiding verdeeld in twee periodes van elk zes jaar. In Brakkenstein was het Klein-Juvenaat. Daar kregen de Juvenisten een middelbare opleiding, te vergelijken met het vroegere Lyceum (gymnasium A). In september 1941 werd het Klein-Juvenaat (ook wel klein-seminarium genoemd) overgeplaatst naar Stevensbeek bij Boxmeer.

Zoals dat met de meeste kinderen gebeurde die op een seminarie zaten werd Rinus als hij thuis op verlof kwam altijd goed ontvangen voor zover de omstandigheden dat toelieten. Juist rondom Gastels bevrijding was hij ook thuis en toen hij op een keer in de Dorpsstraat liep met zijn neef Marijn en nog andere personen moest hij in allerijl een veilig heenkomen zoeken toen er weer eens geschoten werd. Hij ontsnapte ternauwernood aan de dood en kwam er met een klein schrammetje vanaf. Zijn neef Marijn die naast hem woonde, kwam toen met nog andere mensen om.

Na de eerste zes jaar van zijn priesteropleiding ging Rinus in 1946 naar Baarlo in huize de Berckt. Dit klooster was destijds door zijn oom aangekocht (zie jaarboek 1988, het artikel over pater Thijs). Nu kreeg hij een opleiding van twee jaar in het noviciaat.

In 1948 ging hij weer terug naar Brakkenstein op het grootseminarie om zijn priesteropleiding voort te zetten. Die opleiding vond zijn bekroning in de priesterwijding te Stevensbeek op 20 september 1953 door bisschop C.F. Kramer van Luanfu.

Wat ik ben, ben ik door Gods genade.
(1 Cor. 15.10)

Vervuld van innige dankbaarheid jegens Gods oit-
uitsprekelijke goedheid voor deze hoge uitverkiezing, deel ik
U mede, dat ik op Zondag, 20 September a.s. in de kapel
van het Studiehuis „Joseph Protector” te Stevensbeek (post
St. Anthonis) de

Heilige Priesterwijding

hoop te ontvangen uit de handen van Zijne Hoogw. Exc. Mgr.
C. F. Kramer O.F.M., Bisschop van Luanfu.

Overtuigd van Uw medeleven, beveel ik mij in deze
dagen van voorbereiding in Uw gebeden aan.

Rinus Speek s.s.s.

Nijmegen, Augustus 1953
Puters v.h. Allerh. Sacrament
Klooster „Brakkenstein”

De grootste genade die God aan een familie
kan schenken is een Priester en een Priester
naar zijn Hart. (P. Eymard)

God dankend voor het grote voorrecht, ons geschon-
ken, delen wij U mede drit Rinus op Zondag 27 September
a.s. om 10 uur zijn

Eerste Plechtige Heilige Mis

aan God zal opdragen in de Parochiekerk van de H. Lau-
rentius te Oud-Gastel.

Mogen Uw gebeden de wijdeling begeleiden naar zijn
verheven Ambt.

Wed. W. Speek-Traets
Lies-Toos

Oud-Gastel, Augustus 1953
Rypersweg 29

Receptie: Zondag 27 Sept. v.d. Hoogmis aan de Pastorie.

Op 27 september was in Gastel de hele Rijpersweg uitgelopen om getuige te zijn van de feestelijke tocht vanuit het ouderlijk huis van Rinus naar de Sint Laurentiuskerk. Begeleid door zijn moeder (zijn vader was in datzelfde jaar overleden) zijn familie en buurtgenoten liep hij door de Dorpsstraat naar de parochiekerk waar hij zijn eerste H. Mis deed. Daarbij werd hij onder andere geassisteerd door pastoor Van de Elzen, kapelaan Janssens en kapelaan Kloeg. Ook zijn oom pater Thijs en de eerder genoemde pater Van Rijsbergen waren aanwezig.

EERSTE PLECHTIGE HEILIGEMIS

Na de H. Mis was het ontvangst op de pastorie waar hij onder andere werd toegesproken door burgemeester H. Hofland. Die overhandigde de neomist namens de gemeente een nieuw type-machine. Na het feest en nog enkele verlofdagen ging Rinus naar Rome om zijn verdere studie af te ronden.

OVERHANDIGING TYPEMACHINE

Met o.a. burgemeester H. Hofland, kapelaan Kloeg, zijn moeder mevr. W. Speek-Treets, U. Kop en E. Kop-Speek op de voorgrond.

Na een verblijf van een jaar aldaar, ging hij terug naar het klooster Brakkenstein.

Al spoedig werd Rinus gevraagd om de pastoor in Elten te assisteren. Elten was in die periode (van 1949-1963) Nederlands grondgebied. Hij reed daarheen met zijn brommertje en kwam zo in aanraking met het echte parochiewerk. Dit werk beviel hem zo goed dat hij voorgoed kapelaan in Elten werd. Intussen werd Elten weer Duits gebied en Rinus kwam toen onder bisdom Munster. In 1966 werd hij kapelaan in Aldekerk. Hier werkte hij met veel plezier en kreeg daar een goede kennissenkring.

Maar toen in 1971 een pastoorsfunctie in Ossenberg vrij kwam, werd hij op tweede paasdag in dat jaar ingehaald als pastoor. Ook nu was hij weer spoedig ingewerkt. Hij was daar ook bedrijfsaalmoezenier aan de Solvay, een grote sodafabriek en leraar aan een middelbare school (Realschule) en een lagere school (Grundschule).

In al die jaren kwam hij vaak in Gastel op bezoek. Toen hij pastoor was nam hij tijdens zijn afwezigheid in zijn parochie als zijn plaatsvervanger weer zijn oom pater Thijs.

In die tijd was zijn moeder verhuisd naar flat Molenweide en haar flatje werd uitvalsbasis om verdere uitstapjes te doen in zijn vakantiedagen. Dan besteedde hij veel tijd aan vissen en mensen kijken op grote stations.

In Ossenberg vierde hij op luisterrijke wijze zijn zilveren priesterschap en er was een enorme drukte, een bewijs dat 'der Hollaender' in zijn parochie een gezien persoon was. Maar het bloed kruipt waar het niet gaan kwam en zo zocht hij voor zijn misdienaarsreisje bij voorkeur een bestemming in het Nederlandse. Toch begonnen de jaren te tellen en hij ging in 1991 naar Coesfeld om het wat rustiger aan te doen als rector aan een ziekenhuis. Met ingang van 5 december jl. is hij echter als pastoor geïnstalleerd in Stenden, een parochie vlakbij Aldekerk, waar hij in de jaren zestig kapelaan was. Het ligt in de bedoeling dat hij die functie vervuld tot het tijdstip dat deze parochie opgaat in een groter geheel.

Bij dit alles is hij steeds zijn belangstelling voor Gastel blijven bewaren en hij heeft nog regelmatig contact met zijn Gastelse familieleden om de Gastelse nieuwtjes te horen. En ook Heemkundekring Het Land van Gastel blijft zijn aandacht trekken. We hopen dat dit zo blijft en wensen de jubilaris op dit weliswaar wat late tijdstip toch nog vele jaren van gezondheid en voorspoed en ..... op naar de vijftig!

SC! GASTEL - 60 JAAR

TER INLEIDING

Effe blij dat ons voader gin bakker waar. Stel, mijn vader was bakker geweest. We zouden het weken lang met een droog sneeke brood hebben moeten stellen. Zonder beleg dus. De broden kwamen immers - gesteld dus! - achter in de eigen ovens tot hun door het gist uitgelokte volle wasdom. Maar de familie Van Dongen was toch maar blij dat vader een eenvoudige boekhouder was.

"Nou stond onze Jan al 'n paar weken nie opgesteld, lelijkerd. Zetten ze ok ons¹ Toineke nogges aan de kaant. Gaa mar dur meeij oew broad. G'oeft de jiste maonden ok nie mir laangst te komme. Ik nim wel n'n aandere bakker vorloapig."

Wie die andere broodbezorger dan wel moet zijn geworden, is mij veertig jaar daarna nog niet geheel duidelijk. Immers, zowel 'de keu' (bakker Van Sprundel) als 'de klos' (bakker Van den Eijnden), maar ook bakker Van der Heijden maakten jaren alle drie deel uit van vijfkoppige elftalcommissie van SC Gastel. De bakkers werden meestal buiten schot gehouden door mijn vader, een kwestie van zorg voor hun broodwinning. De Lazeromsen (die van Pieta) en de Takken (die van Mie Kooi) hadden nogal wat hongerige magen te vullen. Het verlies van zo'n 'rijke' klant, kon aardig wat verschil maken in de omzet.

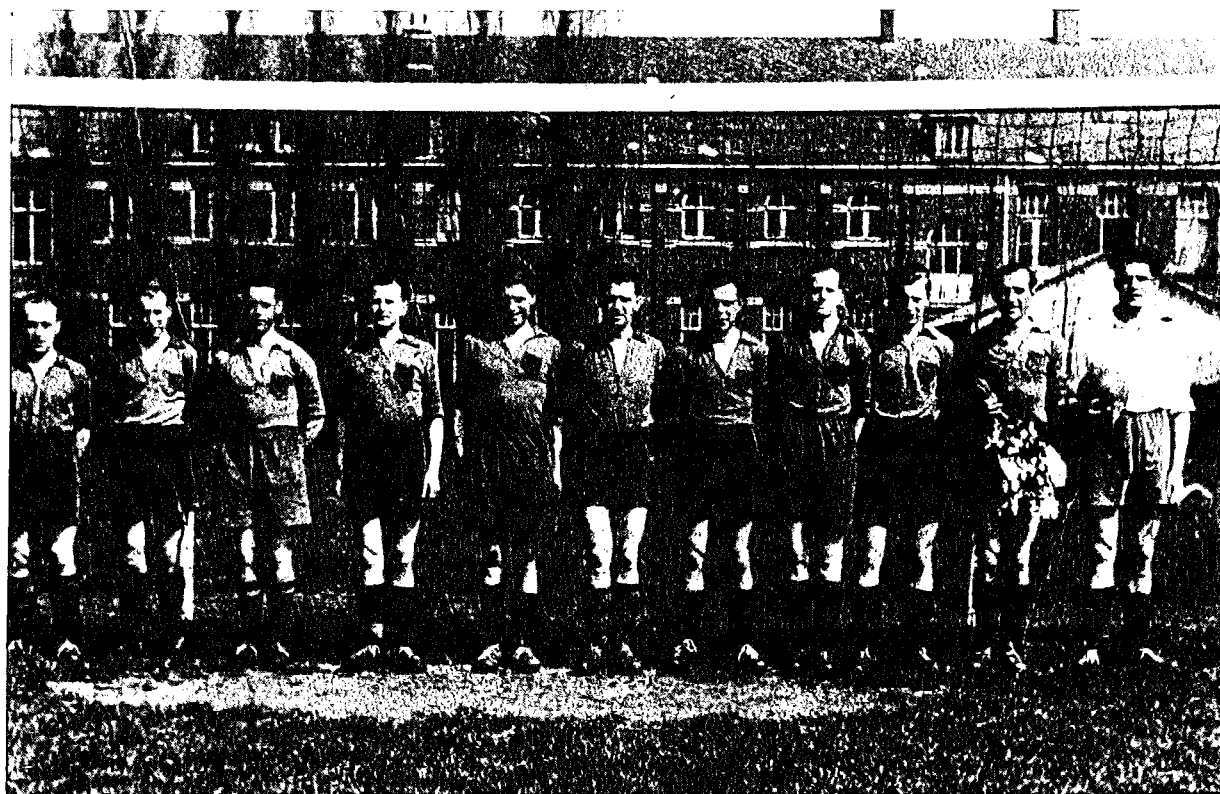
Mijn vader had er in Fijnaart en Kruisland op het kantoor bij de aardappelhandelaren Van Dis en Hage in ieder geval economisch geen enkel nadeel van, als de schuld van het niet opgesteld worden in het eerste elftal maar weer eens richting zijn bord werd geschoven.

Wij, de kinderen van Dongen, droegen de last wel met ons mee. Zondagsmorgens even na de vroege mis was het meestal raak. Pieta Lazeroms (de altijd fel meelevende moeder van Jantje, Toine en - wat meer in de luwte - Janus) had, waarschijnlijk in de kerk, de nodige inspiratie opgedaan om de grofste scheldwoorden naar mijn vaders hoofd te komen gooien. Die slingerde ze door het open knipraampje van de voordeur. Want meer durfden wij op dat tijdstip na het voor ons oh zo bekende, onheilspellende doorjammeren van de voordeurbel - die moet van een betere kwaliteit geweest zijn - niet open te doen.

ZIJ WERDEN WEL OPGESTELD. ►

Op deze foto's zijn o.a. terug te vinden:
 Piet Rijsdijk, Joke van der Heyden, Thomas Musters,
 Corrie van Hooydonk, dhr. Jonkers, Co van Steen,
 Cees Bus, Telle Jan; Kees Hagenaars, Lau Jansen en Krijn Musters.

Voordelig was die door heel wat leden ingeschatte (volledig verkeerd overigens) hoofdrol van mijn vader bij het wekelijkse zoeken naar de beste opstelling ook maar al te vaak; voor mij dan wel te verstaan. Mijn zusjes konden me wel schieten. Op zondagavond tijdens de traditionele wandeling door het dorp, kwamen we altijd voorbij 'd'n Hop'. En ik maar smullen. Repen chocolade, ijsjes, frites. Al dat lekkers werd mij tussen mijn vierde - vanaf toen was ik er uit en thuis altijd bij, miste geen wedstrijd - en twaalfde levensjaar elke zondag weer gratis aangeboden. Vooral door de sukkels die eerder op de dag maar weer eens een bereslechte wedstrijd op de grasmatten hadden neergelegd en rekenden op mijn zalvende woorden tot mijn pa, dat die en die speler misschien wel een slechte dag had gehad, maar normaal toch wel in de ploeg thuishoorde zeker.

Een historische beschouwing over het wel en wee van de zestigjarige jubilaris werd mij gevraagd. Dat werd dus bladeren in de verschillende feestgidsen naar aanleiding van eerdere kroonjaren of weer eens een kampioenschap. Ik ben er maar snel mee gestopt. Mij realiserend dat ik weinig nieuws had toe te voegen aan de potpourri van vaste gegevens en items die voor elke supporter toch als 'oude koek' zouden overkomen. Dan maar wat persoonlijke herinneringen opgediept. Het geeft hopelijk toch een betrouwbaar beeld van de sfeer in verscheidene perioden van de zestigjarige vereniging. Ik heb de zaken die boven kwamen drijven vooral ook niet in historische volgorde willen of kunnen plaatsen. Gewoon aan het papier toevertrouwd wat me zo te binnen schoot.

HERINNERING 1

Mensen die me kennen, weten dat ik - zeker in de eerste jaren van zijn voorzitterschap - niet gecharmeerd was van Willem van der Mast. Nu, dertig jaar later, wil en kan ik best toegeven dat SC Gastel enorm veel successen te danken heeft aan zijn daadkracht en vooral ook financiële bijdragen. Maar mijn andere visie op SC Gastel was nu eenmaal historisch bepaald. Voor mij was het een club, met een sociale uitstraling. Voor Van der Mast bestond alleen het eerste. Als prestatie-machine. SC Gastel moest wat hem betreft maar eens de succesladder bestijgen. Ik zat er naast. Hij kreeg gelijk. Het voetbal leefde in het dorp. Er groeide een onderlinge band. Met die sociale functie bleek het dus ook wel goed te zitten. Mijn oppositie was overigens ook veel eerder gericht op de 'vrolijke' buitelingen van zijn voorganger (hoewel intussen adjudant Vogel hem was opgevolgd, drong Vrolijk echter weer via Van der Mast de invloedssfeer van SC Gastel binnen en werd later opnieuw bestuurslid en voorzitter). Naar mijn oordeel wist hij zijn eigen zakelijke belangen, die van de gemeente en

wat voor SC Gastel het beste was niet altijd zo best te onderscheiden.

Het liep thuis nogal eens op een weliswaar zakelijk getint conflict uit, omdat ik het als jongeling niet kon verkroppen dat mijn vader in de voetbalclub zo vriendschappelijk en cooperatief kon omgaan met een man die hem (en SC Gastel!) in de politiek op zijn zachtst gezegd compleet bedonderde. Ik was dus eerder anti-Vrolijk dan anti-Van der Mast. Willem was in ieder geval eerlijk. En wat wij in Gastel 'een goeie vent' noemen. Van der Mast heeft mij bij SC Gastel achteraf ook het mooiste moment in mijn voetballoopbaan gegeven. En het had ook nog eens niets uit te staan met het voetballen zelf.

Jan van Beek lag in het ziekenhuis in Roosendaal. Het was nog in 'het Charitas'. Bolleke (Ad) Traets en ik waren met de voorzitter op bezoek. Naast de aan zijn knie geopereerde spits lag een manneke (toevallig ook nog de zoon van mijn leraar Latijn op het Norbertus-lyceum) van een jaar of negen. Dat joch was naast lichamelijk, vooral ook geestelijk zwaar gehandicapt. Een zielig tafereel. Plots was Willem van der Mast verdwenen uit de kamer. Hij bleek spoorloos. Wij op zoek. Eindelijk vonden we hem, volledig van de kaart, snikkend weggedoken in een stil hoekje. Het moeten aanzien van zoveel ellende was onze voorzitter duidelijk te veel geworden. "Al mijn centen zou ik ervoor over hebben, mocht dat kereltje beter gemaakt kunnen worden", bracht hij er stamelend uit. Toen leerde ik de echte Van der Mast kennen. Groots, juist in al zijn emotionele kleinheid.

HERINNERING 2

Eindelijk hadden we dan een opvolger voor de naar DEVO teruggekeerde Jac de Pijper. Doelman (zijn voornaam is me ontschoten) De Veth uit Oudembosch. De roem was hem vooruit gesneld. Die bleek ook achteraf terecht. Maar die eerste wedstrijd in Putte .....! Vooral door zijn blunders speelde SC Gastel een kansloze wedstrijd. Grenswachters leidde kort na rust al met maar liefst 4-1. Stopperspil (zo heette dat toen nog), Cees Hagenaars ('de kattenslachter'), werd het gestuntel van de ballenvanger zo beu, dat hij bij een aanval van de Putse ploeg het leder keihard in de eigen netten achter een verbaasde De Veth poeierde. Verbaasd bleek ook het bestuur (en de elftalcommissie). Hagenaars werd immers niet eens disciplinair gestraft voor zijn al bij al toch wat onsportieve geste. Cees was eerlijk gezegd ook haast onmisbaar voor het team.

HERINNERING 3

Woest was ik. Alhoewel mijn vader notabene secretaris van SC Gastel was, mocht ik niet eens lid worden. Mijn vader was onverbiddelijk. Ik moest wachten tot ik negen was, de minimumleeftijd die toen werd gehanteerd. Maar in mijn klas zat wel ene Cees Lazaroms. Die was ook pas acht en 'pilde' op woensdag wel officieel tegen de bal. Dat vond ik stijlloos. Maar eerlijk is eerlijk. Cees 'de Pekker', de later zo vroeg aan SC Gastel ontvallen voorzitter, had toen al meer talent dan ik en was ook ietwat steviger. Maar echt blij was ik niet.

Een paar maanden later wilde ik niet eens lid meer worden. Met die Janus Paantjes - hoofdleider en bij ons vriend aan huis - wilde ik niets, maar dan ook niets meer te maken hebben. Elke donderdag draafde ik als een bezetene naar huis. Van de Veerkensweg naar de Roosendaalsebaan. In amper drie minuten. Om drie over twaalf begonnen op de KRO immers de Bietenbouwers onder leiding van Boer Biet. Veel voornamer was echter de aanwezigheid bij ons thuis op dat tijdstip van 'Januske de Gruijter' (hoe de Roosendaler echt heette, ik zou het niet weten). Die kwam namens de SPAR (of De Gruijter?) de boodschappen bij ons thuis 'opnemen'. Vooral de Een-twee-drie-zeep was voor mij uiterst belangrijk. Daar zaten immers plaatjes bij. Voor het GOAL-album ('Gowal' was onze uitspraak). Had ik heel het album eindelijk compleet, komt Paantjes met zijn vrouw Berta bij ons op bezoek. Hij eiste mijn moeizaam bijeengespaard album op, want daar stond zoveel goede oefenen en leesstof in voor de leiders. Daar was ik goed mee.

HERINNERING 4

Mijn vader diende meer dan vijftientig jaar de club als secretaris. Dat was vaak plezierig, soms minder leuk. Voor ons en voor mij in het bijzonder. Als achttienjarige had ik het idee wel twee keer zo goed te moeten spelen om ook maar enige kans voor het eerste te maken. Vervelend vond ik dat; vooral als bij 'Loos (ook toen Roelofs de zaak al had overgenomen, bleef het cafe zo heten) voor de deur' heel andere verhalen worden verteld.

Als kleuter van drie introduceerde senior me al in het plaatselijk voetbalgebeuren. Het kwam later thuis tot heel wat opstandjes, want junior was het op voetbalgebied zelden met senior eens.

Pa was er ook de oorzaak van dat ik al vrij snel de schoenen aan de haak wilde hangen. Gekrenkt tot aan het bot. We stonden er niet al te best voor. Degradatie uit de vierde klasse naar de onderafdeling dreigde. Pa werd elke week nerveuzer. Wij als

speler amper. Ongezeelig was het seizoen 63/64 immers bepaald niet. Maar pa had daar een ander idee over. Hij dacht juist een vette slag geslagen te hebben. Door naast Willem van der Mast als voorzitter ook de bekende RBC-rechtsbuiten Cees Vermunt als trainer aan SC Gastel te verbinden. Maar dat laatste zou bij degradatie vast en zeker niet doorgaan.

Na de thuiswedstrijd tegen Zierikzee barstte de bom. Met 0-3 gingen we eraan. Nog in de kleedkamer kreeg ik van 'de ouwe' de volle laag. Ik zou mijn man (naam is me ontschoten, maar die linkerspits speelde het daaropvolgende jaar wel bij de semi-profs van de Baronie in Breda) niet goed bewaakt hebben. Zin om voor de zoveelste keer in de verdediging te gaan (zag pa nu echt niet in, dat zoonlief steeds door naar voren hollende medespelers in de steek werd gelaten en telkens tegen een overmacht moest opboksen; U mag deze visie betwijfelen, ze is ietwat persoonlijk getint) ontbrak me. "Ik speel de competitie uit, want mijn makkers laat ik nu niet vallen. Maar dan is het definitief over", kondigde ik aan.

Pa wist dat het geen flauwekul was. Eens gezegd, bleef gezegd in onze familie. Zo was hij zelf ook. En toch stond aan het eind van het volgende voetbaljaar deze jongen in Nieuw-Vossemeer met de kampioensbloemen in zijn handen te pronken.

Pa mocht het niet meer meemaken. Een hartaanval bleek desastreus. Of hij het voorvoeld had? Het leek erop. Geen enkele keer was hij op mijn voornemen om te stoppen met voetballen teruggekomen. Dat had ook weinig zin. Maar juist op die zaterdagavond voor zijn dood, liet hij het uit zijn mond vallen: "Ik zou het toch op prijs stellen, dat je er mee doorgaat." Amper acht uur na zijn begrafenis graaide ik mijn voetbalpullen bij elkaar. Het begin van de training onder leiding van Cees Vermunt (we waren immers op het nippertje niet gedegradeerd) haalde ik net niet. Ik deed er ook drie keer zo lang over dan in normale omstandigheden. Het voelde als de weg naar Canossa.

Ik leerde toen een ware vriend en sportman kennen. Johan ('de Steur') Akkermans besepte heel erg goed dat zijn plaats in het elftal door mijn onverwachte terugkeer er zeker niet steviger en zekerder door werd. Maar op het moment dat hij me het sportpark op zag draaien, staakte hij onmiddellijk zijn trainingsactiviteiten en ontving me met een spontaan applaus. Het was precies wat ik nodig had.

HERINNERING 5

De eerste wedstrijd die ik me vaag kan herinneren werd nog gespeeld op de wei van Hectors in de Dreef achter het Kerkhof. Heel duidelijk zie ik dan nog de contouren van doelman Vreugde. Maar vooral frappeerde me als kleuter - het was zo rond 1948 naar mijn schatting - de ballenvanger naast het doel. Die dook naar elke naastgeschoten bal of zijn leven er van af hing. Piet de Klerk was die - toen nog - jongeling. Hij zou uitgroeien tot de beste keeper die SC Gastel ooit gehad heeft. Zelfs RBC had belangstelling en regelde met de commissaris van politie dat de altijd zenuwachtig (voor mij altijd het sein dat hij volledig geconcentreerd was) aan zijn broekje frunnekende Gastelse goalie op zondag geen dienst hoefde te kloppen.

HERINNERING 6

Op mijn regelmatige tripjes naar het strand in Renesse, trap ik even buiten Steenbergens nog altijd op de rem. Een roset van wat lichtere stenen geeft nog vaag de plaats aan waar eens de reclame van dat heerlijk helder Heineken heeft gehangen. D'n IJskelder. Ik was nog te jong om te beseffen, hoe aantrekkelijk de bediening daar geweest moet zijn. Beide seksen waren rond 1950 immers nog strikt gescheiden op de scholen, zelfs bij de kleuters.

De heren begeleiders kwamen, naar hun al of niet oprechte reactie te oordelen, liever niet in deze poel des verderfs. Maar de chauffeur van de spelersbus werd na uitwedstrijden bij Val Aan of NVS twee kilometer voor de Strienestad altijd met een luid "Brand, brand, brand"^g gedwongen eens te gaan onderzoeken hoe het met de staat van zijn bus was gesteld. Vooral het derde elftal met spelers als d'n 'Hector' en 't 'Es-eindje'^g (Broer van Eekelen) waren er meesters in om zonodig rond Bergen op Zoom zoveel wegopstoppingen te bedenken, dat de reis haast vanzelf via St. Philipsland moest verlopen. De leuke deerntjes werden in ieder geval altijd op een dusdanige wijze door de spelers onderhouden, dat die er geen acht op sloegen dat strijk en zet zo'n vijf bakken bier de bus in werden gesmokkeld.

Aan de heer Reniers of Roebers op zijn Harley Davidson was het dan op maandag de taak om de meegesmokkelde alcoholica even te gaan verrekenen. Mijn vader mocht dat nooit ..... meer. Ik ben er nooit achter gekomen of hij dat heel erg vond. Die ene keer dat mijn moeder ook eens als supportster mee was geweest, had ze de sfeer in d'n IJskelder afdoende geproefd. "Je doet al genoeg voor de voetbal"^g was haar stellige opdracht. "Dat afrekenen moet je maar aan anderen overlaten."

HERINNERING 7

Wat een scapulier niet allemaal vermag. Elke vereniging in het zuiden, voetbal-, handbal- of korfbalclub, moest zich in de jaren vijftig en zestig een geestelijk adviseur laten welgevallen. Die zag met ijzeren (Segers) of soepele (Xloeg) hand - of ze lieten hem niet verder komen dan strikte damesgezelschappen: Van Dam - toe, in hoeverre de geestelijke normen en waarden in een club met het katholieke geloof in overeenstemming werden gehouden.

In oktober en in de vasten (vastenpreek) begon de wedstrijd van het eerste zelfs pas om half vier na het lof. Want dat lof mocht je in ieder geval de gelovige supporters niet onthouden. Nu is daar in principe ook niets op tegen. Hedentendage is de klok - typisch Nederland - wat dat betreft wel erg rigoureuus honderdtachtig graden omgebogen.

Ook vele spelers deden in die tijd - al of niet van thuis uit voorgeschreven - hun godsdienstige plichtplegingen en droegen ook duidelijk zichtbaar op het onderhemd of borstrok een Maria-afbeelding van Lourdes of een scapulier. Zo'n scapulier kostte SC Gastel zelfs een keer het kampioenschap. Al een heel eind voorbij de helft van de competitie leidden de rood-zwarten met maar liefst vijf punten voorsprong.

Tot Piet Pot op een ongelegen moment aan Harrie Veraart - samen vormden zij een door iedereen geduchte linkervleugel - vroeg wat dat gekke ding op zijn onderhemd te betekenen had. Te beginnen met de uitwedstrijd tegen DEVO (met naast de routiniers Broos en Van Zundert ook de toen nog zo jonge Jan Jongenelen; later hoofd van de St. Joannesschool) leed SC Gastel daarna nederlaag op nederlaag. Degraderen kon niet meer, daar was de competitie al te ver voor gevorderd.

HERINNERING 8

Dat elftal met Piet Pot en Harrie Veraart brengt me ook bij de legendarische Ko Stek (Van Peer), de BBA-chauffeur. Wat een techniek en spelinzicht. Maar vooral ook wat een fijne, geniepige trucjes.

Geen scheidsrechter begreep er iets van. De doelverdedigers van de tegenpartij wel. Die waren volstrekt kansloos. Bij corners. Vooral als die werden getrapt door Telle Jan (Vromans). Die schilderde de bal exact naar het hoofd van Ko. Kansloos dus. Die was immers veel te klein. Mooi niet. Er was immers geen keeper die ook maar een millimeter van de grond kwam. Ko priemde immers precies getimed zijn vingertje in diens middenrif en scoorde maar weer eens. Later werd Ko

trainer. Was het weer of het veld al te slecht, verordonneerde Van Peer een paar jongeren om even wat bakjes bier bij Loos op te halen en werd er in plaats van trainen slechts gedaan aan team-building.

Cees Wierickx moet zich die trainingen nog goed herinnerd hebben. Bij de eerste training onder leiding van Cees Vermunt. Het regende pijpenstelen. Dus Nilleke (ook wel Paaïke) kwam met zijn lieslaarzen richting sportpark, rekenend op wat oefeningen met zijn rechterhand in plaats van met zijn beide voeten. Moest je net bij Vermunt zijn.

HERINNERING 9

Pas nog schrok ik wakker uit een nare droom. Een ijzeren greep omklemde mijn nekvel. Die hand was niet de reden van de angst die me inboezemde. Dat kon ook moeilijk. Bedoelde hand - van Lau Jansen - voorkwam immers een enorme crash. Met een plots opdoemende brommer. Op de thuisreis van een uitwedstrijd bij Internos. Op het fietspad van Hoeven naar Oudenbosch. Dat fietspad was er immers een in beide richtingen.

En uitkijken deed je nu eenmaal niet als twaalfjarige! Zeker niet na een inspannende dag. Op zaterdagmorgen moest je immers nog naar school in Roosendaal op het Lyceum. Om twee uur was de afmars richting Etten-Leur gepland. Dat was dus karren. Pas om vijf voor één klonk op school immers de verlossende bel als aankondiging van het weekend. Gelukkig hadden er maar zes een fiets. Hoefde je maar de helft van de afstand af te leggen. Halverwege blies Lauke immers op zijn fluit. Dan was het wisselen. Op de terugweg mocht ik als eerste aan het stuur en de trappers. De modder aan armen en benen gekoekt. Dodelijk vermoeid.

Een pupil uit deze tijd kan het zich amper voorstellen. Een spelertje van Roosendaal eist immers nog een bus op als de uitwedstrijd tegen RBC op het programma staat. "Van Hulsdonk naar Kalsdonk fietsen? Dan moet je wel in een petclub zitten." Van gekalkte lijnen, netten in het doel, een hoekvlag, douches? Wij hebben er als jeugdspeler niet eens van gedroomd. Dergelijke dingen kwamen gewoon niet in ons op. Trouwens nog bedankt, Lau. Zonder die ijzeren greep had ik het waarschijnlijk nooit meer na kunnen vertellen.

HERINNERING 10

Navertellen kan ik dus nu nog het een en ander. Vooral ook over de reis naar Bastogne. Hoogtepunt van het kampioenschap dat SC Gastel dan eindelijk naar de derde klasse bracht. En

daarna begon pas goed de opmars. Alles aan die reis was schitterend. Op die blindedarmontsteking na dan van de verloofde van Tinus Paantjes. Maar de rest.....!

Paaïke (Nilleke Wierickx) zingend in het holst van de nacht, afzakkend van de hoogste verdieping van het hotel. Richting bar. De biertap wist hij in ieder geval weer aardig op gang te krijgen. De jongste generatie had daar in Wallonie geen erg meer in. Die waren immers aan het 'chinese muren', met Jan Traets en kapelaan Segers als vangers. De nog ongehuwden waren ijselijk van elkaar gescheiden gehouden. Het werd achteraf in ieder geval duidelijk dat de vangers niet alle overstekers hebben kunnen vangen.

Bart Rijdsdijk (mevrouw Vermunt begreep er aan het begin van het kampioensjaar geen sikkepit van, toen ze haar door griep gevelde Cees namens Mon van Merrienboer moest meedelen, dat 'de Wekker was teruggezet'; er was toen immers nog geen zomer- en wintertijd) was noch bij de bar noch bij de chinese muur present. Die kreeg met zijn Jeanne immers maar even de bruidsuite aangeboden als overnachtingsplaats.

Hij was dus wel uitgeslapen (van 'de Wekker' mocht je ook moeilijk iets anders verwachten), toen kapelaan Segers met assistentie van Jan Traets in de vroege ochtend de mis stond te doen in de plaatselijke kerk van Bastogne. Paaïke was in ieder geval aardig hersteld en schuifelde ook naar de communiebank.

Het hoogtepunt werd het afsluitend diner op de Keyserlei in Antwerpen. Het restaurant trekt me nog steeds, als ik eens een keer in d'n Anvers ben. Nostalgische herinneringen die vooral ook een teken zijn dat dat rood-zwarte hart (ook na een periode van afstand nemen) toch altijd blijft gloeien. SC Gastel, het was toch een deel van je leven; zoals voor zovelen. Op de wei van Hector in de Dreef, naast de reuzenhoge populieren achter de broeders of op het nieuwe sportpark, naast de BBA, waarvan ik nooit heb begrepen dat die niet vernoemd is naar burgemeester Andriessen. Kan het wellicht bij deze nog?

TOT SLOT

Na een van die meeslepende confrontaties tussen SC Gastel en De Schutters kwam ik hoogst verontwaardigd thuis. Vooral door formidabel aanvalswerk van linksbuiten Van Gaans ('de Kwast') stond SC Gastel halverwege de uitwedstrijd in Stampersgat op een hopeloze 1-3 achterstand. Tot Anoul (Toon Musters) weer eens een bevlieging kreeg. Dankzij deze linksbuiten kwam SC Gastel weer in de race en knokte zich zelfs nog naar een 5-4 overwinning.

Bij het laatste, winnende doelpunt kon ik mijn geluk niet op - Peer Meeuwissen wel, want die slikt van blijdschap zijn sigaar in en moest door Wim Bernaerds weer op adem worden geklopt - en stortte me in de armen van Thijs van der Heijden, chauffeur bij de BBA. Kreeg ik me toch een dreun. Mijn moeder snapte het maar al te goed. "Thijs woont wel naast tante Go in de Koelestraat, maar is van geboorte wel een Stampersgatter."

JAN VAN DONGEN

S.C. GASTEL VIERT FEEST

33 JAAR VASTELAVEDZOTTELAAND

TER INLEIDING

Afgelopen carnaval was het de drieëndertigste keer, dat er carnaval gevierd werd met en door de Vastelavedzotten. Een carnavalesk jubileum, waaraan de nodige aandacht is geschonken. Niet alleen door de carnavalsvereniging maar ook door de Heemkundekring. Er werd een expositie ingericht die voor en ook na de carnavalsviering te bezichtigen was.

Carnaval werd in Zuid Nederland al eeuwen geleden gevierd. Dat feest was de overgang van de wintertijd naar de veertigdaagse vasten. Nog even goed feesten voordat de tijd van onthouding kwam. De viering van dit festijn kwam na een onderbreking van enkele eeuwen weer terug, zo'n 100 jaar geleden. Nu vooral in Limburg en in Noord-Brabant in Den Bosch.

In het begin van deze eeuw werd carnaval in onze streek ook weer gevierd in Bergen op Zoom, voor die gelegenheid 'Krabbegat' genoemd. Men noemde het feest daar met de aloude naam Vastenavond, een verwijzing naar de oorsprong van dit feest. In de kleinere plaatsen werd er ook wel aandacht aan de vastenavond besteed maar dan door het Veertigurengebed. Er waren gedurende de veertig uren voor Aswoensdag altijd mensen in de kerk om te bidden. Dat werd mogelijk gemaakt door de parochie te verdelen in wijken en elke wijk had een vastgesteld uur om te bidden. Ook vanuit school gingen er **klassen** naar de kerk. Voor de rest was carnaval voor de meesten tot in de jaren zestig het eten van pannekoeken of wafels met chocolademelk.

Na de oorlog was in Bergen op Zoom op dinsdagmiddag een optocht die ook voor zover dat mogelijk was, door Gastelaren bezocht werd. In **Gastel** zelf en ook in andere plaatsen werd al wel voor en tijdens de Duitse bezetting carnaval gevierd in cafes. Dat was in een besloten kring. Zo was er nog in 1943 drie dagen feest in zaal Concordia. Je mocht dan wel verkleed op straat verschijnen maar niet gemaskerd. Dit met het oog op het eventueel vereffenen van een rekening, zoals dat in het verhaal van Merijntje Gijzen verteld werd.

In de jaren vijftig kwam er in Roosendaal na enkele jaren met kinderoptochten ook een echte optocht en langzamerhand kwamen ook in kleinere plaatsen carnavalsfeesten zoals in Stampersgat. Hier in **Gastel** was het toen de middenstandsvereniging, die onder aanvoering van Prins Krijn (Geert van Sprundel) in zaal Concordia vastenavond vierde. In andere cafes kwam ook al sporadisch carnavalsbal, maar voor de meesten en zeker voor de jeugd was er op dat gebied nog niets te doen.

HET BEGIN IN OUD GASTEL

Op bevrijdingsdag 5 mei 1960 was er na jaren weer een optocht in Gastel. De wagens hiervoor waren opgebouwd in diverse wijken. Zo was er onder andere op de Stoof een groep mensen, die na deze optocht contact bleven houden en plannen maakten om voor carnaval 1961 een optocht te maken, die door de straten van de Stoof zou gaan rijden.

Maar ook elders voelde men het als een gemis dat er in Gastel geen straatcarnaval werd gevierd. Zo kwamen op een avond in januari 1961 enkele personen bijeen in cafe Mies aan de Kerkstraat. Dat waren onder andere Jan Steffens, Janus Vromans, Wim Hofland en Thijs van der Heyden. Meteen op deze avond werd carnavalsvereniging de Vastelavedzotten opgericht. Thijs van der Heyden werd grootste boer, Jan Steffens werd schatbewaarder en Wim Hofland pennelikker. Janus Vromans werd Prins Arijaan de Eerste. Arijaan zei op deze avond toe voor een liedje te zorgen. Hij kwam ook met de naam van 'Vastelaved-zottelaand' en beloofde voor een stunt te zorgen bij het begin van de optocht.

Boer Thijs kwam toen met zijn voorstel: "De zetop is om mee al onze kindervastelavedzotten in een grote en zo zot-dwaas-gekidoot-harstikke-tipsie mogelijke optocht deur het Land van Gastel te trekken." De Gastelse wijkbesturen zouden worden uitgenodigd om op 18 januari bij elkaar te komen op een vergadering om de optocht, die op zaterdagmiddag op 11 februari door Gastel zou rijden, te bespreken. Er was voor deze activiteiten nog geen geld maar er zou voor de carnaval een neuzenbal gehouden worden bij Vogelaars.

De volgende vergadering vond plaats op 19 januari. Daar waren al diverse wijkbesturen aanwezig. Probleem was toen, dat wijkvereniging de Stoof niet mee wilde doen en met een eigen Prins (Jan) een eigen optocht zou organiseren. Er kwam een boerenraad. Zitting hierin hadden: Boer (Jos) van Helden en boer (Sjaak) Broos van de Zeemansbuurt, Boer Johannes XXIII (Jan Steffens) en Boer Jan Roosendaal van het Kerkgat, de boeren Thijs de Graaf, Jan Tak en Thijs van der Heyden uit de Koninginnewijk en de boeren Karel Paantjes, Wiet van Hooydonk, Janus Aarden en Suuc van Nispen uit de wijk van tante Karolien. De Heerboeren Wim Willernse en Wim Hofland uit de elitewijk, de Dorpsstraat en van de Mart Fred van Mechelen.

Het programma voor de carnavalsdagen werd samengesteld:

Om 14.30 u. komt Prins Arijaan 1 met de oude brandweerauto op de Markt. Daarna optocht naar het gemeentehuis en ontvangst door burgemeester Hofland met sleuteloverhandiging.

PRINS ARIJAAN I

Daarna optocht door de volgende straten: Dorpsstraat, Julianastraat, Oudendijk, Dijkgat, Achterdijk, Kerkstraat, Markt, Dorpsstraat, Meirstraat, terug en via Rijpersweg, Margrietstraat, Irenestraat, Karolinaplein, Hendrikstraat, Beatrixstraat, Koelestraat, Oudendijk, Wilhelminastraat, Koelestraat, Dorpsstraat, Markt. Prijsuitreiking. Plaatsing van een mascotte op de Markt. 12 Februari: Bezoek aan het bejaardenhuis aan de Veerkensweg.

OP WERKBEZOEK IN STAMPERSGAT

Na de carnaval werd door de secretaris W. Hofland als volgt verslag gegeven van het eerste carnavalsjaar 1961:

"Het leek me wenselijk om voor de Gastelse carnavalshistorie een verslag vast te leggen van de feestelijkheden, die plaatsvonden rond de geboorte van ZKH Prins Arijaan 1. Na veel vergaderen en ik mag wel zeggen gezellige vergaderingen, was het dan zover: zaterdag 11 februari; Toen het haantje van de toren van sint Lauwke precies drie uur had gedraaid verscheen Prins Arijaan uit het 'niet' op een overvolle Mart van oude en jonge Gastelaren, die hem hartelijk en spontaan het Gastelse carnavalslied toezongen.

Evenals de boeren zal ook de prins opgekeken hebben van de enorme massa mensen die we daar voor het eerst mochten aantreffen. Nadat ZKH plaats had genomen op zijn 'Ooievaerke' was het de eer aan burgemeester Hofland Prins Arijaan 1 in zijn gemeente een hartelijk welkom te bereiden. De burgemeester prees in zijn rede het initiatief van de boeren met als hun

koploper Prins Arijaan 1 om ook voor de Gastelse jeugd een carnavalsfeet te organiseren. Hij maakte de Gastelaren er op attent wat er in een korte tijd en met een vriendschappelijke samenwerking bereikt kan worden. De burgemeester overhandigde de prins de sleutel van het dorp, vertrouwde hun al de machten toe en zei blij te zijn in het laatste jaar van zijn ambtsperiode nog eens goed carnaval te kunnen vieren.

Hierna nam ZKH prins Arijaan het woord. De prins zei overdonderd te zijn door de spontane ontvangst die hij hier voor de eerste maal mocht ontvangen. Hoe spontaan er alles aan toe ging bleek wel uit het telkens losbarsten van het Gastels Carnavalslied de prins ter ere. De prins decoreerde de burgemeester nog met de gouden ster en riep hem tot ereboer van Gastel uit.

De optocht die door geheel het Gastelse dorp trok ging werkelijk al de verwachtingen te boven. Gaarne wil ik enkele facetten uit de optocht memoreren: hoe allerzotst was de visbakfiets van boer Vissenberg welke de geboorte-aangifte uitbeeldde van prins Arijaan. Welk een melancholieke klanken vloeiden uit het draaiorgel van de Meir!! Hoe vond u die aardige tafereeltjes die de Kerkstraat uitbeeldde! Een hatelijkheidje van de 5 mei optocht in 1960, de begrafenis van prins Krijn van de Middenstand. Het stinkende Sluiske met zijn ratten! Het hertenpark van de Karoline, waaraan al zoveel woorden zijn vuilgemaakt maar het resultaat nihil! Ik denk nog aan de enorme plakpot van boer Willemse van de Dorpsstraat welke, met al de ministers het carnavalsliedje 'Lijmen Jan' van Wim Kan uitbeeldde. Voor de boeren van de Oudendijk een pluim. Ook die zijn voor de eerste keer bijzonder voor de dag gekomen.

Voor Schetters (de veldwachter) nemen we allemaal ons petje af. Die kan zomaar de gehele politiemacht in Gastel met carnaval vervangen. We stonden versteld van zijn kundige manier van optreden. Ik denk nog aan de caleche waarin de jury zat. De jury, afkomstig van het stadhuis te Breda heeft me uitdrukkelijk gevraagd hun dank over te brengen voor de joviale gastvrijheid en het te knotse carnavalsfeest. De samensteller van de optocht verdient hier nog een eervolle vermelding. Om precies vijf uur werd de optocht na de prijsuitreiking ontbonden.

Na een kort bezoek ging de prins met zijn gevolg het jaarlijkse feest van de bouwvakarbeiders opluisteren. Ook zondag 12 februari werd een drukke dag voor de prins met zijn boeren. 's Middags reed de prins met de burgemeester en zijn nar (Janus van Bavel) naar Stampersgat. De boerenraad hobbelde met de oude brandweerauto achterop. Het is een van de vruchtbaarste

werkbezoeken van de prins geworden.

Na een koffiemaaltijd in Stampersgat volgde het avondprogramma met bezoeken aan cafe Marktzicht, onder de Toren en het Harmoniebal in Concordia. Daar speelde kapel de 'Blaaskoppen'. Die hadden tijdens de optocht ook gespeeld.

Met onze tong reeds op onze buik en de voeten een 'blijn' gingen we dinsdag 13 februari de laatste dag tegemoet. Oververmoeid maar trots omdat we ervan overtuigd waren dat we veel Gastelaren dat jaar een onbezorgde carnaval thuis hadden bezorgd. Die avond opende de prins tegen achten het neuzenbal hier in ons 'ridderzaaltje' (cafe Vogelaars). Tussen de bedrijven door bracht de prins met zijn gevolg nog een bezoekje aan de cafés Place de Meir en Hotel Noord-Brabant. Om twaalf uur was de lol gedaan.

Toen heel Oud Gastel in diepe rust was verzonken wierp de prins na nog enkele ontroerende redevoeringen van de penningmeester de sleutel, zijn wapen van de leut, door de brievenbus van het gemeentehuis naar binnen." Tot zover het relaas van de secretaris.

oud-GASTEL

Prinsen in overvloed

Het lijkt zo langzamerhand wel het Duitschland van voor 1914. Op de Stoof komt Jan I bezit nemen van de heerlijkheid Gastel maar zijn territorium reikt niet verder dan genoemd buurtschap en de Pietse en Barlaqueseweg. Arijaan I daarbij gesteund door de meerderheid van de gemeente Oud en Nieuw Gastel tracht liet hele historische grondgebied onder zijn gezag te brengen.

Vorige week beweerde men dat Geert I door de middenstenders was uitgeroepen als heerser over een enclave in het dorp Gastel. Het was een canard. Geert I kent niemand.

Integendeel Prins Krijn I gaat reeds zijn eerste lustrum vieren tussen de leden van deze vakorganisatie.

Wellicht dat Stampersgat nu niet werkeloos blijft toezien en Goof I terug laat komen om uiteindelijk de sleutels over te nemen van het bledendorp. Als er nu maar sleutels genoeg zijn in Gastel.

In 1961 hadden we voor de laatste keer drie prinsen, namelijk Prins Jan 1 van de Stoof, Prins Krijn 1 van de Middenstand en Prins Arijaan 1 van het Vastelavedzottelaand. In 1962 was laatstgenoemde alleenheerser in het Gastelse carnavalsgebeuren. Nu werd het echt een feest voor iedereen. En toen in 1965 de scholen met carnaval vrij hadden werd carnavalsmaandag de dag voor de jeugd met de kinderbals. Janus Vromans zou in 1969 voor de laatste keer optreden als Prins Arijaan 1. Wellicht wordt in een volgend artikel de verdere wederwaardigheden vermeld van het Vastelavedzottelaand.

P. PEETERS

Bronnen

Notulen van de Vastelavedzotten 1961-1962.

GASTELSE KRONIEK VAN 1992

Januari

Radio Loos zendt een marathonprogramma uit van 30 uur en viert zo Oud en Nieuw.

In Heemkundig museum 'In de Drie Snoeken' is de tentoonstelling Bidprentjes nog te bezichtigen.

2 januari: Aanvang van de ruilverkavelingswerkzaamheden in onze gemeente.

5 januari: Snertloop georganiseerd door SC Gastel.

6 januari: Nieuwjaarsreceptie in het gemeentehuis.

12 januari: Nieuwjaarsontvangst in het pas gerenoveerde 'Veerhuis' en Toeterotatie met 12 dweilbands in zaal Vogelaars.

19 januari: Karnavalsbal voor gehandicapten in zaal Vogelaars.

25 januari: In het 'Veerhuis' begint een reeks toneelvoorstellingen door de 'Nieuwe Comedie'. Het stuk heet Sjonge, sjonge.

30 januari: Lezing voor de Heemkundige Kring door W. Knippenberg over Devotie en bidprentjes door de eeuwen heen.

Februari

21 februari: Uitreiking van sport- en culturele prijzen in het 'Veerhuis'. Prijzen zijn er onder andere voor Anton Tak, Florence van Rijsbergen, Ingvild Snoeys, Marcel van Oorschot en Anton van Aken,

7 februari: Eerste van een serie voorrondes van de Looskwis.

16 februari: Op een leeftijd van bijna honderd jaar overlijdt Johannis van Caam.

22 februari: Tonpraatavond in het Veerhuis.

24 februari: Presentatie door het gemeentebestuur van plan 'Blankershove'.

28 febr.-3 mrt: Karnavalsviering in het Vastelavedzottelaand met optocht en diverse bals.

In deze maand beginnen ook de herstelwerkzaamheden aan de St. Laurentiuskerk, die dan ook in de steigers staat.

Maart

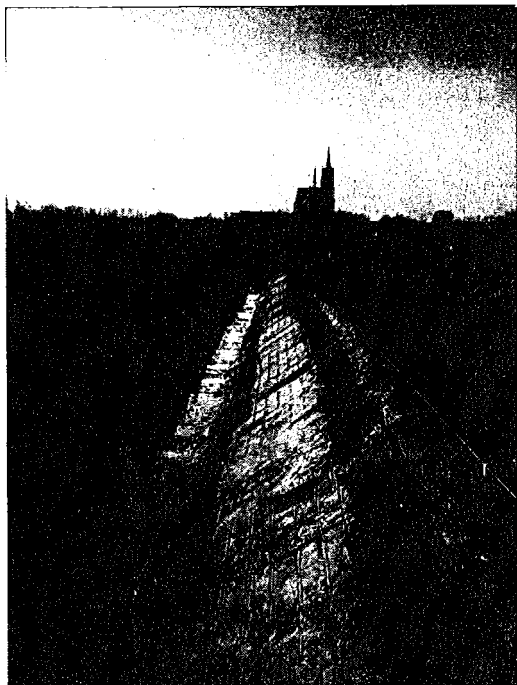
11 maart: Officiële opening van het nieuwe Kruiswerkgebouw aan de Korte Dreef.

12 maart: Landbouwmechanisatiebedrijf Mali-Ploeger wordt opnieuw opgestart na een korte periode van faillissement.

- 14 maart: J. Rockx ontvangt erespeld van konijnenfokvereniging 'de Konijnenvriend'.
- 20 maart: Officiële heropening van gemaal 'Heerjansland' te Stampersgat.
- 22 maart: Ad en Dymphy Muys worden Europeesch kampioen sledehondensport in Ulrichsberg (Oostenrijk).

April

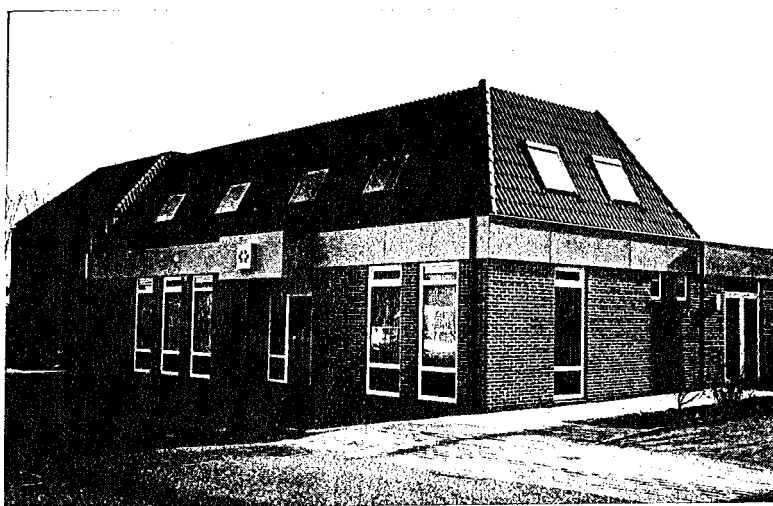
- 26 april: Anton Tak wint de amateurronde in Gastel.
- 30 april: Dennis Klasen wint de vlietloop. Een bus met inwoners van onze gemeente vertrekt voor enkele dagen naar Szamotuly in Polen.

RUILVERKAVELING TE WD GASTEL

ST. LAURENTIUSKERK IN DE STEIGER

HET NIEUWE KRUISWERKGEBOUW

Mei

4 mei: Dodenherdenking met stille tocht naar het monument aan de Beemd.

18 t/m 21 mei: Avondvierdaagse.

23 mei: Finale Looskwis.

Einduitslag: 1 De Schutters;
                         2 Gavok;
                         3 Werkgroep Oud Gastel
                         Stampersgat;
                         4 Heemkundekring Het Land
                         van Gastel.

Zij zijn de eerstgeëindigden van 20 deelnemende ploegen.

SC Gastel 1 verliest een promotiewedstrijd en blijft in de derde klasse amateurvoetbal KNVB.

SC Gastel 2 verliest finale Brabantse beker.

28 mei: Dauwtrappen naar de Kapelberg en SC Gastel organiseert voor de eerste maal de Cees Lazaroms memorial.

Juni

16 juni: De heer C. Buurstee wordt onderscheiden met eremedaille in zilver in de orde van Oranje Nassau.

20 en 21 juni: Marterei in Gastel met onder andere show van oude motoren en een tentoonstelling van Gastelse amateurschilders. SC Gastel exploiteert de tent en organiseert ook een 'House-avond' voor de jeugd.

Augustus

In deze maand wordt de eerste unit van winkelpassage 'De Schakel' in gebruik genomen door videotheek Rambo.

7 augustus: Stichting Blakershove ontvangt de 50.000ste bezoeker van het jaar aan de kassa van het zwembad.

12 augustus: In de Korte Dreef wordt de eerste kleding-container in onze gemeente geplaatst.

28 augustus: De heer J. Wierikx ontvangt de zilveren eremedaille in de orde van Oranje Nassau.

September

5 september: Achtste West Brabantse Triathlon, verdeeld over 1/8 en 1/4 triathlonaftanden. J. van der Marel wint de kwarttriathlon.

24 september: Onderwijsaktie waarbij in Gastel twee scholen gesloten zijn als gevolg van een stakingsaktie door de leerkrachten.

115

November

Mevrouw Ossenblok-Wagenmakers wordt onderscheiden met de ere-medaille in zilver in de Orde van Oranje Nassau.

- 2 november: Er wordt een begin gemaakt met de sloop van de BBA-garagewerkplaats aan de Oudendijk.
- 9 november: De fractie van de PvdA verlaat de coalitie in de gemeenteraad.
- 11 november: Voor de bouw van woningen in plan Hoogmaai, wordt de eerste paal geslagen.
- 13 november: Toneeluitvoering van de 'Ghesellen van Heer Jan'.
De heer P. Boden ontvangt de gouden ereschild van de St. Gregoriuszangvereniging wegens langdurig lidmaatschap van het RK Kerkkoor.
- 21 november: Viering van 75 jaar Hout en Bouwbond afdeling Oud en Nieuw Gastel.
- 28 november: Bezoek van een Poolse delegatie aan onze gemeente.

December

- 10 december: Een team van Heemkundekring Het Land van Gastel wint de regionale kwis van Brabants Heem te Baarle-Nassau.
- 11 december: Viering eerste bestaansluister van Steunpunt voor ouderen.
- 13 december: Pekkercross.
- 17 december: Uitvoering van Gastels bejaardentoneel met het stuk: Het hart kent meerdere Liefdes.
- 17 december: P. Theunissen ontvangt de Hertog Janpenning t.g.v. zijn afscheid als voorzitter van de Kamer van Koophandel in Breda.
- 20 december: Kerstconcert in de parochiekerk St. Laurentius en kerstloop door de Gastelse straten.
- Vanaf 23 dec.: Kersttentoonstelling in het Dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken' met als onderwerp Kerstzegels.

P. PEETERS

Bronnen:

Brabants Nieuwsblad, jaargang 1992.
Dagblad de Stem, jaargang 1992.

AKTIVITEITENKALENDER 1993

van Heemkundekring Het Land van Gastel

December 1992 - Januari 1993

Kersttentoonstelling met als onderwerpen:

'Kinderpostzegels en Kerstkaarten uit allerlei landen'.

Deze tentoonstelling werd op 23 december met een feestelijk tintje geopend in tegenwoordigheid van genodigden uit de regio. Hoofdbestanddeel was een toespraak door H. Zandbergen opgemaakt en door H. Bonnerman vertolkt.

Tevens werd het negende jaarboek gepresenteerd.

Aantal bezoekers van de tentoonstelling: 295.

13 Februari

Prins Joep den Eerste van het Vastelavedzottelaand opent de tentoonstelling: '3x11 keer Vastelavedzottelaand'. Een tentoonstelling vanwege het carnavaleske jubileum van de carnavalsstichting in Gastel.

Aantal bezoekers: 111.

25 Maart

De heer C. Bus en de heer J. Blommerde woonden de regionale vergadering van Brabants Heem bij te Willemstad.

1 April

Jaarvergadering van de Heemkundekring. Er werd afscheid genomen van H. Bonnerman, die vanaf het prille begin bestuurslid was van de vereniging. De heer W. van de Broek volgt hem als zodanig op. Na de pauze hield de heer J. Oomen een lezing over genealogie.

17 April

Nationale Museumdag. In het museum waren foto's te bezichtigen van de voormalige jongerenclub 'Trefpunt'.

1 Mei

Bezoek van een delegatie uit Szamotuly aan het museum.

8 Mei

Na twee voorrondes in het Voetbalpaviljoentje en zaal Geers te Stampersgat deed een team van Heemkundekring mee aan de finale van de 'Loos'-kwis in het Veerhuis. Daar wist het team de eerste prijs weg te slepen.

13 Mei

De heren J. Blommerde en C. Bus bezochten de bijeenkomst van de raad van aangeslotenen van Brabants Heem te Tilburg.

31 Mei

Excursie van de Heemkundekring naar Utrecht met bezoek aan de Dom, het Spoorwegmuseum en een rondvaart.

17 Juni

Ter gelegenheid van het koperen jubileum van Heemkundekring Het Land van Gastel was er een receptie in het Veerhuis. Daarvoor waren uitgenodigd de leden van de Heemkundekring, diverse verenigingen waarmee we contacten hebben en ook Heemkundekringen uit de regio.

Tijdens de receptie blikten twee leden vermomd als Thomas de Bie en Vrouwke Dautzenberg terug op de historie van de Heemkundekring. De tekst luidt als volgt:

Samenspraak t.g.v. koperen jubileum

De roemvolle historie van Heemkundekring Het Land van Gastel door: Thomas de Bie en Vrouwke Dautzenberg

Het reilen en zeilen van Gastels Heemkundekring in de afgelopen koperen periode.

Th. Rond 1980 kwamen in het Gat enkele lieden samenspannen.

Ditmaal hadden ze geen snode plannen.

Vr. De liefde voor de plaatselijke historie, bracht ze bijeen.

Een heemkundekring heroprichten wilden ze meteen.

Th. Na lang vergaderen, gesteggel en soebatten, Sloegen ze aan het verzamelen van historieschatten.

Vr. Dit in navolging van eerdere personen met heemkundebloed.

De heren Mastboom, Akkermans en Theophile deden het goed.

Th. Door oorlogsdwang werd de eerste vereniging teniet gedaan.

Na de bezetting werd met Sint Laurens verder gegaan.

Vr. Ook deze ging ter ziele maar werd in 'Het Land van Gastel' herboren.

Veel Gastelaren werden enthousiast en kon dit initiatief bekoren.

Th. Een oud Gastels historicus werd bereid gevonden te verhalen,

Hoe Heer Jan zijn Land kreeg, een plat land zonder heuvels of dalen.

Vr. Kortom Meester Mastboom beet het spits af en wist jong en oud te boeien,

Op zijn bekende wijze liet hij veel feiten over zijn lippen vloeien.

- Th. De notaris wist al spoedig de vereniging in een akte vast te leggen.
De leden stroomden toe en een gekozen bestuur kreeg het voor het zeggen.
- Vr. Met man en macht aan de slag en naar een ruimte uitgekeken.
Na naarstig zoeken werd naar een broederklooster uitgeweken.
- Th. Werkgroepen werden gevormd en materialen opgespeurd.
Ja, er is in die eerste jaren heel veel gebeurd.
- Vr. Voor de historie elders werd over Gastels grenzen heengekeken.
Belangstelling voor excursies is dan ook steeds gebleken.
- Th. Gezocht werd naar Gastels historische bronnen in het Vlaamse land.
Met een volle bus kwamen we in Hemiksen en Bornem aangeland.
- Vr. We bleven ook binnen de grenzen van ons eigen vaderland.
We bezochten onder andere het land van Tholen aan de waterkant.
- Th. Aan deze uitstapjes besteedt de reiscommissie vele zorgen, moet u weten.
En de hoofdschotel van dit cultuurgebeuren is voor velen: lekker eten.
- Vr. Deze tochten zijn voor velen hoogtepunten in het heemkundejaar.
Soms een passagier verdwaald in een verdachte buurt, geeft geen bezwaar.
- Th. Onze kostbaarheden stapelden zich op in oude kasten en dozen.
Toch was het in het oude parochiehuis steeds gezellig verpozen.
- Vr. Maar ach en wee het oude klooster moest aan de slopersbeul.
Toen alles ingepakt, naar de bieb gesjouwd, de trap op naar boven.
- Th. Onze heemkundige verzamelingen wensten we niet onder de korenmaat te houden.
We stelden ze tentoon opdat eenieder ze zien en bewonderen zouden.
- Vr. De klassenfoto's van mevrouw Broos lokten de Gastelse scharen.
Ouderen zagen zich in schort of korte broek terug in hun jeugdige jaren.
- Th. De verzameling kwam ook in des Veerhuis grote zaal te kijk.

- Iedereen zag, wat is Gastels historie uitgebreid en rijk.
- Vr. Na Mastboom's eerste lezing volgden vele interessante redenaars.
Delahaye, Knippenberg, de Koning, Jordaens vertelden veel waars en raars.
- Th. Oorlog en bevrijdingstentoonstelling werd een rijdend gebeuren.
Want wat in Gastel geschiedt, ziet ook het Gat graag in geuren en kleuren.
- Vr. Een kleine redactiecommissie wenste Gastel historie op schrift te stellen.
Want daarover valt telkenjare weer meer te vertellen.
- Th. De heemkunde jaarboeken rijgen zich vanaf 1984 aaneen.
Vele interessante artikelen onder andere over Gastels Steen.
- Vr. In Brabants Heem werd onze kring met anderen in historische echt verbonden.
Wij bezoeken elkaar en strijden in kwissen op gezette tijden en stonden.
- Th. Een vrome heemkundewens werd na acht lange jaren werkelijkheid.
We werden met een eigen dorpsmuseum 'In de Drie Snoeken' verblijd.
- Vr. Uren, dagen, weken, maanden werd er gewrocht en noest gesjouwd.
Het geheel werd tot een fraai dorpsmuseum verbouwd.
- Th. Het werk en de daden van een man, Jan Aanraad willen we speciaal roemen.
Het museum 'In de Drie Snoeken' is een kroon op zijn leven en werk te noemen.
- Vr. Ook door vele anderen is daar een groots vrijwilligerswerk verricht.
Aan al deze mensen voelen wij ons zeer verplicht.
- Th. Met regelmaat worden interessante zaken 'Den Gastelaren' vertoond.
Wij werden steeds met een grote toeloop en belangstelling beloond.
- Vr. Op vele terreinen timmert de vereniging aan Gastels culturele wegen.
Gastels pomp op de Markt herrees, hij kreeg met bier zijn eerste zegen.
- Th. Ook aan Gastels mooie landschap en zijn monumenten wordt aandacht gegeven.
Telkenjare rijdt men rond om dit schoons te zien door Gastels dreven.
- vr. Wij zouden nog vele dames en heren willen noemen.

Ze verdienen van ons letterlijk en figuurlijk vele bloemen.

Th. Twaalf en een half jaar Land van Gastel op zich, is al een lange historie.

Vandaag vieren wij terecht dit feit met trotse glorie.

Vr. We blijven niet staan bij het heden maar hopen vooral.

Dat de jeugd zich in de toekomst ook voor Heemkunde interesseren zal.

Th. Wij danken u voor uw aandachtig gehoor en willen u vragen.

Of u voor ons museum met een bezoek wilt vereren de komende dagen.

Th. en Vr. Tenslotte wensen wij: Heemkundekring bestuur en leden nog vele jaren.

En dat wij allen de liefde voor de eigen historie zullen blijven bewaren.

Na de receptie werd in het museum de 'stijlkamer' officieel geopend. De opbouw en inrichting is mogelijk geworden door de inzet van de werkploeg van de Heemkundekring. Verschillende gulle gevers van de Heemkundekring schonken onder andere de fraaie ingemetselde stenen ornamenten in de schouw. Anderen gaven spullen voor de inrichting. Zo is dankzij de inspanning van diverse leden en hun gulle gaven de stijlkamer een juweeltje geworden in ons museum. Ook werd op die avond door mevrouw C. Broos-Schijvenaars de tentoonstelling 'Schoolfoto's van 1892 tot heden' geopend.

19 en 20 Juni

Marterei met de tentoonstelling van schoolfoto's en etalagewedstrijd voor de schooljeugd in samenwerking met de Gastelse Ondernemingsvereniging. Tijdens de Marterei verleenden enkele leden van de Heemkundekring hun medewerking aan een standwerkerswedstrijd.

Aantal bezoekers: 708.

5 Augustus

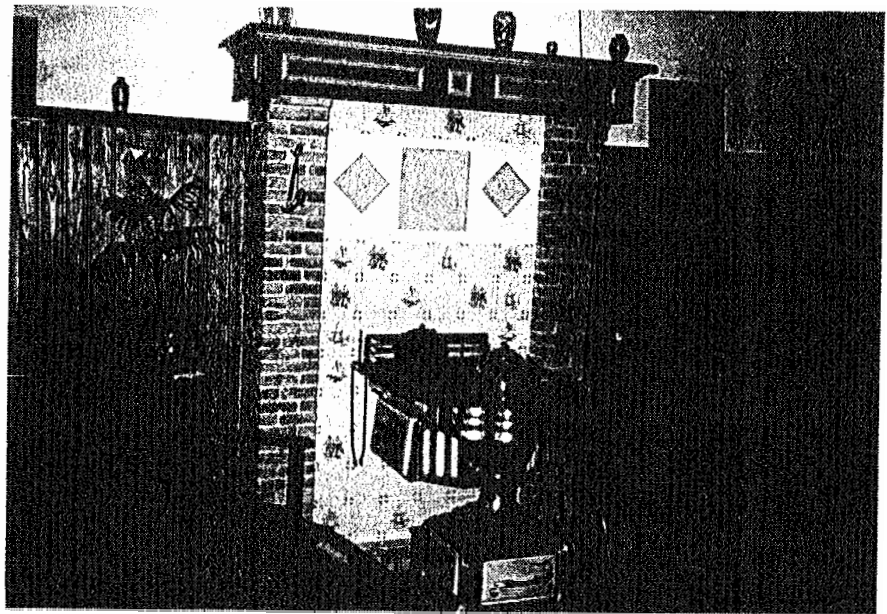
Onze leden Toon van Bavel en Nelly van Oers vierden hun gouden huwelijk.

8 Augustus

Onze voorzitter, broeder Cornelius Deckers herdacht zijn 40-jarig kloosterjubileum.

5 September

Bezoek van reunisten van de St. Joannesschool aan de schoolfototentoonstelling.

12 September

Monumentendag. Het museum, de St. Laurentiuskerk en de St. Josefkapel stonden open ter bezichtiging.

10-12 September

Excursie van een aantal leden van de Heemkundekring aan Parijs. We vertrokken uit Gastel op vrijdag 10 september per autobus naar Parijs, waar we na enige tussenstops aankwamen in motel 'Primevera' te Chelles nabij Parijs. Daarna was er tijd voor een eerste verkenning in de 'Ville Lumiere'. Na een rondrit gebruikten we het diner in restaurant 'Buffet Club' en we reden weer naar 'ons' motel. De andere morgen stond er weer een rondrit door de stad op het programma onder andere langs het Louvre, de Champs Elysees, de Eiffeltoren, met als letterlijk hoogtepunt de 'Tour Montparnasse'. Hierna was er een lunch aan de rue d'Amsterdam. 's Middags was er weer gelegenheid om zelf de stad te bezichtigen, waarbij de meesten het warenhuis 'La Fayette-Printemps' bezocht hebben. Na nog een rondrit werd weer gegeten in hetzelfde restaurant, waarna een sfeervolle rondvaart gemaakt werd met een boot van 'Bateaux Mouches'. Nu kregen we een beeld van Parijs bij avond. Daarna weer terug naar het motel. Zondagmorgen gingen we naar de bekende 'Marche des Puches' de vlooiemarkt waar verschillende onder ons de kunst van 'afdingen' beproefden. Daarna brachten we een bezoek aan de 'Sacre Coeur' en Place du Tertre. Als laatste hadden we een lunch in restaurant 'Moulin Rouge' waarna we vol indrukken door Peter, onze vakkundige en deskundige chauffeur, weer naar het Gastelse land gebracht werden. Het was een reis, die voor velen, zo niet allen een leuke herinnering zal blijven geven.

18 September

Een delegatie van onze Heemkundekring bezocht de Volkskundedag in Oirschot. Het onderwerp was 'Trouwen en Huwelijksgebruiken in Brabant'.

20 September

Marinus Speek, lid van onze Heemkundekring herdacht zijn veertigjarig priesterjubileum.

24 September

Voorzitter J. Belleter van voetbalvereniging SC Gastel opende de tentoonstelling 60 jaar SC Gastel in het museum. deze tentoonstelling loopt tot november en werd door menig sport-liefhebber bezocht.

◀
◀
◀

FOTO BOVEN
FOTO MIDDEN
FOTO ONDER

RECEPTIE TER GELEGENHEID VAN HET 1%-JARIG **BESTAAN**
DE **STIJLKAMER** IN MUSEUM 'IN DE DRIE SNOEKEN'
ONTDEK JE PLEKJE

Oktober/November

In Szamotoly (Polen) werd een tentoonstelling gehouden met inbreng uit onze gemeente. Ook Heemkundekring Het Land van Gastel stelde materialen en foto's ter beschikking voor deze expositie. Enkele leden brachten het materiaal weg en hielpen met de inrichting van de tentoonstelling.

4 November

Bijeenkomst van de Raad van Aangeslotenen van Brabants Heem. De bestuursleden C. Bus en J. Blommerde bezochten deze vergadering.

10 November

Regionale Kwis met twintig teams uit regio West Brabant in zaal Vogelaars. Deze kwis werd georganiseerd door Heemkundekring Het Land van Gastel. De ploegen streden om de wisselbeker, die in 1992 in Gastel kwam. Winnaar werd weer Heemkundekring Het Land van Gastel.

23 November

Ledenvergadering met na de pauze videovoorstelling met opnamen van Parijs, een videomontage van bijdragen van verschillende leden tijdens de excursie in september gemaakt.

December

Eind december uitgave van het tiende jaarboek en tentoonstelling in het museum van doopkaartjes, communieprentjes en kerstkaarten.

Totaal aantal bezoekers aan de tentoonstellingen en op de vaste openingstijden van januari tot en met oktober bedraagt: 1509 personen.

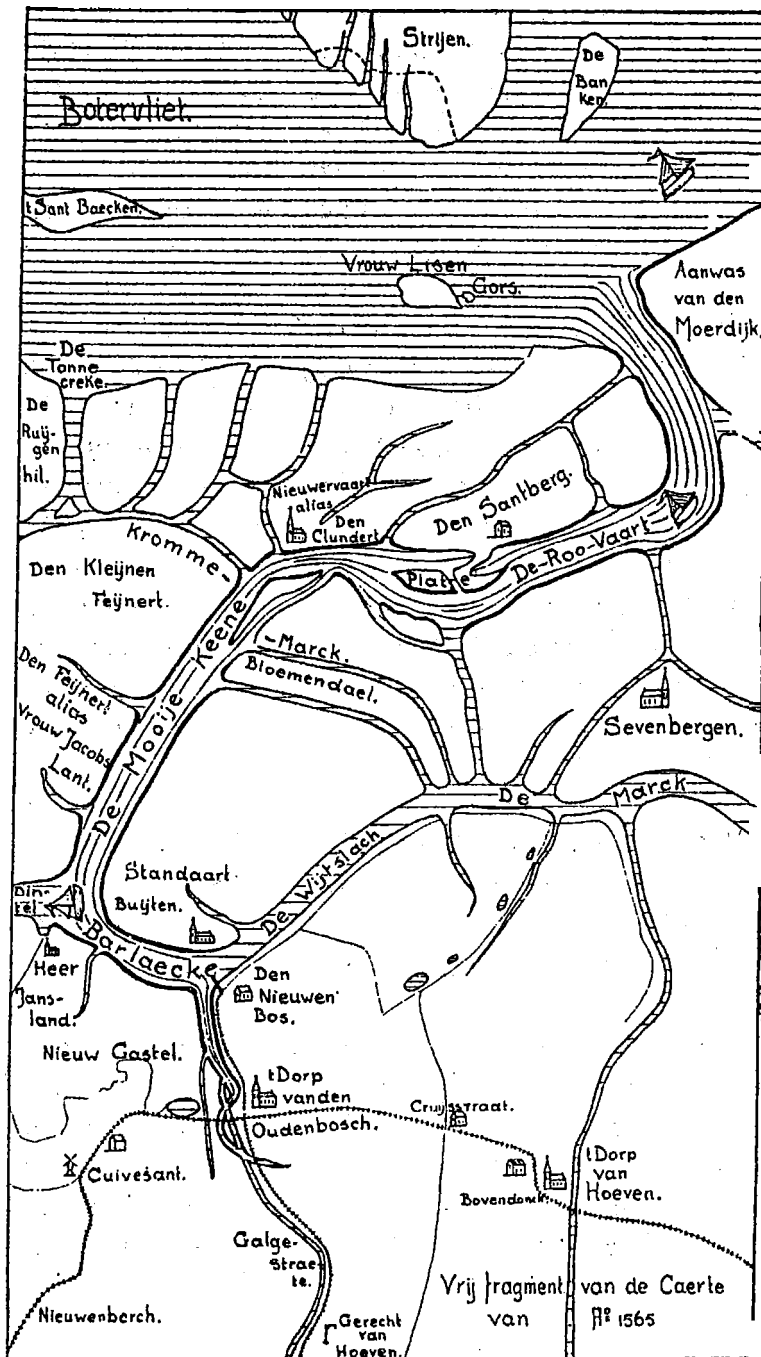
BESTUUR HEEMKUNDEKRING HET LAND VAN GASTEL

KUIVEZAND, EEN HISTORISCHE ROUTE

1 INLEIDING

Wie van Oudenbosch over de bochtige provinciale weg naar Oud Gastel rijdt, of vice versa, zal kunnen constateren dat deze weg op drie plaatsen vroeger duidelijk een ander verloop gekend heeft. Door de aanleg van die provinciale weg in 1937 is een viertal bochten in de oorspronkelijke weg van Oud Gastel (en Roosendaal) naar Oudenbosch afgesneden. Daardoor ontstonden vier 'eilandjes' of 'enclaves'. Twee ervan liggen op Kuivezand.

EEN DEEL VAN WESTELIJK NOORD-BRABANT (1565)

Als tiener in de jaren vijftig op weg van de Stoof via de Pietseweg en Kuivezand naar de middelbare school in Oudenbosch verbaasde ik me er al over, dat bij de Drie Weikes de huizen zo ver van de provinciale weg afstonden, terwijl een eind terug richting Gastel het fietspad vlak langs enkele huizen liep.

Zo'n halvemaaanvormig 'eilandje' als bij de Drie Weikes bevindt zich ook bij kernbewoning van Kuivezand, vlak voor de bekende en bij sommige automobilisten beruchte bocht. In die bocht ligt dan nog een spiegrond, waarop het pand Kuivezand 1 staat en het laatste langgestrekte 'eiland' bevindt zich bij de Oude Steenstraat.

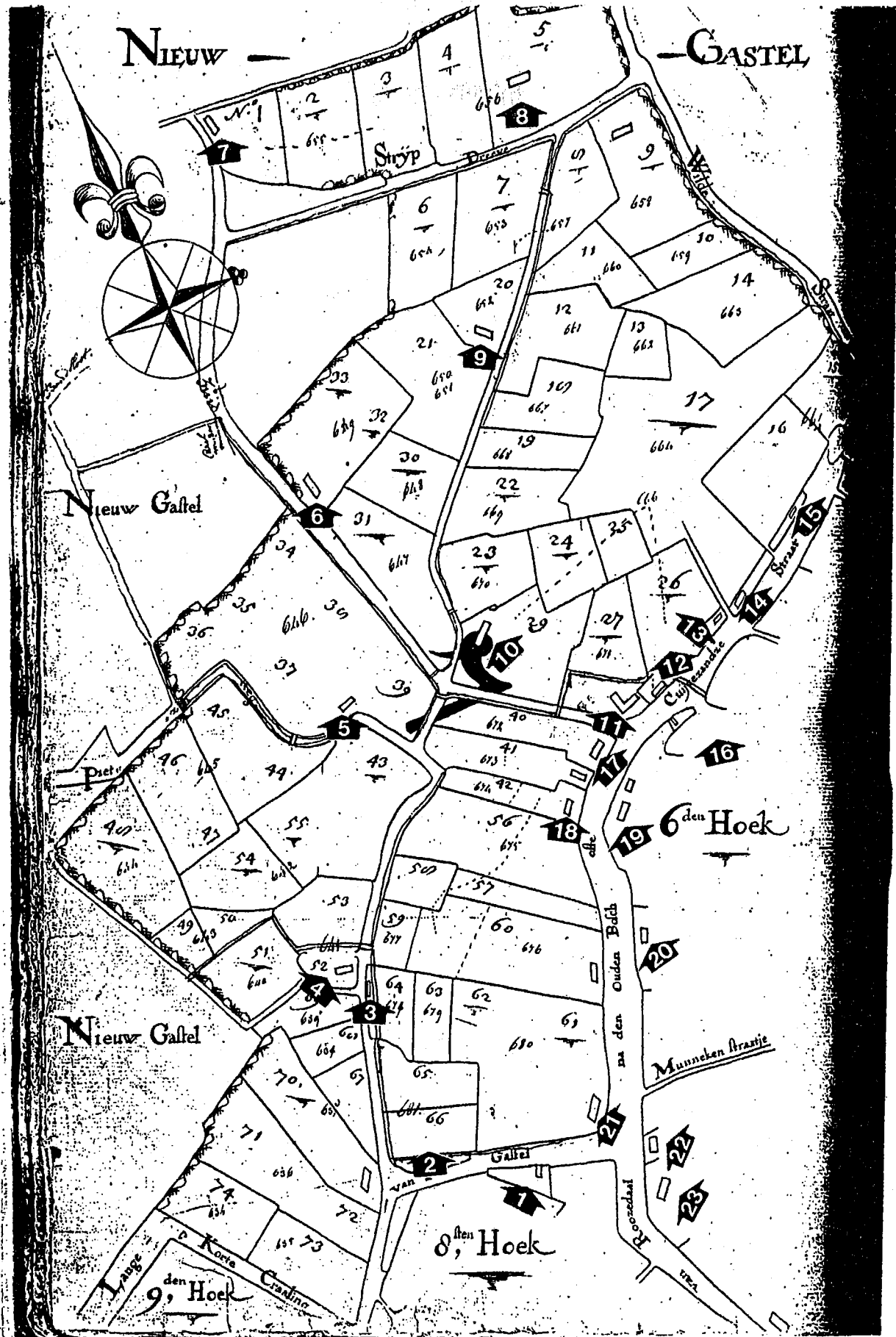
Vele jaren later gaf een blik op een oude schotkaart van Oud Gastel uit 1730 de verklaring. Oorspronkelijk mengde het verkeer vanuit Gastel richting Oudenbosch zich bij de huidige T-kruising Kralen - Kuivezand, ter hoogte van het adres Kuivezand 1, met dat uit Roosendaal naar Oudenbosch. Die weg werd dan ook 'de straat van Roozedaal naden Ouden Bosch' genoemd. Maar de andere naam was 'Cuyvezandse Straat'. Van die vroegere Kuivezandse straat zijn dus in feite de eerder genoemde ondoelmatige bochten overgebleven.

Deze confrontatie van een jeugdhherinnering met de oorspronkelijke situatie uit 1730 vormt de aanleiding de vroegere bewoningssituatie van Kuivezand te toetsen aan de huidige. Anders gezegd: op welke plaatsen, waar in het begin van de achttiende eeuw al een huis stond, is dat nu nog steeds het geval. Evenals in mijn bijdragen in eerdere jaarboeken over de Gastelse bewoningsgeschiedenis ben ik ook deze keer uitgegaan van de schotkaart uit 1730 en het daarbij behorende schotboek uit 1733.¹ De op de schotkaart ingetekende en in het schotboek beschreven bewoning zijn het startpunt geweest. Via onderzoek in vestboeken, verpondingsboeken en kadastrale registers is nagegaan, of er op die percelen waar in 1730 een huis stond, ook nu nog bewoning is.² Dat heeft geresulteerd in een historische beschrijving van 22 woonlocaties, waarbij hoofdzakelijk de eigendomssituatie aan bod komt. Die beschrijvingen zijn verre van gedetailleerd, omdat bijvoorbeeld notariële archieven niet zijn geraadpleegd. Ook de data uit de kadastrale registratie zijn niet nauwkeurig. Het registreren van wijzigingen door het kadaster vond tot voor kort altijd 1 tot 3 jaar na afloop plaats. Om het juiste jaartal zo dicht mogelijk te benaderen zijn de in deze bijdrage opgenomen data uit de kadastrale registratie al met één jaar vervroegd. Waar informatie van derden aanwezig was, is getracht de datering nog nauwkeuriger te doen plaats vinden.³

De jaartallen voor wat betreft nieuwbouw en verbouwing tussen 1907 en 1943 zijn vrij precies in overeenstemming met de historische werkelijkheid. Die zijn voor een groot deel afkomstig uit de bouwvergunningen. Pas vanaf 1920 staat in die registers een zeer beknopte omschrijving van de bouwactiviteit.

Een nauwkeurige geografische begrenzing van Kuivezand was een volgend probleem. Het gebied werd in de zeventiende en achttiende eeuw aanmerkelijk ruimer opgevat dan nu. Vanwege de omvang van deze bijdrage is daarom het aantal beschreven panden beperkt gehouden. Tevens was er aldus de mogelijkheid een route langs de verschillende bewoonde locaties uit te stippelen. Een route die ook daadwerkelijk te voet of per fiets af te leggen is.

2 KUIVEZAND

Er is aver dit Gastelse gehucht, zover bekend, erg weinig gepubliceerd. Toch staat het al vermeld op de zogenaamde Gastelse kaart uit 1565 als 'CUVESAND'. Van der Aa vermeldt Kuivezand of Stuivezand als een gehucht, een half uur gaans van Oud Gastel gelegen, en met in 1845 330 inwoners.' Het eerste deel van het toponiem 'Kuivezand' kan betekenen bolvormig, gewelfd of ronde top.⁵ Wellicht kan er verband bestaan met stuifzand dat veroorzaakt werd door de turfwinning die daar vlakbij plaatsgevonden moet hebben. Volgens Leenders moet zich ten oosten van Roosendaal een groot veengebied uitgestrekt hebben van Oud Gastel en Oudenbosch tot de grens met Essen.⁶ Nog steeds is op de kaart van de gemeente te zien hoe een rechthoekig stuk grond als een soort staart eruit steekt in de richting van Zegge. Deze vorm doet sterk denken aan verdeling in kavels van de percelen die uitgemoerd moesten worden. Een deel van dat grote veengebied, dat doorliep tot in de Langenberg en Kuivezand, is tussen 1280 en 1287 uitgemoerd. Mogelijk dat de latere methoden om de uitgemoerde gronden in cultuur te brengen, toen nog niet toegepast werden en dat het zand dat onder het moer aanwezig was, zich verplaatste, zoals elders nog wel te zien is.

De activiteiten met de turf en de ligging aan een oost-west-route van Breda naar Roosendaal en Bergen op Zoom kunnen de redenen zijn, dat Kuivezand zodanig van belang was, dat het gehucht op de Gastelse kaart uit 1565 aangeduid werd. Maar ook

het feit dat er een molen stond, vlakbij een kruispunt van wegen. Over die molen meer bij de beschrijving van de woonlocaties. Het is best mogelijk dat Kuivezand als gehucht zijn ontstaan dankt juist aan die molen. Vandaar dat bij die locatie het beginpunt ligt van de route die verderop in deze bijdrage aangevangen wordt.

Kuivezand heeft in de eerste helft van de zeventiende eeuw de beschikking gehad over een schooltje. Deken Hessels vermeldde in zijn visitatieverslag over 1647, dat er toen in Gastel vier 'Vlaamse' scholen waren, waarvan er een op Kuivezand stond.⁷

Feit is dat Kuivezand tot in onze tijd een aparte gemeenschap is blijven vormen. In de vorige eeuw werd er een kermis gehouden, die overigens fel bestreden werd door de toenmalige burgemeester Mastboom. Nog in de jaren vijftig van onze eeuw werd 'de bekende Kuivezandse revue opgevoerd in het café van Bierbooms. Trouwens het gehucht telde een behoorlijk aantal cafes.⁸

Er heeft op Kuivezand een tijd een (veld)kapelletje gestaan. Vanaf het begin van de zeventiende eeuw (1614) werd het vermeld. Na 1677 hebben we het niet meer als grensaanduiding aangetroffen. Wat niet wil zeggen, dat het niet langer bestaan heeft. Die vermelding is er wel aanleiding toe geweest, dat men vermoed heeft dat er op Kuivezand een heuse kapel, dus een kerkje, heeft gestaan, wat dan mogelijk een aanwijzing zou kunnen zijn voor een tamelijk vroege bewoning van die plaats. Waarschijnlijk stond het kapelletje op de hoek bij het pand nu Kuivezand 7 bij de T-kruising Kuivezand-Vossestraat. Een boerderij die westelijker lag, namelijk nu Kuivezand 5, lag 'ontrent de capelle' ofwel in de buurt van.

Opmerkelijk is tenslotte, dat het gehucht Kuivezand dichterbij de kern van Oudenbosch ligt dan bij die van Oud Gastel. In de loop der eeuwen hebben relatief veel Oudenbosschenaren een woning gehad op Kuivezand. Met name waardevolle panden als een brouwerij en een aantal pachtboerderijen waren gedurende langere of kortere tijd in handen van inwoners van Oudenbosch. Zou dat een vingerwijzing kunnen zijn in de richting van de aangekondigde gemeentelijke herindeling?

3 EEN HISTORISCHE ROUTE DOOR KUIVEZAND

We beginnen onze tocht door de geschiedenis en Kuivezand bij een van die 'eilandjes' langs de provinciale weg. Bij de voor veel automobilisten gevaarlijke bocht ligt een spie grond waar de Kralen en Kuivezand elkaar raken. Daar in de buurt stond zeker zo'n vijfhonderd jaar geleden de oudste Gastelse molen. Nu staat daar het pand

KRALEN 30

A. Wagemakers⁹

DE OUDE MOLENBERG

De oudste Gastelse molen dateerde van ongeveer 1500. Het was de voor die tijd in onze streken gebruikelijke open standaardmolen.¹⁰ De molen en de grond waarop hij stond, waren bezit van de markies van Bergen op Zoom. Hij bezat over de molen een heerlijk recht. Dat betekende onder meer dat de inwoners uit een bepaald gebied verplicht waren hun graan alleen bij een aangewezen molen te laten malen. De markies verpachtte de molen en de inkomsten daarvan driejaarlijks aan een molenaar. In de periode tussen 1583 en 1587 werd een groot deel van West-Brabant geterroriseerd door rondtrekkende legerbendes gevormd door zowel Spaanse als Staatse soldaten. De meeste inwoners sloegen daarvoor op de vlucht. Ook Gastel en Kuivezand waren in die periode volledig ontvolkt. Veel gebouwen in de regio werden vernield. Dat was ook het lot van de molen op Kuivezand." Pas rond 1590 waren de meeste inwoners weer teruggekeerd en kwam het herstel slechts zeer traag op gang. Die opleving werd een aantal jaren weer teniet gedaan door de pest, want opnieuw sloeg nagenoeg de complete bevolking op de vlucht, nu voor de zwarte dood. Rond 1604 was de pestepidemie uitgewoed. In augustus van dat jaar sloot Francois van Slingerlandt, de rentmeester van het Oostkwartier van het Markizaat, een overeenkomst met Cornelis IJmants van Zuijlant en Lauwereijs Pieterssen van Herck om op de plaats van de oude een nieuwe korenwindmolen te bouwen en te exploiteren. Van de vroegere molen was niets meer over. De molen zou gebouwd worden volgens het bestek van de Wouwse molen. De exploitanten moesten de markies een jaarlijkse pacht van 70 gulden betalen. De duur van dit toch wel uitzonderlijke contract was twaalf jaar.

Mogelijk hadden de exploitanten Van Zuijlant en Van Herck daardoor een bevoorrechte positie, want enkele jaren later verzocht het Gastelse dorpsbestuur de markiezin van Bergen er zorg voor te dragen, dat de molenaars beschikten over 'een schale met gewichte' dus een weegschaal, en 'eenen wagen met peerden ten gerieve van de backers brouwers ende gemeijne ingesetenen'. De molenaar was namelijk verplicht tweemaal per week een bepaalde route door het dorp te rijden en daarbij te

malen graan op te halen, dan wel meel af te leveren. Het verzoek om een weegschaal duidt erop, hoe diep het wantrouwen van de leveranciers en afnemers tegen de molenaars was. Dat bleek niet ten onrechte, toen in 1629 de vrouw van de toenmalige molenaar Frans Henricx ervan beschuldigd werd stiekem koren gepakt te hebben uit de zakken van Aert Hendricks Botbijn. Laatstgenoemde betichtte het molenaarsechtpaar er ook van 's nachts rogge uit Botbijls schuur te hebben gestolen.

Of er in 1604 een nieuw molenhuis is gebouwd, is niet bekend. wel geschiedde dat in 1618 door de toenmalige pachter de molenaar Bastiaen Aertssen Paijman. Na afloop van diens pachtcontract werd de woning aangekocht door de markies en verhuurd aan de nieuwe pachter Govaert van Steenhuijs in 1620. Nog geen jaar later werden molen en woonhuis zwaar beschadigd door Staatse troepen onder leiding van de graaf van Mansfelt. Die kwam met zijn soldaten te hulp om Bergen op Zoom te ontzetten. Een deel van de troepen werd in Oud Gastel gelegerd. Voor meer dan 200 pond werd dat jaar na het vertrek van de soldaten de molen door een molenmaker uit Oosterhout hersteld. Het ijzerwerk moest volledig vernieuwd worden. Ook de woning werd gerepareerd. De rentmeester van de markies reisde naar Breda om daar met de Staatse legerleiding een regeling te treffen, dat de Kuivezandse molen voortaan gespaard zou blijven.

Maar in 1626 was het weer raak. Opnieuw waren het de soldaten van Mansfelt die de molen zwaar beschadigden. Ook nu volgde direct herstel. Hierna werd het wat rustiger in deze streken en bleef de Kuivezandse molen voor verdere molestatie gespaard.

Ruim 40 jaar later dreigde een ander gevaar. Toen de polder Heer Jansland na de definitieve inpoldering in 1596 geleidelijk aan in cultuur gebracht werd, kwam er juist vanuit de polder een steeds grotere behoefte aan een molen dichterbij.

In 1669 bereikten de vertegenwoordigers van de markies overeenstemming met het polderbestuur om de molen van Kuivezand te verplaatsen naar een locatie dicht bij de dorpskern en de polder. Het werd uiteindelijk een plaats te zuiden van het dorp en tegen de polder aan, namelijk ter hoogte van het begin van de Steenstraat. Om ervoor te zorgen dat de heerlijke molenrechten van de markies zouden gelden voor zowel Oud als Nieuw Gastel moest de molen op het grondgebied van beide jurisdicties, dus op de grens ervan geplaatst worden. Het bleek onmogelijk om daarvoor in Nieuw Gastel grond te krijgen. Daarom werd de volgende constructie bedacht. De molenberg kwam te liggen op de openbare weg die aan de markies zelf toebehoorde. De voet van de molenberg moest raken aan de sloot langs de oude dijk. Die sloot vormde de grens tussen Oud en Nieuw Gastel.

Aldus verloor Kuivezand in 1669 zijn molen. Het perceel op Kuivezand heette daarna 'DE OUDE MOLENBERG' of gewoon 'DE

MOLENBERG'. Tot 1667 wordt in koopcontracten van onroerend goed in de buurt van de Kuivezandse molen aangegeven, dat een perceel lag 'omtrent de molen' of 'gelegen aan den rosmolen'. Dat laatste doet vermoeden, dat de oorspronkelijke windmolen vervangen is door een rosmolen, aangedreven door paardekracht. Daarvan hebben we echter geen overtuigend bewijs gevonden.

Het is niet bekend of de markies kort na 1669 de grond met de oorspronkelijke molenaarswoning verkocht heeft. In 1733, en vermoedelijk al eerder, was Cornelis Jobsen Aarnouts de eigenaar. Het huis had niet zo'n hoge economische waarde, want er moest slechts 1 pond en 10 stuivers aan verponding voor betaald worden. Dat was een soort onroerend-goedbelasting. Voor de buitengebieden gold meestal een minimum van 1 pond en een maximum van 4 pond.

De volgende eigenaars waren de erfgenamen van Anthony de Waal. Zij verkochten op 27 december 1746 'een romp' of huisje, dus een krot, op 160 roeden cijnsgrond van de heer van Bergen, voor 270 gulden aan de landbouwer Adriaan Willemse Slooters. Er moest over het perceel nog een grondrente betaald worden aan de markies. Die cijns was een overblijfsel uit de tijd dat er nog een molen stond.

Slooters behield het perceel in eigendom tot 1763. Toen verkocht hij het voor 250 gulden aan Cornelis Jaspers, gehuwd met Johanna Huijgens. Hun erfgenamen deden het pand in 1775 voor 333 gulden over aan Christiaan Rockx. Wellicht had Jaspers de woning wat opgeknapt. Dat is mogelijk ook door Rockx gedaan, want zijn erfgenamen vroegen in 1806 meer dan het dubbele aan de koper Johannes Dingenouts uit de St. Maartenspolder, namelijk 710 gulden. De waarde van het perceel, in deze vestbrief aangeduid als 'genaamd den Moolenbergh', kan ook gestegen zijn, doordat bij de Staatsregeling van 1798 de heffing van cijnsen als heerlijk recht was afgeschaft. Daardoor hoefde er voor het perceel geen grondrente meer betaald te worden.

Zoon Jan Dingenouts is de eigenaar bij het begin van de kadastrale registratie in 1832. In 1848 werd de woning verkocht aan Pieter Dingenouts. Die brak in 1855 het huis (grotendeels) af en liet een nieuw bouwen. De Dingenoutsen waren arbeiders.

Vanaf 1891 stond het huis op naam van Adriana Broeren, gehuwd met Johannes Wagemakers. Dit echtpaar zorgde echter door veelvuldige aanbouw en verbouwing ervoor, dat de woning geschikt werd voor het boerenbedrijf. In 1907 werd de schuur verbouwd en in 1924 kwam er een nieuwe schuur bij de boerderij. Het landbouwbedrijf kwam in 1935 op naam van de zoon Antonius Wagemakers. Hij raakte in 1936 wat grond kwijt voor de aanleg van de provinciale weg. In 1952 werd er een schuur bijgebouwd.

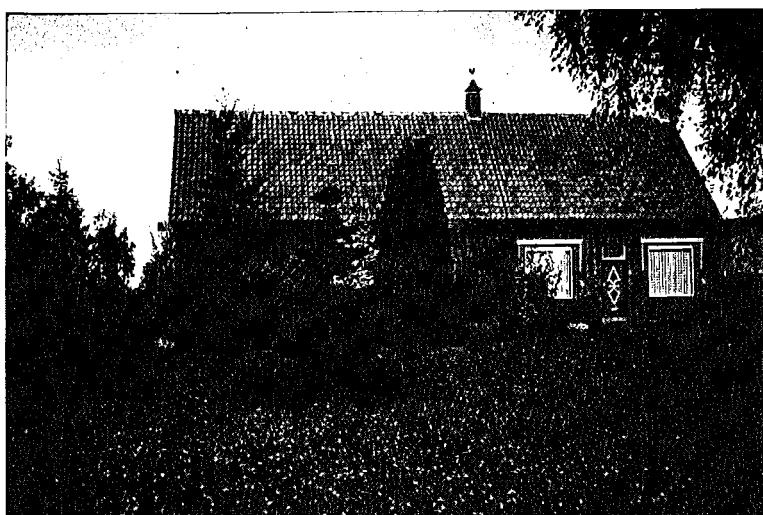
In 1956 werd het perceel verkocht aan de zoon Antonius Cornelis Wagemakers, gehuwd met Adriana van der Kar. Vanaf 1992 wordt het huis bewoond door A. (Toine) Wagemakers.

MOLENPERCEEL
(in de verte Kralen 30)

KRALEN 30

KRALEN 15

We vervolgen onze route en steken de provinciale weg over richting Oud Gastel. Het laatste huis voor het viaduct 'De Kraling' is

KRALEN 15
P. Rockx¹²

De vroegste vermelding van bewoning op deze plaats stamt uit 1731. In dat jaar verkocht Johan Baptist de Pottere, schepen van Oud Gastel, namens het dorpsbestuur voor 100 gulden een huisje met schuurtje op deze locatie aan Jan Marijnissen Cooninks. De grond behoorde oorspronkelijk tot de weg, die eigendom was van de markies van Bergen op Zoom. Voor het gebruik van deze cijnsgrond moest dus een grondrente betaald worden. Aangenomen mag worden, dat de woning niet lang vóór 1731 gebouwd werd. Dat het een eenvoudige woning was, blijkt wel uit de belastingwaarde van 1 pond en 10 stuivers.

De erfgenamen van Jan Cooninks verkochten het huis in 1748 voor 88 gulden aan Cornelis Aarssen uit Oudenbosch. Diens weduwe droeg het pand in 1762 aan Marcellus Bierings over voor 130 gulden. Daarna erfde zijn schoonzoon Cornelis van Steenberghe de woning. Hij verkocht haar in 1824 aan de landbouwer Laureijs (of Laurens) Goorden.

Bij een boedeldeling in 1854 werd diens dochter Antonia Goorden, gehuwd met de Hoevense landbouwer Adriaan Lauwerijssen, de eigenaresse. Zij verkocht het huis vier jaar later aan de arbeider Adrianus Baten. Die liet in 1892 daarnaast een nieuw huis bouwen.

Bij een boedelscheiding in 1916 verkreeg Willem Baten de oude woning. Het nieuwe pand ging naar Johannes en Maria Baten.

De oude woning werd bij een veiling in 1930 verkocht aan de arbeider Marinus Baten. Die heeft dit huis dat zeker in honderd jaar niet veranderd was, in 1938 laten slopen.

De nieuwe woning kwam in 1937 bij schenking ook op naam van Marinus Baten. Na de sloop van het oude pand werd de grond als tuin hierbij gevoegd.

In 1965 werd het pand gekocht door Petrus Rockx, gehuwd met Cornelia Baten. Hij liet er een jaar later een schuur bijbouwen. Dit eigenaar woont hier nog steeds.

We gaan nu onmiddellijk na Kralen 15 rechts het Broekestraatje in. De eerste woning, inmiddels volledig vernieuwd, die we aan de rechterkant tegenkomen is

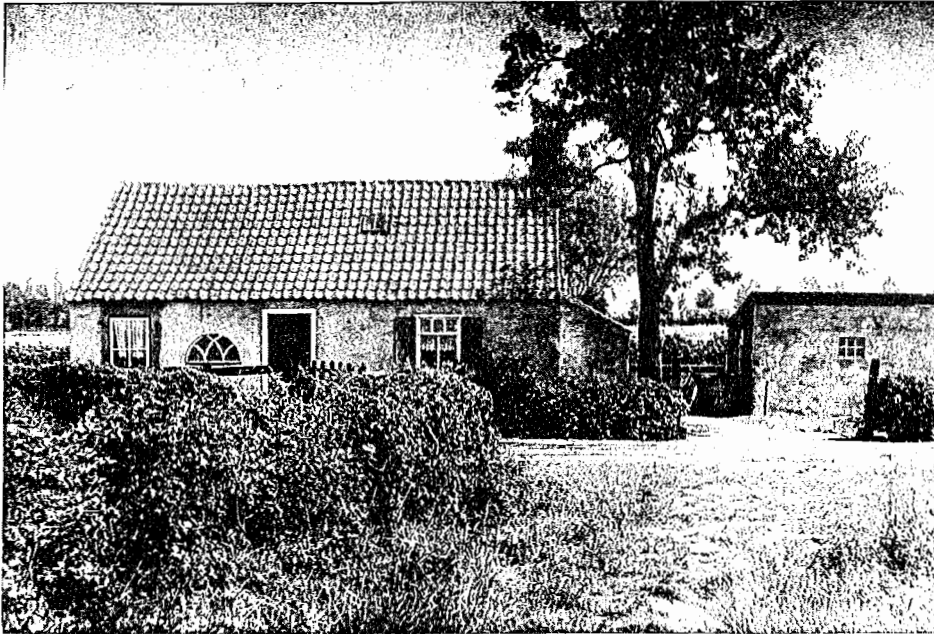
BROEKESTRAATJE 2

J. Palings¹³

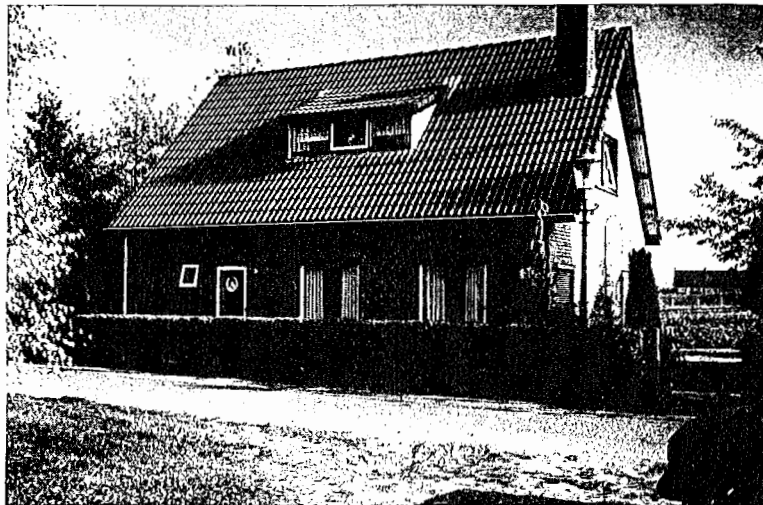
Op dit adres is zeker vanaf 1678 al bewoning. In dat jaar verkocht Evert Anthonissen zijn huis aan Pauwels Pietersseh voor 400 gulden. Dat geeft aan dat het een woning was met een zeer behoorlijke economische waarde. Hierna is die waarde gaan dalen. Mogelijk had dat ermee te maken, dat het huis op cijsgrond van de markies stond en er dus grondrente voor afgedragen moest worden. In 1733 hoefde er maar een belasting van 1 pond en 10 stuivers voor betaald te worden. In dat jaar stond de woning op naam van Jacobus Halfvat. Daarna kwam het pand aan de Gastelse 'dorpsarmen' ofwel het burgerlijk armbestuur. Dat verkocht 'het huisje of romp' in 1746 voor 118 gulden aan Cornelis Paulisse van Gils, gehuwd met Johanna Bogaerts. In 1752 deden hun erfgenamen de woning over aan Aart Mouw voor 105 gulden. Het huis werd steeds minder waard, want in 1762 kreeg de weduwe van Aart Mouw, Barbera van den Nieuwenberg, er van Willem van der Straaten nog maar 90 gulden voor. Mogelijk dat deze het boeltje wat opgeknapt heeft, want zijn erfgenamen verkochten in 1792 de woning aan Cornelis van As voor 240 gulden.

In 1830 stond het perceel op naam van diens zoon Willem van As. De arbeider Jacobus Rokx, gehuwd met Wilhelmina Mies, kocht de woning in 1863. Laatstgenoemde verkocht als weduwe in 1899 het huis aan Bernardus Frik. Aanvankelijk stond hij als arbeider te boek, maar later als landbouwer. In 1924 bouwde Frik er een schuur bij. Bij een veiling in 1958 werd de woning gekocht door Wilhelmina van Zimmeren, de weduwe van Johannes Palings.

Vanaf 1966 staat het huis op naam van Johannes Palings. De woning met aangebouwde schuur werd verbouwd tot een woonhuis met berging. De apart staande schuur werd afgebroken.

BROEKESTRAAT 2 (oud)

BROEKESTRAAT 2 (nieuw)

BROEKESTRAAT 1

Schuin tegenover deze woning staat aan de linkerzijde van de weg

BROEKESTRAATJE 1

P. Koeken¹⁴

De vroegste eigenaar van bewoning op deze plaats was rond 1700 Cornelis Borgers (ook Burgers). Er werd hier toen al een boerenbedrijf uitgeoefend. Daarna maar zeker in 1733 was de boerderij eigendom van Maria Matthijssen, later gehuwd met Adriaan Mies. De belastingwaarde bedroeg 2 pond en 10 stuivers.

In 1737 verkochten de erfgenamen van Adriaan Mies deze nu als hofstede aangeduide boerderij voor 325 gulden aan Anthony Vlugge uit Oudenbosch. Hij verkocht het perceel in 1762 aan Machiel de Bakker voor maar liefst 925 gulden. Opvallend is hoe sterk de boerderij in waarde gestegen is. Daarna kwam het bedrijf op naam van Elisabeth van Sundert, de weduwe van Machiel de Bakker.

In 1832 was de boerderij in het bezit van de erfgenamen van Cornelis Panen. Daarna werd zij eigendom van Wilhelmus Panen, gehuwd met Catharina Houtepen. In 1877 kochten de landbouwers Cornelis en Petrus Houtepen het boerenbedrijf. Vanaf 1904 stond het op naam van Paulina Timmermans. Kort na 1943 werd het eigendom van de Kruislandse expediteur Adrianus Timmermans.

In 1952 werd de boerderij gekocht door Cornelis Wilhelmus Antens, gehuwd met Johanna de Rooij. Zij woonden er al vanaf 1941. In de jaren vijftig werd het rieten dak na stormschade vervangen en zou er een warenhuis bijgebouwd zijn. In 1963 werd een nieuw woonhuis gebouwd; het oude werd een stal.

Vanaf 1975 stond het bedrijf op naam van de zoon Cornelis Antens, gehuwd met Maria Koeken. In 1986 werd P. Koeken de eigenaar. Die verbouwde het vroegere woongedeelte en de latere stal tot een soort feestzaal.

Op basis van de kadastrale informatie kunnen we vaststellen, dat de boerderij als zodanig tussen 1832 en 1960 nauwelijks veranderd is en op grond daarvan terecht beschouwd wordt als een gemeentelijk monument. De Cultuurhistorische Inventarisatie geeft ondermeer de volgende beknopte karakteristiek: 'Boerderijcomplex met langsdeel (19e eeuw).'¹⁵

We vervolgen het Broekestraatje tot aan de Vossestraat. Hier gaan we linksaf naar

VOSSESTRAAT 6

P. van Gastel¹⁶

Vóór de aanleg van Rijksweg 17 ging deze weg over in de Pietseweg. Nu loopt de straat er dood. De boerderij aan de rechterzijde stond vroeger bekend als het bedrijf van 'Prebus' Hack. Alleen de schuur achter de boerderij herinnert nog aan de vroegere oude pachtboerderij. In de Cultuurhistorische Inventarisatie wordt deze schuur als volgt getypeerd: 'Schuur-/stal met middenlangsdeel (19e eeuw). Wolfdak. Gedeeltelijk houten onderbouw.'¹⁷

Op de schotkaart uit 1730 staat de boerderij ingetekend op een groot perceel, samengesteld uit maar liefst zes kavels met een totale oppervlakte van 11 gemeten en 127 roeden. Deze grootte wijst erop, dat dit een pachtboerderij geweest is, temeer omdat de ons bekende eigenaren uit de achttiende eeuw welgesteld waren. Juist daarom stamt de vroegste informatie, waarover we beschikken, pas uit het eind van de zeventiende eeuw. De eigendommen van deze welgestelden verwisselden meestal via vererving en niet door verkoop van eigenaar. Vestboeken bevatten alleen de laatst vorm van transactie.

Wellicht dat ook de ligging van het perceel een aanwijzing kan zijn voor de waarde van boerderij en grond. Het werd namelijk in het noorden begrensd door de 'oude dijk', de grens met de polder Heer Jansland. De kwalitatief betere grond lag nu eenmaal in de polder.

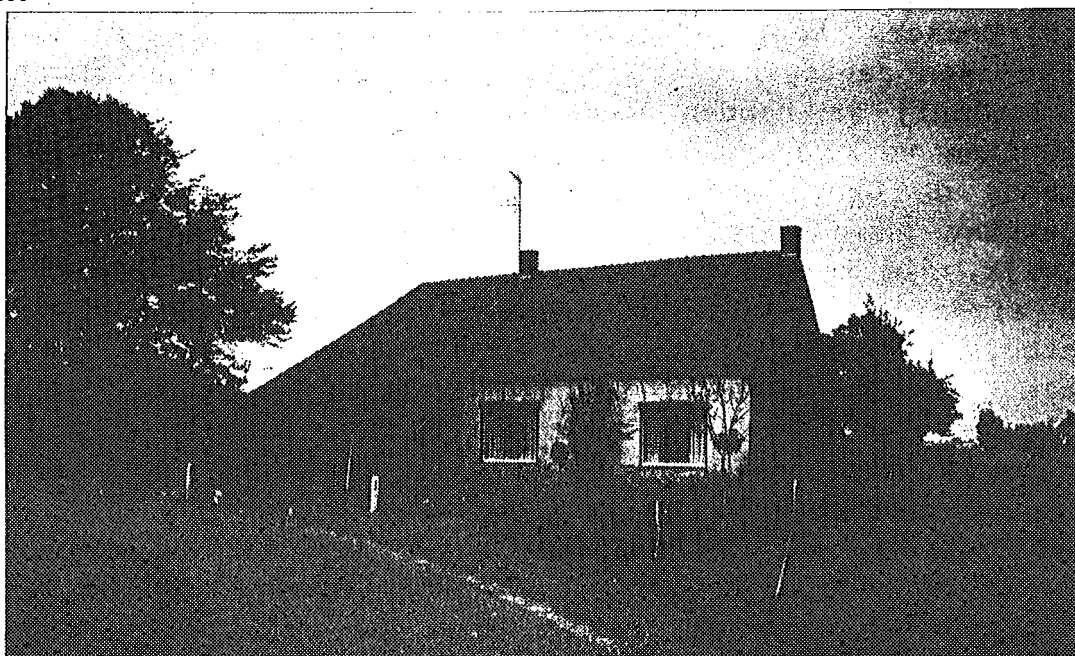
Als vroegste eigenaar hebben we gevonden Jacobus Croll. Omdat hij een schuld had van 500 gulden aan Cornelis Aartssen, 'doctor in de medicijnen' in St. Maartensdijk (Tholen), werd hij in 1691 verplicht zijn boerderij te verkopen. Eigenaar werd Francois Otgens die in 1707 schepen van Oudenbosch werd. In de verkoop waren ook percelen land begrepen met toponiemen als 'Buijse stedeken' en 'de Bruijdt'.

In 1733 stond de boerderij op naam van Adrianus Otgens. Voor het huis moest 4 pond belasting betaald worden. Later bleek Godefridus van der Eijden de eigenaar te zijn. Hij verkocht de woning in 1741 aan Johan Guilelmus Laats. In 1774 erfde de zoon Johan Laats.

In 1832 was de weduwe van Petrus Cels uit Oudenbosch de eigenaresse. Bij een boedeldeling in 1855 werd Johannes Cels, een rentenier uit Oudenbosch, dus iemand die leefde van de rente van zijn kapitaal, de eigenaar. Bij een volgende boedeldeling, nu in 1886, kwam de boerderij op naam van Prosper van Weel, een rentenier uit Roosendaal. In 1886 werd het karhuis gesloopt en werd de huidige schuur gebouwd.

Vanaf 1918 kwam de boerderij op naam van Maria Ingen Housz, de

weduwe van Prosper van Weel. Een jaar later verkocht ze het bedrijf aan de landbouwer Jacobus Meeuwessen. Hij is de eerste eigenaar geweest die zelf op het bedrijf ging boeren. In 1928 verkocht hij de boerderij aan Henricus Schrauwen, een uit Roosendaal afkomstige landbouwer. Een jaar later werd Cornelis Hack, gehuwd met Cornelia de Rond, de eigenaar. In 1948 werd Marinus Josephus Hack mede-eigenaar. Van de oude schuur is in de jaren zestig het rieten dak vervangen door een bedekking met golfplaten. Petrus van Gastel, afkomstig uit Rucphen, bezit de boerderij vanaf 1976. Hij is gehuwd met Cornelia Hack.

VOSSESTRAAT 6

STRIJPDREEF 2

We keren terug uit deze doodlopende weg en gaan op de T-kruising linksaf de Vossestraat in. Bij de volgende kruising van vier wegen gaan we linksaf en volgen de Strijpdreef. De eerste woning aan de rechterkant is

STRIJPDREEF 2

G. Voeten¹⁸

Anthony Huijbregts van den Brant was de vroegste eigenaar die we kennen van een boerderij op deze plaats. Diens erfgenamen verkochten in 1723 het bezit voor 460 gulden aan Adriaen (of Jacob) Deckers. De belastingwaarde was 4 pond, dus een boerderij met een aantrekkelijke economische waarde. Vanaf 1733 was de boerderij in handen van de zoon Stoffel Deckers. Diens erfgenamen verkochten de woning in 1750 voor 475 gulden aan Harmanus de Groen uit Oudenbosch. Zijn erfgenamen deden de boerenstee in 1754 voor 475 gulden over aan notaris Gerard Waalwijk, die tevens secretaris van Oud en Nieuw Gastel was. Deze eigenaren doen sterk vermoeden, dat het ook hier een pachtboerderij betrof. In 1757 verkocht de notaris, die toen in Breda woonde, 'eene steede bestaande in huijzinge, schuure, stallinge, keete en karhuijs', met ruim 5 gemeten grond voor 610 gulden aan Joost de Herder. Later erfde zijn dochter Johanna de Herder.

In 1832 blijkt Willem Huijbregts de eigenaar te zijn. Hij verkocht de boerderij aan Peter Antony Oomen, een landbouwer uit Oudenbosch. Deze droeg in 1852 het bedrijf in eigendom over aan Gerrit Horiens uit Nieuw Gastel die gehuwd was met Dimphna Timmermans. In datzelfde jaar trof een brand de boerderij. Niet duidelijk is wat er vernield werd, maar naar alle waarschijnlijkheid werd er daarna een nieuwe boerderij gebouwd.

Bij erfenis verkreeg Petronella Horiens, gehuwd met de Oudenbossche rentenier Cornelis Faassen, in 1859 het eigendom. Faassen zelf werd bij successie in 1882 eigenaar. Via een boedeldeling in 1884 kwam de boerderij op naam van de winkelierster Maria van Sprundel die het bedrijf in 1886 verkocht aan de landbouwer Nicolaas Vreugde.

Deze deed het perceel in 1898 over aan de landbouwer Laurentius van Dongen. Na enkele bouwkundige veranderingen werd de boerderij op een veiling in 1933 aangekocht door de landbouwer Johannes Voeten, gehuwd met Elisabeth van Gastel. Na een verbouwing in 1965 werd de boerderij nog datzelfde jaar verkocht aan Gerardus Voeten en zijn vrouw Cornelia van Hal. Het echtpaar woont daar nog steeds.

Aan het einde van de Strijpdreef gaan we rechtdoor een pad in. Rechts, verscholen tussen de bomen, ligt

STRIJPDREEF 6

Fam. Mees¹⁹

Dit boerderijcomplex is een gemeentelijk monument. In het rapport van de Cultuurhistorische Inventarisatie wordt het aldus omschreven: 'Boerderijcomplex van het Westbrabantse type (19e eeuw). Woonhuis vijftraveen breed. Tweede huis eveneens onder zadeldak. Open karschop wasplaats en woonhuis. Bakhuis onder zadeldak. Grote middenlangsdeelschuur onder wolfdak oorspronkelijk met riet gedekt. Hierin een veestalling waaronder diverse paardenstallen. Aanliggend aan deze schuur een grote verdiepte mestvaalt. Verder een waterput en pomp, Boerenerf omzoomd door beukenhaag 'en haag van klimop, boomgaard. Voor het woonhuis leilinden. Bijzonder op het erf is de jonge lindeboom die groeit op 0,6 meter hoogte uit de stronk van een omgezaagde oude lindeboom van ca. 2.70 meter omtrek.'²⁰ Hierna zal duidelijk worden, dat de boerderij zeker vanaf 1832 haar oorspronkelijke vorm heeft behouden.

STRIJPDREEF 6

In de zestiende en zeventiende eeuw heeft hier een pachtboerderij bestaan en dus zijn de oudste gegevens zeer beperkt. In 1700 verkochten de jonkers Guiliam en Hendrik Proost de boerderij voor 790 gulden aan Anthony Huijskens, gehuwd met Maria van Dongen. Hun erfgenamen droegen de boerderij in 1729 over aan jonkheer Hendrik Proost voor slechts 400 gulden. Voor het pand moest toch de maximale belasting van 4 pond betaald worden. Het schotboek van 1733 heeft opnieuw de jonkers Guiliam en Hendrik Proost als eigenaren. Vervolgens werd de boerderij geerfd door Dina en Margaretha Proost. De volgende erfgenaam was Maria Canart d'Hamale die gehuwd was met baron Van Wassenaar. De kinderen van wijlen baron Van Wassenaar verkochten de boerderij in 1784 aan de landbouwer Dingeman van Hassel. Uit de omschrijving in de vestbrief kunnen we opmaken, dat het een omvangrijk boerenbedrijf was. Bij deze koop was tevens een groot aantal percelen grond betrokken.

In 1832 stond de boerderij op naam van de weduwe van Dingeman van Hassel die op deze plaats ook haar bedrijf uitoefende. Daarna ging zij over op de zoon Hubertus, evenzeer een landbouwer. Bij een boedeldeling in 1867 kwam de boerderij op naam van Marinus van Hassel en in 1890 op diens kinderen Adrianus en Paulus. In 1898 werd Paulus de enige eigenaar. Hij verkocht het bedrijf in 1904 aan de minderjarige Cornelis Mees (geschreven als Meeus) uit Hoeven. Het complex werd via bijbouw in 1906 en 1907 uitgebreid. Vanaf 1934 oefende Cornelis Mees hier zijn bedrijf uit. In 1963 werd de boerderij bij een boedelscheiding overgenomen door Marinus Mees. Nog steeds woont hier de familie Mees.

We keren terug naar de geasfalteerde weg en gaan linksaf de Bredestraat in. Bijna op het eind hiervan staat aan de linkerkant

BREDESTRAAT 4

C. Oomen²¹

GROENENDAAL

De namen van de eigenaren van deze flinke boerderij laten zien, dat het hier een pachtboerderij betrof. De vroegste die we kennen, was Cornelis Betincx. Die verkocht in 1662 de boerderij aan mr. Pieter Willem van de Creecq, de rentmeester van Fijnaart, gehuwd met Maria van Veltwijk. De boerenhoeve met aanpalende grond was een onderdeel van een verkoop, waarbij meerdere percelen betrokken waren. Hier betrof het in totaal 17 gemeten. In 1746 erfde Pieter Willebrordus van der Kreeke de jonge uit Breda de boerderij.

BREDESTRAAT 4 (1901)

BREDESTRAAT 4 (1976)

Drie jaar later verkocht hij 'het bedrijf en nog andere percelen aan Pieter Verhoeven uit Oudenbosch. De belasting voor het pand bedroeg 4 pond. In 1756 erfden Nicolaas Jamez, gehuwd met een dochter van Verhoeven, en de zoon Johan Gelaudius Verhoeven elk de helft. Beide erfgenamen woonden in Breda.

In 1766 verkocht laatstgenoemde zijn aandeel in de bezittingen, waaronder deze pachthoeve, aan Nicolaas Jamez. De volledige hoeve met een perceelsgrootte van ruim 10 gemeten werd in 1790 aangekocht door Pieter Goorden uit Nieuw Gastel voor 2531 gulden.

In 1832 was de weduwe van Marijn Goorden de eigenaresse. Zij woonde in Nieuw Gastel, dus was het nog steeds een pachtboerderij.

Bij een boedeldeling in 1847 kwam de boerderij op naam van Antoinetta Goorden, die gehuwd was met de landbouwer Marijn Oomen. Dit echtpaar liet de oude boerderij slopen en op een perceel ernaast een nieuwe bouwen. Dat gebeurde mogelijk in 1867. Bij successie in 1870 kwam de boerderij op naam van Marijn Oomen. Bij een boedeldeling in 1878 werden de kinderen Marinus en Adriana Oomen de eigenaren. Marinus huwde Barbara Lauwerijssen. Bij een deling in 1893 kwam het pand op hun naam. Vanaf 1898 volgde er een periode van verbouwen en bijbouwen. Een behoorlijk verlies was er in 1913, toen er een schuur en een stal afbrandden. Een jaar later werden ze herbouwd. Een schuur uit 1914 is nu nog steeds in gebruik. Op die bedrijfsruimte is het jaartal '1914' lang aanwezig geweest.

In 1906 werden de weduwe en haar kinderen de eigenaars. Bij een boedelscheiding in 1921 kwam de boerderij op naam van Marinus Oomen gehuwd met Anna Schrauwen. In 1923 werd er een wagenhuis gebouwd en in 1931 een bakkeet. Bij opnieuw een boedelscheiding in 1964 kwam de boerderij in het bezit van Adrianus Oomen, die een maatschap vormde. Vanaf 1989 staat het bedrijf op naam van Cornelis Oomen. Bijna 150 jaar reeds is deze boerderij in het bezit van deze familie Oomen.

Het rapport Cultuurhistorische Inventarisatie beschouwt dit pand als een gemeentelijk monument. Het geeft de volgende omschrijving ervan: 'Boerderijcomplex (tweede helft 19e eeuw, eerste kwart 20ste eeuw).²² Woongedeelte vijf traveeën breed, T-vensters, kroonlijst met fries en consoles, zadeldak tussen windveren. Aangebouwd bedrijfsgedeelte met zadeldak in het midden van de voorgevel haaks hierop geplaatst wolfdakje waaronder laaddeur. Grote vrijstaande middenlangsdeelschuur. Zadeldak. Topgevels met getrapte muurbeeindiging en rondboogvensters met geometrische roedenverdeling in Davidster'.²³

We draaien vervolgens rechtsaf het Standdaarbuitenswegje in. Halverwege deze straat vinden we aan de rechterkant

STANDDAARBUITENSWEGJE 7

C. Vergouwen²⁴

Op dit adres stond vóór 1638 reeds een boerderijtje op naam van Jan Adriaenssen Stam en zijn vrouw Dingentken Christoffels. Hun erfgenamen verkochten het in dat jaar aan de zoon Stoffel Janssen Stam. Deze droeg in 1639 de woning in eigendom over aan Jan Piter Dirksen.

In 1656 stond het huis op naam van Adriaen Geertse van Meer die de boerderij later verkocht aan Cornelis Jan Laeuwen. De volgende eigenaar blijkt Rombout Janssen te zijn. Het perceel waarop inmiddels geen huis meer stond, werd in 1671 verkocht aan Tomas Heijnsbergen uit Bergen op Zoom voor het respectabele bedrag van 300 gulden. Deze liet er een nieuw huis bouwen. Daarna ging de woning over op naam van Henrick Michiels Vrindts, wiens erfgenamen in 1674 de boerderij voor maar liefst 673 pond verkochten aan Jacob Jansse van den Bergh, vorster van Oud Gastel. Deze deed het pand twee jaar later over aan Cornelis Adriaen Kerstens voor 820 gulden. Toen Kerstens in 1678 de koopsom nog niet volledig betaald had, werd hij daartoe gerechtelijk gedwongen en was de boerderij weer even het bezit van Jacob Jansse van den Bergh, totdat hij de resterende helft van de koopsom, zijnde 410 gulden, betaald had.

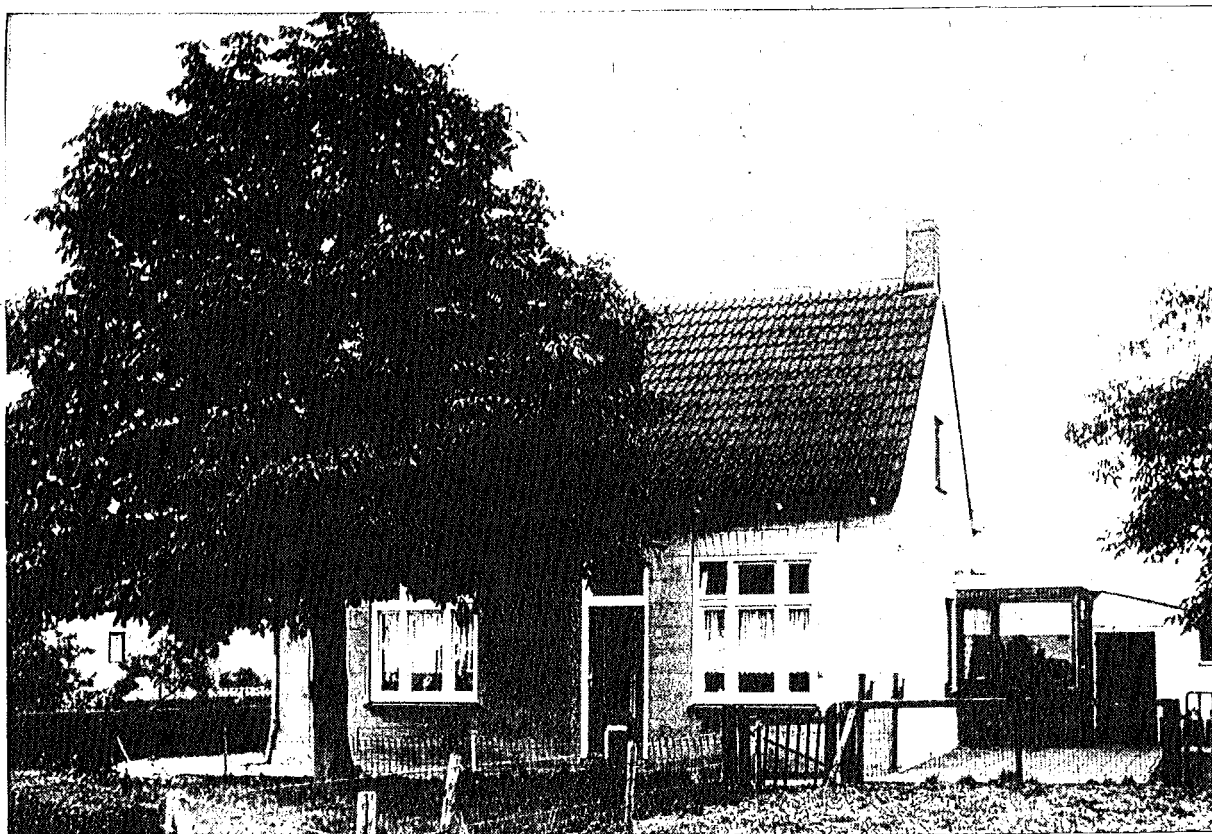
In 1733 stond de woning op naam van de dochter Adriana Maria Kerstens, die in verpondingsboek Adriana Haendervangers werd genoemd.²⁵ Voor het huis moest 2 pond aan belasting betaald worden.

Opvallend is hoe sterk de waarde van de woning tussen 1676 en 1733 gedaald was. Die daling zette zich voort. In 1755 verkocht Jan Janssen van Elewout, mogelijk getrouwd (geweest) met Adriana Kerstens, de woning voor slechts 185 gulden aan notaris Gerard Waalwijk. De notaris zorgde ervoor, dat de economische waarde van de boerderij toenam. In 1757 deed hij de boerderij met winst over aan Hendrik van Weezel voor 270 gulden. Een jaar later betaalde Pieter Brouwers er zelfs 455 gulden voor. Er was inmiddels een karhuis bijgebouwd. De weduwe van Pieter Brouwers huwde Lambert (Lambertus) van Unen (van Nunen) en die verkocht de woning in 1793 voor 400 gulden aan Andries Brouwers.

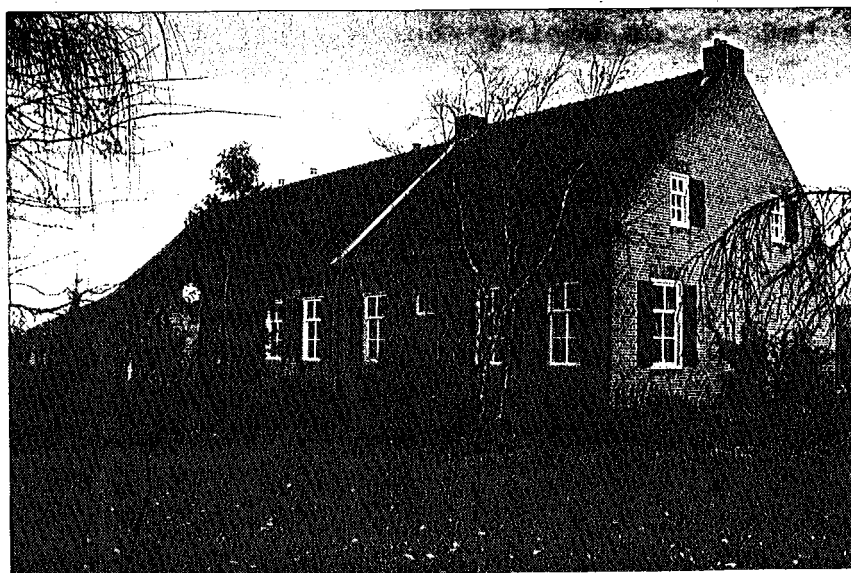
In 1832 stond het bedrijf op naam van Pieter en Jan Brouwers, mogelijk zoons van deze Andries. De boerderij werd in 1869 verkocht aan de minderjarige Cornelis van Hassel, zoon van Adriaan van Hassel. In 1870 kocht de landbouwer Cornelis van Hassel Hzn. het bedrijf en liet direct de schuur slopen. Het perceel werd in 1884 verkocht aan Antonia Symons, een dienst-

meid uit Leur. Zij kwam in 1893 naar Gastel en huwde in 1898 met J. Kools. In 1902 werd de woning verkocht aan Christiaan Gijzen, een Gastelse vrachtrijder. De volgende eigenaar werd in 1907 de arbeider Adrianus van Oosterhout. Die ging driftig aan het slopen, verbouwen en bijbouwen, maar het was niet te achterhalen wat er veranderde.

Bij een veiling in 1933 werd de woning gekocht door Govardus Vergouwen die daarvoor op Kuivezand 25 woonde (zie aldaar). In 1969 werd Cornelis Vergouwen, gehuwd met Cornelia Oomen, eigenaar van het bedrijf. Het woonhuis werd in 1982 verbouwd.

STANDDAARBUITENSWEGJE 7

VOSSESTRAAT 4

We vervolgen onze weg en komen opnieuw uit bij de kruising Strijpdreef, Standdaarbuitenswegje en Vossestraat. Aan de linkerkant op de hoek met de voorkant aan de Vossestraat staat

VOSSESTRAAT 4

M. Vervat²⁶

DE VOSSEHOEVE

Op de schotkaart uit 1730 staat een woning op dit perceel evenwel een eind in het Standdaarbuitenswegje. In 1714 verkocht jonkheer Esouw Heuninga van Oistwolt deze boerderij en nog enkele belendende percelen aan Aert Gijsbregtse van Dongen voor 3000 gulden. Voor deze woning moest jaarlijks maar liefst 4 pond belasting betaald worden. In 1749 kocht Marijnus Gielen de boerderij. De zoon Adriaan Gielen erfde in 1758.

In 1832 stond het bedrijf op naam van Gerrit Dekkers, een schipper uit Oudenbosch. In 1856 werd het huis verkocht aan de landbouwer Johannes Schrauwen, die het in 1871 doorverkocht aan Cornelis Schrauwen.

Bij een boedeldeling in 1888 werden Johanna en Antonia Schrauwen de eigenaressen. Via successie in 1894 kwam de woning op naam van de landbouwer Cornelis Aarts, gehuwd met Jacoba van de Riet. In 1903 werd er een stal bijgebouwd. De landbouwer Marinus Broos kocht het bedrijf in 1918. Hij liet er in 1925 een nieuw wagenhuis bijbouwen.

Op een veiling in 1929 werd de boerderij gekocht door Dominicus Ossenblok uit Oudenbosch, die zich later in het pand vestigde. Ook hij ging onmiddellijk tot sloop- en bouwactiviteiten over.

Bij een boedelscheiding in 1941 werden de kinderen Ossenblok de eigenaren en vanaf 1947 stond de boerderij op naam van Hendrik en Marinus Ossenblok. In 1974 werd de boerderij omgebouwd tot een woonhuis.

Vanaf 1978 verwisselde de woning snel van eigenaar. Eerst was dat Jacobus Jansen, een uit Wouw afkomstige winkelier. Hij liet het pand een jaar later verbouwen. In 1982 kocht Antonius Voermans het huis en vanaf 1991 is Marinus Vervat de eigenaar. Ook deze woning wordt in de Cultuurhistorische Inventarisatie een gemeentelijk monument genoemd en wel met de volgende beknopte omschrijving: 'Voormalig boerderijcomplex "De Vossehoek" (vierde kwart 19e eeuw).'²⁷

VOSSESTRAAT 2

FAMILIE VERSCHUREN VOOR KUIVEZAND NUMMER 19 (± 1925)

We zijn nu weer in de Vossestraat die we vervolgen tot aan de T-kruising met de oude Kuivezandse straat. Op de hoek aan de linkerkant stond tegen de straat tot 1988 een woning en voormalig café met het adres Kuivezand 9. Dat huis is gesloopt. Achter op dat perceel was eerder een nieuwe woning gebouwd. Het adres is nu

VOSSESTRAAT 2

A. Voeten²⁸

HET WEZENSTEEKE

Al in 1615 was er op deze plaats bewoning. Dat huis was eigendom van Huijbrecht Cornelisse de Bijle. Het werd toen gerechtelijk verkocht aan Adriaen Jacobsen Weert voor 14 groten Vlaams. Maar blijkbaar had deze herbergier geen belangstelling voor het pand, want enkele maanden later verkocht hij het aan de buurman Gerard Aertsen Borger. Na een half jaar, nog steeds in 1615, werd het perceel weer overgenomen door de erfgenamen van Huijbrecht Cornelisse de Bijle. In 1626 verkochten zij de woning aan Pieter Henrixen. Hij deed haar in 1639 van de hand aan Jan Geertsen van Meer.

In 1733 stond het gehele perceel op naam van de 'Wezen van Oudenbosch'. Daar komt de naam 'het Wezensteeke' vandaan. Voor de woning moest de maximale belasting van 4 pond betaald worden. Jacob Dolk, armen- en weesmeester van Oudenbosch, verkocht in die functie bij een publieke verkoping in die plaats 'eene huijsinge, schuure, werff, hof en boomgaart, van ouds genaamt het Weese Steedeken' aan Hendrik van Aperen (ook Van Haperen) voor 595 gulden. Hij was gehuwd met Elisabeth de Waal.

In 1832 was de tapper Simon van Haperen de eigenaar. Was er toen al een herberg in gevestigd? Daarna werd het eigendom van de arbeider Hendrik van Haperen. Die verkocht de woning in 1873 aan de landbouwer Cornelis van Hassel Hzn. Bij deling van de boedel in 1888 kwam het huis op naam van diens kinderen Hubertus, Petrus en Maria. Eerstgenoemde was herbergier en landbouwer en woonde al op Kuivezand, wellicht in dit huis. Een baedelscheiding in 1894 wees Hubertus alleen als eigenaar aan. In 1897 verkocht hij het pand aan de herbergier Johannes van Kalmthout, gehuwd met Anna van Hassel. Er zijn aanwijzingen dat in 1904 de schuur afgebroken werd. In 1916 kocht de Landbouwer en herbergier Adrianus van Gastel, gehuwd met Adriana van Hassel de woning. Ook hij sloopte en verbouwde het een en ander. In 1929 werd het geheel gekocht door de zoon en landbouwer Johannes van Gastel.

Adrianus Voeten, gehuwd met Johanna van Oosterhout, kocht het huis in 1963 en bouwde in datzelfde jaar achterin het perceel een nieuw onderkomen als bedrijfswoning voor de boerderij op het adres Kuivezand 9. Die woning kreeg het adres Vossestraat 2.

Hoe lang het Wezensteeke een café is geweest, is niet bekend. Maar in 1957 hield het cafebedrijf op deze plaats plotseling op te bestaan. De reden was, volgens onze zegsman, dat buurman Bierbooms die op het adres Kuivezand 11 eveneens een cafe exploiteerde, eerder dat jaar besloot ermee te stoppen. Kastelein Van Gastel was bevreesd, dat het daardoor in zijn cafe veel drukker zou worden. En dat wilde hij niet. Een argument dat de huidige uitbater van een cafe uiterst merkwaardig in de oren zal klinken.

In 1968 werd er op het perceel nog een hangar bijgebouwd. Het Wezensteeke, het vroegere cafe, werd steeds bouwvalliger en in 1988 is het gesloopt.

In de Cultuurhistorische Inventarisatie lezen we onder meer de volgende omschrijving van het Wezensteeke: 'Boerderijcomplex op L-vormige plattegrond (18e-19e eeuw), mogelijk ouder. Zadel- en schilddak met riet gedekt. Woongedeelte met kelder en opkamer. Voordeur in kopgevel aan de straat. Empire-vensters. Erfafscheiding van meidoorn- en beukenhaag.'²⁹

We gaan de bocht om en linksaf in de richting van Oudenbosch. Voordat de oude Kuivezandse straat overgaat in de provinciale weg staat aan de linkerkant het pand

KUIVEZAND 11
J. Goorden³⁰

DEN TOELAST/HET GROENE WOOD

In de achttiende eeuw stond hier een herberg die de naam voerde van 'Den Toelast'. Het was een veel voorkomend uithangteken bij herbergen en kroegen, met name in steden. Een toelast is een groot wijnvat met een inhoud gelijk aan die van 640 flessen wijn.

De vroegste eigenaren waren Pieter Cornelis van den *Hout* en zijn vrouw Jenneken Govaertse. In 1687 hadden ze een schuld van 499 gulden en werden gedwongen hun huis te verkopen. Koper werd de drossaard van het Oostkwartier van het Markizaat van Bergen op Zoom Isbrand Schenck. Hij betaalde er 300 gulden voor. Daarna is het met de economische waarde van het pand snel bergafwaarts gegaan.

In 1720 blijkt de woning eigendom te zijn van de 'Armen van Oudenbosch'. Namens tien gelegateerde wezen verkocht de armenmeester dit 'vervallen huisje' aan de erfgenamen van Adriaen Dirkxen van Gool. Zij verkochten de woning in 1728 voor 200 gulden aan Adriaen van den Bosch. Aangenomen mag worden dat die erfgenamen het vervallen pand hebben opgeknapt, dan wel een nieuw huis hebben laten bouwen, want als belasting moest de woning 3 pond opbrengen. Dat is meer dan de verkoopprijs in

1728 doet vermoeden.

De erfgenamen van Pieter van den Bosch verkochten in 1763 de woning 'vanouds genaamd den Toelast' voor 425 gulden aan de Ettense Ruth van Zuurland. Een jaar later kocht Hendrik Jansen Uijtdehage uit Roosendaal, gehuwd met zijn tweede vrouw Catharina Janase van Ginneken, het pand voor hetzelfde bedrag. Bij deling in 1782 erfde de zoon Jan Uijtdehage van zijn moeder die sinds 1766 weduwe was. Jan was gehuwd met Adriana van Overvelt, de weduwe van Adriaan de Wael. In 1793 overleed Jan Uijtdehage en erfden zijn zeven kinderen.³¹

In 1832 stond het huis op naam van Antonie Koevoets, wiens beroep aanvankelijk dat van tapper was, maar die later als landbouwer vermeld werd. Wanneer de herberg de naam 'Het Groene Woud' is gaan voeren, een naam die het café in de twintigste eeuw had, is niet bekend. Die naam werd oorspronkelijk gebruikt voor het grote perceel zevende hoek kavel 27 waaruit deze kavel 28 is voortgekomen.

Later werd de woning het eigendom van de landbouwer Johannes Koevoets. In 1880 was diens zoon Antonie de eigenaar en vanaf 1886 ook de dochter Petronella. Zij was de enige eigenaresse in 1893. Een jaar later verkocht ze de boerderij aan Johanna van Sprundel. Vanaf 1903 werd er een aantal malen wat bijgebouwd, totdat de boerderij in 1918 verkocht werd aan de herbergier Antonius van Sprundel die het pand nog in datzelfde jaar doorverkocht aan Johannes Goorden, een herbergier uit Rucphen die er vanaf 1920 zijn bedrijf ging uitoefenen. Ook hij verbouwde het een en ander aan de woning, maar wat is niet bekend. In 1928 werd het café verkocht aan de landbouwer Marijn Goorden, gehuwd met Wilhelmina Luijsterburg. Marijn Goorden overleed in 1942. Zijn weduwe trouwde in 1944 met Marinus Bierbooms die melkrijder voor de zuivelfabriek Vacca was. Vanaf 1945 tot 1952 werden in Het Groene Woud vijf Kuivezandse revues opgevoerd. Ook de handboogschutterij 'Willem Tell' was er tot 1950 gevestigd. In 1957 werd het café voor goed gesloten. In 1966 werd er een bergplaats bijgebouwd. Johannes Goorden, een vrachtrijder, en zijn vrouw Johanna van Agtmaal werden eigenaars in 1969. Omdat er inmiddels een nieuwe woning gebouwd was, moest in 1977 het vroegere café gesloopt worden.

KUIVEZAND 11

KUIVEZAND 13

We vervolgen onze tocht richting Oudenbosch via de proviniviale weg. Vrijwel onmiddellijk aan de linkerkant ligt een fraaie boerderij. Dat is

KUIVEZAND 13

C. Luijkx³²

In 1680 stond hier een woning op naam van Ameltie Joos, de weduwe van Geert Stoffelen Vermaet, en haar vier kinderen: Jacob Geeritse Vermaet, Joos Geeritse Vermaet, Maeijken Geeritse Vermaet gehuwd met Jan Pietersse van Nispen en een niet met naam genoemde dochter die getrouwd was met Marijnus Geerit Everden. Moeder bezat de helft. Met name de twee zoons beijverden zich om de aandelen in dit bezit in de familie te laten blijven en kochten die op. Zo kocht in 1680 Joos Geeritse Vermaet het aandeel van de erfgenamen van zijn overleden zuster en zwager Marinus Geerit Everden voor 40 gulden. Ook daarna werd nog enkele malen een aandeel ver- en gekocht. De gemiddelde prijs lag rond de 40 gulden. Dat betekent dat de economische waarde van dit perceel dat 2 gemeten en 35 roeden groot was, 320 gulden bedroeg.

In 1685 werd het deel waarop het huis stond en dat 1 gemet en 30 roeden groot was, voor 180 gulden gekocht door Isbrand Schenck, de drossaard van het Oostkwartier. Hij zou enkele jaren later Den Toelast, het pand ernaast, kopen.

In 1733 bleek Maarten Pietersse Tak het huis te bezitten. Uit de belastingwaarde van 1 pond kunnen we opmaken, dat de woning niet erg veel voorstelde. De grootte van het perceel was intussen teruggebracht tot 55 roeden. Na diens dood ging het over naar het Ettense Burgerlijk Armbestuur dat het in 1746 verkocht aan Michiel Rockx (ook Rooks) voor 108 gulden. In 1790 kocht Corstiaan Bastiaanse het huisje van zijn mede-erfgenamen van Michiel Rockx voor 125 gulden.

Bij het begin van de kadastrale registratie in 1832 was de arbeider Cornelis Dekkers eigenaar. In 1854 werd het pand verkocht aan de landbouwer Antonij Koevoets die er een boerenbedrijf in begon. Het echtpaar Marijn Koevoets en Antonia Houtepen werd in 1864 eigenaar. Een jaar later zou het huis afgebroken kunnen zijn en herbouwd, maar van dat laatste is geen mededeling gedaan. Dus nemen we dat maar aan.

In 1894 kocht de landbouwer Adrianus Luijkx de boerderij, die er in 1901 een schuur bijbouwde. In 1918 werd het bedrijf verkocht aan Johanna van Sprundel, waarna vanaf 1925 de boerderij weer in handen kwam van de familie Luijkx en wel Petrus, gehuwd met Catharina Muijs. In 1933 werden huis en schuur vergroot, doordat er aan de kopeinden een stuk bijgebouwd werd. Ook in 1942 zijn er aanpassingen aan het bedrijf geweest.

In 1966 kwam de boerderij op naam van de huidige eigenaar

Cornelis Antonius Luijkx en zijn vrouw Johanna van Meer. Zij lieten in 1973 de woning opnieuw verbouwen. De familie Luijkx woont nog steeds op deze plaats.

Vervolgen we onze weg richting Oudenbosch, dan passeren we aan onze linkerkant een groot aantal van oorsprong arbeiderswoningen. Slechts twee daarvan staan op een perceel waar reeds in 1730 een woning stond, zoals de schotkaart uit dat jaar laat zien. Wel zijn er hierna later in de achttiende eeuw op enkele aangrenzende percelen woningen gebouwd, maar die hebben we, zoals in de inleiding is verklaard, niet in de beschrijving en dus de route opgenomen.³³ Aan de rechterzijde van de weg stonden in 1730 tot aan de grens met Oudenbosch geen huizen. Die rechterzijde behoorde trouwens vóór de kadastrale registratie tot de zesde hoek. Het eerstvolgende huis aan de linkerkant dat in de beschrijving is opgenomen, is

KUIVEZAND 19
J. Jongmans³⁴

De vroegste eigenaar, en wel vóór 1733, was Frans van Eekelen. Hoe lang er toen al een huisje stond, is niet bekend. De woning stelde niet zo veel voor, want er moest slechts 1 pond belasting, het laagste tarief, voor betaald worden. Het huis was gebouwd op cijnsgrond. In 1747 verkochten de erfgenamen van Nicolaas van Doorn de woning, die slechts een 'romp' genoemd werd, aan Elisabeth van Gool, de weduwe van Adriaan van den Bosch, voor 165 gulden. De zoon Pieter van Bosch uit Zierikzee verkocht in 1762 het huis voor 145 gulden aan Johannes Flesgaars (ook Flisgaars), een Gastelse meester-schoenmaker. Wellicht was de woning wat opgeknapt, want zij werd omschreven als een huisje met achterhuisje. Daarna kwam het pand op naam van Pieter Parman (of Parmon).

Hoe de eigendomssituatie tot 1832 verliep, was niet te achterhalen. In dat jaar was de woning eigendom van de arbeider Jan Balkhuizen en daarna van diens zoon Willem Balkhuizen. In 1869 werd het huis verkocht aan de minderjarigen Anna, Johannes en Antonia Balkhuizen. Bij een boedeldeling in 1876 bleven alleen de twee laatstgenoemden als eigenaren over en bij een volgende alleen Johannes. Hij verkocht de woning in 1881 aan de arbeider Adriaan Gijzen die uit Oudenbosch kwam. Die was gehuwd met Jacoba de Groen. Als weduwe kwam het huis in 1888 op haar naam en die van haar kinderen. De zoon Cornelis Gijzen kocht het pand in 1893. Hij bouwde er een schuur bij in 1897. In 1907 verkocht hij de woning aan Josephus de Bie, wiens beroep dat van fabrikant was. Die heeft uiteraard de woning verhuurd. Tot 1953 toe. In dat jaar erfde Theresa de Bie die het huis in

1956 verkocht aan de bouwvakker Cornelis Voermans. In 1981 werd de woning publiekelijk geveild en gekocht door Georg Blom, een architect uit Rijsbergen. Hij deed het pand direct van de hand aan Marinus Koens, een timmerman. Nu woont J. Jongmans op dit adres.

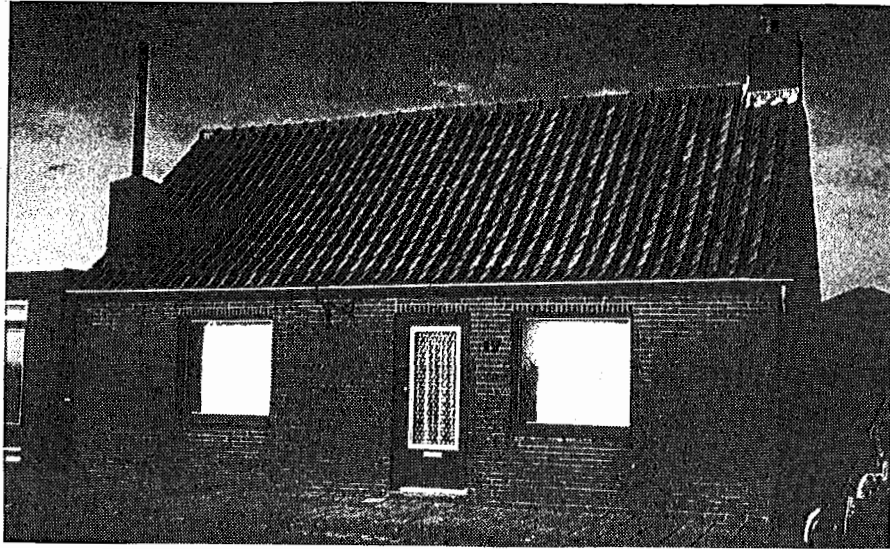
Enkele huizen verder in de richting van Oudenbosch staat aan de linkerzijde

KUIVEZAND 25

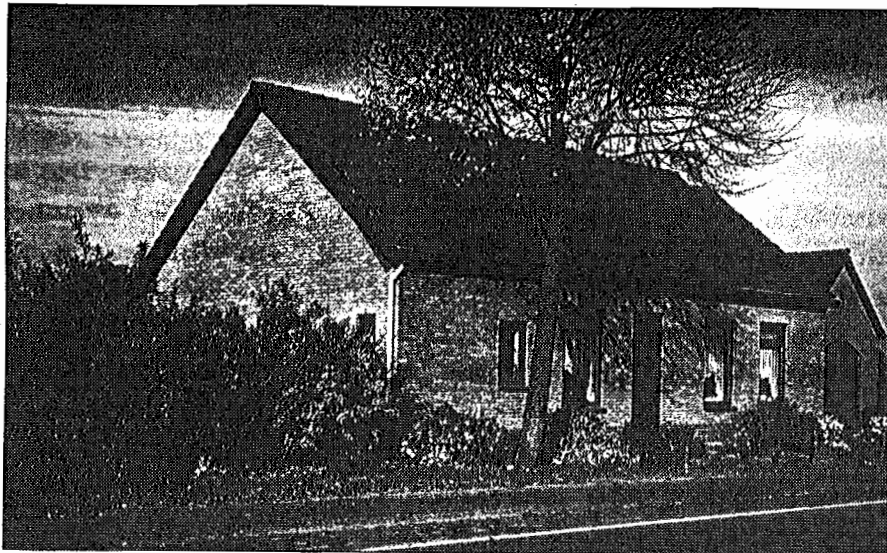
J. Wagemakers³⁵

Zeker in 1733 stond hier al een huis. Ook op deze grond rustte een cijnsplicht aan de markies. Eigenaar was Philip Geeritsen Verschel (ook Verschelle), gehuwd met Cornelia Leendertse Rol. Voor de woning hoefde slechts 1 pond belasting betaald te worden. Daarna kwam het huis op naam van hun zoon Geert Verschel. In 1770 verkochten diens zonen Lindert en Jan Verschel het perceel voor 360 gulden aan Adriaan van Dorst. Diens weduwe huwde met de Oudenbossahenaar Pieter Akkermans die in 1783 de woning voor slechts 180 gulden verkocht aan secretaris Simon Tessers. Deze boekte in 1789 een behoorlijke winst door de woning voor 325 gulden aan Jacobus Rocx uit Nieuw Gastel te verkopen. Het pand bleef een gewild object, want in 1805 verkochten de erfgenamen van Jacobus Rocx de woning voor 405 gulden aan Carel Zels (of Sels). Die naam blijkt in 1832 genoteerd te worden als Selsing. Immers, toen stond de woning op naam van de arbeider Gerard Selsing. In 1870 werd het huis gekocht door de Oudenbossche arbeider Johannes Buurstede, die het verbouwde. Hij was gehuwd met Anna Maatjens. Als weduwe werd zij in 1911 eigenaresse. Bij een boedelscheiding in 1921 kwam de woning op naam van Govardus Vergouwen. Hij verkocht het huis in 1933 aan de landarbeider Petrus Martens. Vergouwen had inmiddels, zoals we eerder zagen, het boerderijtje aan het Standdaarbuitenswegje 7 gekocht. Pas in 1955 werd de woning weer verbouwd. Jacobus Wagemakers bezit en bewoont het huis vanaf 1970.

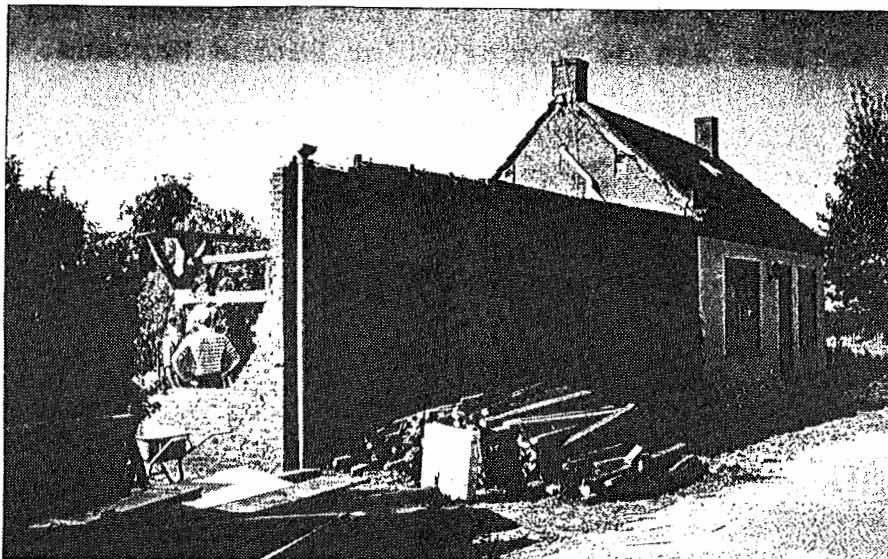

KUIVEZAND 19

KUIVEZAND 25

KUIVEZAND 6

We keren op onze schreden terug en gaan weer de oude Kuivezandse straat in. Hier bevindt zich de oude kernbewoning van Kuivezand. Dat blijkt wel hieruit, dat er in 1730 acht panden dicht bij elkaar stonden. Direct links staat

KUIVEZAND 6
E. Wustrow³⁶

De bewoning van deze locatie kent een rijke geschiedenis. De vroegste eigenaar van een pand op deze plaats was in 1645 Pieter Henrixen. Hij verkocht in dat jaar zijn 'huijsken' aan zijn schoonzoon Cornelis Lambrechtssen. Het perceeltje was slechts 10 roeden groot. Tien jaar later werd Jan Geertsse van Meer voor 215 gulden de eigenaar. De erfgenamen van diens zoon Geert Janssen van Meer verkochten in 1675 de woning voor 100 gulden aan Michiel Otgens, de rentmeester van de abdij van St. Bernard. Blijkbaar had de abdij (of de rentmeester) niet zoveel belangstelling voor de woning, want in 1678 werd het huis weer verkocht. Nu voor 140 gulden aan Pieter Janssen Vloet. Daarna moet de woning op naam van Cornelis Adriaenssen Decker(s) den oudsten zijn gekomen. In ieder geval was diens dochter Maria Dekkers in 1733 de eigenaresse. Voor de woning moest 2 pond belasting betaald worden. Het perceel was intussen vergoot tot 26 roeden. Het pand werd niet meer als 'huisje'¹ maar als 'huis' aangeduid.

De volgende eigenaar was Johan Heestermans en daarna Josep Ienaars. In 1771 werd het perceel door Marijn Jongenelen die gehuwd was met Maria Heestermans, voor 385 gulden verkocht aan Antony van de Kar uit Steenberg. Bij deze transactie werd voor de eerste maal vermeld, dat het hier om cijnsgrond ging waardoor men verplicht was een grondrente te betalen. In 1799 blijkt de landbouwer Pieter Smoor de eigenaar te zijn.³⁷ Diens erfgenamen verkochten in datzelfde jaar de woning voor 390 gulden aan Machiel Hagenaars. Het huis had er zelfs een schuur bijgekregen.

Bij testament ging de woning in 1810 over naar Cornelis van Overveld uit Roosendaal. Vervolgens werden Maria, Catharina en Wilhelmus du Toi de eigenaren.

In 1820 werd de woning gekocht door de arbeider Cornelis Jongenelen. Via een boedeldeling in 1860 kwam het huis op naam van Marijn's Jongenelen, gehuwd met Maria van Rijsbergen. De winkelier Cornelis van Sundert kocht de woning in 1881. In 1897 verkocht hij het huis aan Antonia van Iersel, de weduwe van de Oudenbossche koopman Wilhelmus Vermeulen. Zij deed de woning in 1901 over aan de landbouwster Adriana Maatjens, gehuwd met Willem de Herder. Vermoedelijk werd er toen een boerenbedrijf in gevestigd.

Bij een boedelscheiding in 1934 werd Maria Buurstede, de weduwe van Gerardus Voeten, de eigenaresse. In 1936 moest een

deel van het perceel afgestaan worden voor de reconstructie van de provinciale weg. Daardoor werd het ernaast liggende weiland erbij gevoegd en nam de grondoppervlakte toe van bijna 5 tot 20 are.

Maria Buurstede verkocht de woning in 1942 aan haar zoon Johannes Voeten, eveneens landbouwer en gehuwd met Elisabeth van Gastel. In 1963 werd de boerderij verkocht aan de grondwerker Jacobus van der Borst en diens vrouw Catharina Voeten. Bij deze transactie werd de oppervlakte van het perceel teruggebracht tot bijna 7 are.

Uit de kadastrale informatie hebben we niets gevonden dat wees op verbouwingen van dit pand. Mogen we daaruit concluderen dat de huidige woning minstens 150 jaar oud is? Helaas moest in de zomer van 1993 de oude schuur noodgedwongen gesloopt worden.

Inmiddels is de woning het eigendom van de huidige bewoner E. Wustrow. Juist bij dit pand is nog goed te zien, hoe de aanleg van de provinciale weg het aanzicht van Kuivezand veranderd heeft: de achtertuin van deze woning biedt geen privacy meer.

We gaan verder richting Oud Gastel over de oude Kuivezandse straat. Vlak voorbij de T-kruising met de Vossestraat staat aan de rechterkant op de hoek

KUIVEZAND 7

A. Geers³⁸

In de zeventiende eeuw stond er op deze plaats een woning 'bij de cappelle op Cuijvesande'. De vroegste vermelding dateert van 1629. Jacob Jan Aertsen verkocht toen zijn pand aan Adriaen Cornelisse Meijer. Hij was in 1655 nog steeds de eigenaar. In 1677 verkochten de erfgenamen van Susanna Biemans het huis met schuur en 'verdere timmerage' aan Jan Andriessen de Jong. Het is niet zeker of het in de zeventiende eeuw om een boerderij ging. Dat was in de achttiende eeuw wel het geval. De erfgenamen van Jan Andriessen verkochten de boerderij in 1739 voor 475 gulden aan Cornelis Burgers. Als belasting werd 3 pond en 10 stuivers betaald.

Bij een onderlinge deling in 1760 erfde de zoon Arnoldus Burgers de woning. In 1788 verkocht Johannes van Camphenhout uit Oudenbosch namens de erfgenamen van Arnoldus Burgers de woning voor een bedrag van 800 gulden aan Antony Goorden uit Roosendaal. De waarde van dit boerenbedrijf was in de achttiende eeuw duidelijk gestegen.

In 1832 was de boerderij van Laurens Goorden, totdat in 1854 bij een boedeldeling Antonia Goorden, de dochter, gehuwd met de landbouwer Adriaan Lauwerijssen uit Hoeven, eigenaresse werd. Na haar overlijden in 1888 werden Lauwerijssen en zijn

kinderen de eigenaren. Vanaf 1896 was het bedrijf van de kinderen Lauwerijssen. In 1912 opnieuw een boedelscheiding. Johannes Lauwerijssen werd eigenaar voor de helft en Laurentius en Cornelia elk voor een vierde.

In 1943 een volgende boedelscheiding, waarna de boerderij op naam kwam van Marinus Oomen, gehuwd met Catharina Schrauwen. Adrianus Oomen werd in 1949 bij opnieuw een boedeldeling eigenaar, maar in hetzelfde jaar verkocht hij het bedrijf aan Roeland Geers. Deze landbouwer was sinds zeer lange tijd de eerste die iets aan de boerderij verbouwde en wel in 1950 en 1959. Vanaf 1968 is het bedrijf eigendom van het echtpaar Adrianus Geers en Maria Tax. In 1978 werd de boerderij opnieuw verbouwd.

In de Cultuurhistorische Inventarisatie wordt de boerderij als volgt omschreven: 'Langgevelboerderij met dwarsdeel (vierde kwart 19e eeuw, 1987).³⁹ Zadelaken, op bedrijfsgedeelte gedeeltelijk met riet en pannen. Woongedeelte drie traveeën breed.'⁴⁰

Tot het begin van de twintigste eeuw heeft naast deze boerderij aan de oude Kuivezandse straat eenzelfde bedrijf gestaan. Die boerderij is in 1901 gesloopt. De grond is later gevoegd bij de volgende woning aan de rechterkant van de weg, namelijk

KUIVEZAND 5

M. Oomen⁴¹

De geschiedenis van deze woonlocatie gaat ver terug. In 1624 werd een gedeeltelijk eigendom in een woning op deze plaats verkocht aan Cornelis Janssen van Breda. De vorige eigenaar was mogelijk een zekere Pieter Kempnaers. Al in 1626 verkochten de erfgenamen van de Bredanaar hun deel aan Daniel Rochussen, gehuwd met Tanneken Pieters. Hij werd uiteindelijk eigenaar van het volledige perceel. De woning werd gesitueerd 'omtrent de cappelle'. In 1627 verkocht het echtpaar dit bezit aan Cornelis Andriessen.

Daarna raken we het spoor een periode bijster. Wel is bekend dat in 1655 de erfgenamen van Cornelis Andriessen de woning nog in hun bezit hadden. In 1690 verkocht Petronella de Graeuw, laatstelijk weduwe van Leendert Janssen Huijskenc, de boerderij aan Geert Willemssen Broers voor 500 gulden. Dit is de eerste aanwijzing voor de economische waarde van dit pand. Uit de 'onroerend-goedbelasting' van 4 pond blijkt, dat dit een boerenstee van waarde was. Geert Willemssen Broers werd in 1722 na een gerechtelijke uitspraak verplicht zijn bezit van de hand te doen. Bij de executie werden de woning en nog een aantal percelen land gekocht voor 2845 gulden door Johan de

Moor, 'directeur van slands zeewerken in staets Vlaenderen'. Het 'kan niet anders of het was een pachtboerderij en dat is het gebleven tot in de eerste helft van de negentiende eeuw. De erfgenamen van De Moor verkochten het geheel in 1744 aan Johan van Vlimmeren en Willem van Diepenbeek voor 2640 gulden. In 1751 deden Willem van Diepenbeek en de erfgenamen van Johan van Vlimmeren alleen de boerderij en de grond waarop ze stond ter grootte van 1 gemet 182 roeden over aan Bartholomeus van Hassel voor 600 gulden. Hij was gehuwd met Jenno Cornelisse Kleijn. Later erfde de zoon Dingeman het pand. In goed 60 jaar was de economische waarde van de boerderij nauwelijks gewijzigd.

In 1832 stond de boerderij op naam van de weduwe van Dingeman van Hassel die op het Strijp woonde (zie het pand Strijpdreef 6). Daarna werd Johannes Maatjes de eigenaar, Hij was gehuwd met Dingena Vissers. In 1855 werd de boerderij geheel of gedeeltelijk gesloopt en daarna herbouwd. Via een legaat kwam het bedrijf in 1898 in handen van de dochter Johanna Maatjens. Zij verkocht het perceel in 1911 aan Adriana Maatjens, gehuwd met Willern de Herder. Ook dit echtpaar sloopte en verbouwde het een en ander, maar uit de voorhanden bronnen was niet op te maken, of er in 1911 een nieuwe woning gebouwd werd.

In 1934 ging de boerderij bij legaat over naar Johannes Buursteede. Diens kinderen erfden in 1937 en zij verkochten het pand op een veiling in 1939 aan Laurentius en Marinus Oomen. Bij een boedelscheiding in 1941 kwam de boerderij op naam van Marinus Oomen. Een jaar later werd het perceel uitgebreid met een stuk grond, waarop tot en met 1901 een boerderij had gestaan.⁴² Omdat daarop in de achttiende eeuw tevens een brouwerij gevestigd was, besteden we er hier - bij uitzondering - aandacht aan.

Hoe lang geleden er op deze plaats, ongeveer links naast het pand Kuivezand 5a, bewoning was, is niet bekend. Wel weten we dat dit perceel in 1624 eigendom was van Aert Janssen van Cadt. Of er toen al een huis stond, is niet zeker, maar diens zoon, Anthonis Aertssen van Cadt verkocht in 1655 dit perceel met daarop een huis aan Jan Adriaens Weert. Een jaar later verkocht deze de woning aan Cornelis Adriaenssen Deckers den oudsten.

In 1733 stond het huis op naam van de dochter Maria Dekkers. Dan blijkt er ook een brouwerij gevestigd te zijn. Huis en brouwerij moesten een belastingbedrag van maar liefst 8 pond opbrengen. Na Maria Dekkers kwam het bedrijf op naam van Johan Heestermans, 'een coopbierbrouwer op Cuijvezand', die zeker in 1739 eigenaar was en vervolgens verwierf Josep Lenaarts het in eigendom. Nog vóór 1786 was het in het bezit van Marijn Jongenelen. Die hiervoor genoemde vier eigenaren, van Maria Dekkers tot en met Marijn Jongenelen, bezaten ook het pand nu Kuivezand 6. Werd deze woning verhuurd aan een werknemer bij de

brouwerij?

De tweede vrouw van Jongenelen, Cornelia van Gastel, trouwde als weduwe met Marijn Joppen. Wellicht is de brouwerij opgeheven kort voor 1770, want in dat jaar werd de verponding voor de woning teruggebracht tot 2 pond en 10 stuivers.

In 1832 was het pand eigendom van de landbouwer Marijn Joppen, gehuwd met Clasina van Etten. Bij een boedeldeling in 1856 kwam het huis op naam van de kinderen Maria en Pieter Joppen, allebei als arbeiders aangeduid. Vanaf 1882 begon eigenlijk de aftakeling van de vroegere brouwerij. In dat jaar werd een schuur gesloopt en vijf jaar later werd er iets aan de woning afgebroken. Over her- of verbouw vonden we niets.

In 1900 werd de woning verkocht aan Laurentius, Johannes en Johanna Laurijssen die het huis een jaar later lieten slopen. Het overblijvend stuk grond werd in 1942 gekocht door Marinus Oomen en gevoegd bij het perceel waarop nu huisnummer 5 staat.

In 1952 werd die boerderij verkocht aan Adrianus Johannes Oomen, gehuwd met Maria Akkermans. Vanaf 1979 is het bedrijf eigendom van Marinus Oomen, gehuwd met Catharina van Merriboer. Bij de hangar werd in 1980 een nieuwe woning gebouwd. Eerst in 1991 werden de oude woning en schuur afgebroken.

Het verdwenen pand is opgenomen in de Cultuurhistorische Inventarisatie. Het wordt hierin als volgt getypeerd: 'Langgevelboerderij met langsdeel (vierde kwart 19e eeuw).⁴³ Zadeldak met wolfeind. Woongedeelte drie traveeen breed. Schuur onder zadeldak.'⁴⁴

Aan de overzijde, als tweede woning op het 'eilandje' tussen de oude Kuivezandse straat en de provinciale weg, staat een bedrijf op het adres

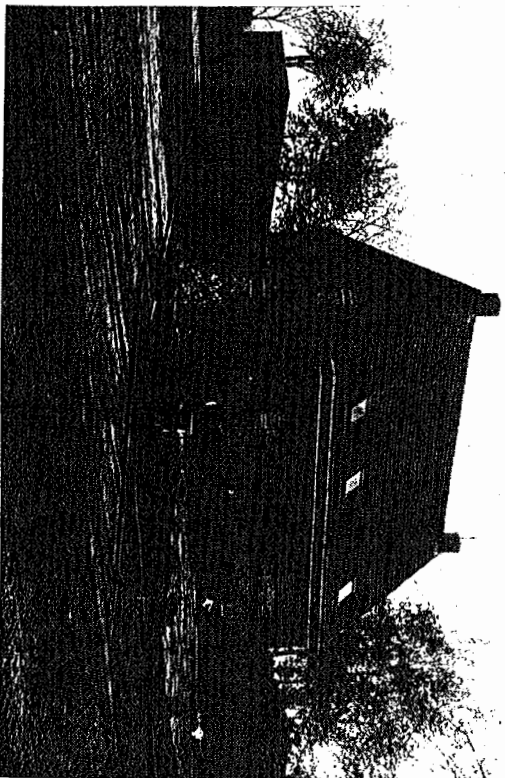
KUIVEZAND 4

M. Ossenblok⁴⁵

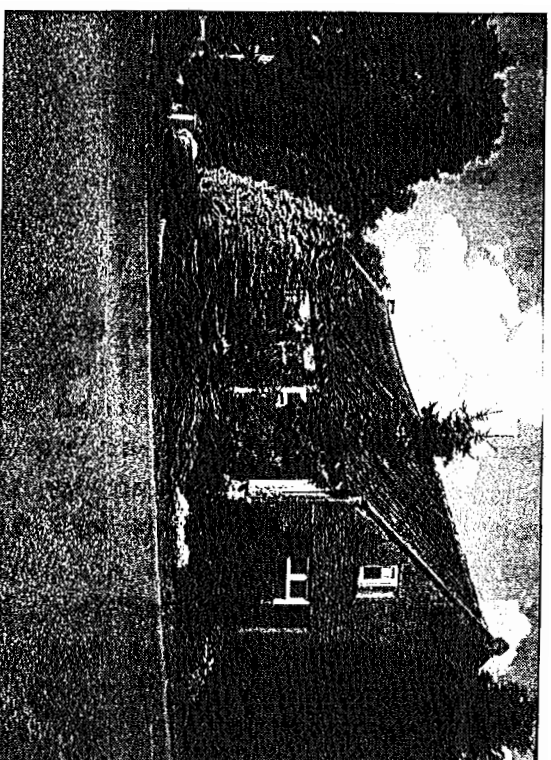
Op deze plaats stond al in 1624 een woning. Geraert Aertssen Borger was de eigenaar. Hij was gehuwd met Adriaentken Cornelisdochter. Hun erfgenamen verkochten in 1639 de woning, die naar alle waarschijnlijkheid een boerderij was, aan Cornelis Andriessen. In 1679 stond het bedrijf op naam van Kathelijne Kools (of Cools). Haar erfgenamen verkochten dit perceel en nog zeven stukken land in 1708 aan Cornelis Dircken de Jongh voor een totaalbedrag van 1935 gulden. In 1733 was Corstiaan Corstiaanse Paanen de eigenaar. Voor de boerderij moest toen 3 pond aan belasting betaald worden. Na 1787 erfdn de kinderen Christiaan en Cornelis Paanen.

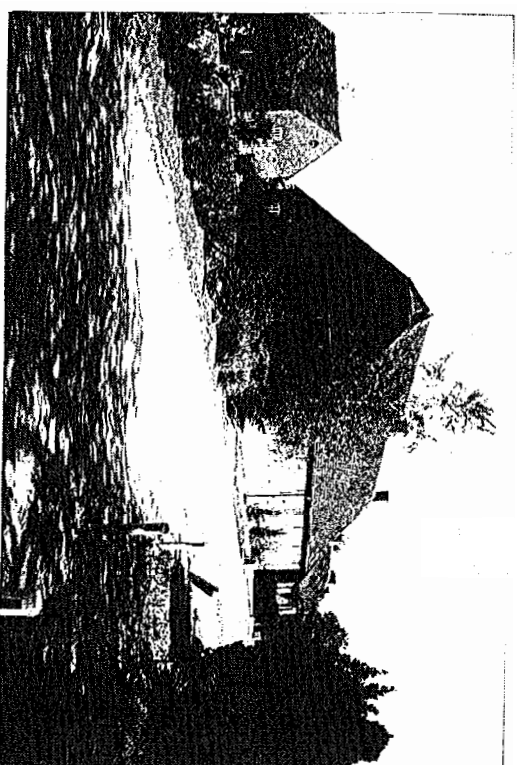
OVERZICHT KUIVEZAND

KUIVEZAND 4

KUIVEZAND 7

KUIVEZAND 5

In 1832 stond de boerderij op naam van de erfgenamen van de laatstgenoemde. Later werd de landbouwer Marijn Panen de eigenaar. Die liet in 1882 de eigendom via schenking overgaan op Catharina van Sprundel, de weduwe van Nicolaas Vreugde, en op Christiaan en Elisabeth Panen. Marijn Paanen behield het vruchtgebruik tot 1885. In 1908 werd de boerderij gekocht door Cornelis Lauwerijssen, die er onmiddellijk een huis bijbouwde, Deze boer Lauwerijssen stond bekend als snijder van houten beelden. In 1927 vonden er verbouwingsactiviteiten aan het wagenhuis plaats. De twee huizen, wagenhuis en stallen werden in 1959 aangekocht door de landbouwer Johannes Koenraadt, die het geheel in 1966 doorverkocht aan Marinus Ossenblok, landbouwer en loondorser uit Roosendaal die zich nu op deze plaats vestigde. Later werd het een loonwerker- en grondbedrijf. De schuur werd in de jaren zeventig vernieuwd.

Als we onze weg richting Oud Gastel vervolgen, gaat de oude Kuivezandse straat weer over in de provinciale weg. De eerste boerderij aan de linkerkant is

KUIVEZAND 2

W. Vergouwen⁴⁶

In 1625 moet er op deze plaats al bewoning geweest zijn. Het perceel was toen twee keer zo groot, Cornelis Gortssen bezat in dat jaar de helft van een boerderijtje dat lag 'omtrent den molen'. Hij verkocht zijn deel aan zijn zwager Govaert Adriaen Bertels, die de andere helft bezat, vermoedelijk bij erfenis verkregen. Hij was gehuwd met Elisabeth Cornelissen.

Daarna moet de boerderij zijn overgegaan naar Geert Cornelisse van Meer, gehuwd met Elisabeth Adriaenssen. Hun erfgenamen verkochten het bedrijf in 1658 aan Geert Jansse van Meer.

In 1672 deed deze het perceel van de hand aan Abraham van den Elshout, een Oudenbossche timmerman, voor 600 gulden. Hierna blijkt de waarde van het pand aanmerkelijk te stijgen. Dezelfde timmerman verkocht de boerderij in 1674 aan Cornelis Dircken Adriaensse voor 900 gulden en een jaar later kocht Van den Elshout het bedrijf terug voor maar liefst 1250 gulden.

In 1694 stond de boerderij op naam van de Oudenbossche timmerman Cornelis Casus (of Calis). Het is niet duidelijk, waar de belangstelling van de timmerlieden voor deze boerderij vandaan kwam. Wellicht was er een houtzagerij in gevestigd. Cornelis Casus verkocht het bedrijf in 1694 voor 1380 gulden aan Coenraet van Bosheijden. Via Theodorus van Bosheijden kwam de boerderij in 1733 op naam van Anthonetta en Migiel van Bosheijden. Er moest 3 pond belasting voor betaald worden. Vervolgens was Michiel van Bosheijden de enige eigenaar en daarna

Johannes van Bosheijden, baljuw, dijkgraaf, rentmeester en secretaris te Sommeldijk. We nemen aan, dat de boerderij als bezit van de Van Bosheijdens een pachtbedrijf is geweest. Deze Johannes van Bosheijden verkocht het bedrijf in 1781 aan Margo Kalis, de weduwe van Pieter van de Wijgert.

In 1832 stond de boerderij op naam van de weduwe van Martinus van den Weijgert, die op deze plaats het bedrijf uitoefende. Bij een boedeldeling ging de boerderij over op de landbouwer Petrus van den Weijgert, gehuwd met Anna Buijs, later met Adriana Maatjens. Als zijn weduwe verkocht deze laatste de boerderij in 1910 aan Wilhelmina de Herder, de weduwe van Adriaan Oomen, een landbouwer uit Wouw. In 1917 verkocht zij het bedrijf aan haar zoon Marinus Laurentius Oomen die in 1917 trouwde met Catharina Smoor. Vanaf 1927 stond de boerderij ook op naam van Marinus Adrianus Oomen. Hij liet er in 1928 een schuur bijbouwen. In 1952 werd het bedrijf gekocht door Petrus Oomen, die daarna middels een aantal verbouwingen en nieuwbouw het bedrijf aan de tijd aanpaste. Vanaf 1977 was Johannes Oomen de eigenaar en rond 1983 A. van den Bosch. Nu woont op dit adres W. Vergouwen.

We volgen de provinciale weg richting Oud Gastel. Voordat de bekende bocht in die provinciale weg begint, gaan we rechtdoor en komen op een ander gedeelte van de oude Kuivezandse straat. Aan de rechterkant staat

KUIVEZAND 1

M. Janssen⁴⁷

Op deze plaats is al heel lang bebouwing geweest. De reconstructie van de provinciale weg heeft de grootte van het oorspronkelijke perceel aanzienlijk verminderd. In 1647 stond hier een boerderij op naam van Jan Geertsens van Meer. Er behoorde een grondoppervlakte van 8 gemeten bij. In dat jaar verkocht Van Meer zijn 'stede lants bij de molen¹ aan Anthonis Janssen. Bij een gerechtelijke uitspraak moest Janssen in 1667 zijn boerderij gelegen 'aen den rosmolen¹ verkopen. De Rotterdammer Jan Janssen de Colonia betaalde er 1500 gulden voor. Hij was gehuwd met Geertruij Eggen en was vermoedelijk een broer van de Oudenbossche schepen en bierbrouwer Nicolaes Janssen de Colonia.⁴⁸ Daarna ging het bedrijf over op de zoon Hendrik, wiens erfgenamen het in 1682 voor 929 gulden en 3 stuivers verkochten aan de Oudenbossche bierbrouwer Pieter Bierstekers. Die bezat in Oudenbosch vanaf 1672 de brouwerij 'Het Fortuin¹. De binding met bierbrouwers doet vermoeden, dat er in dit bedrijf mogelijk ook een bierbrouwerij gevestigd kan zijn geweest, maar daarvoor bestaan geen verdere aanwijzingen.

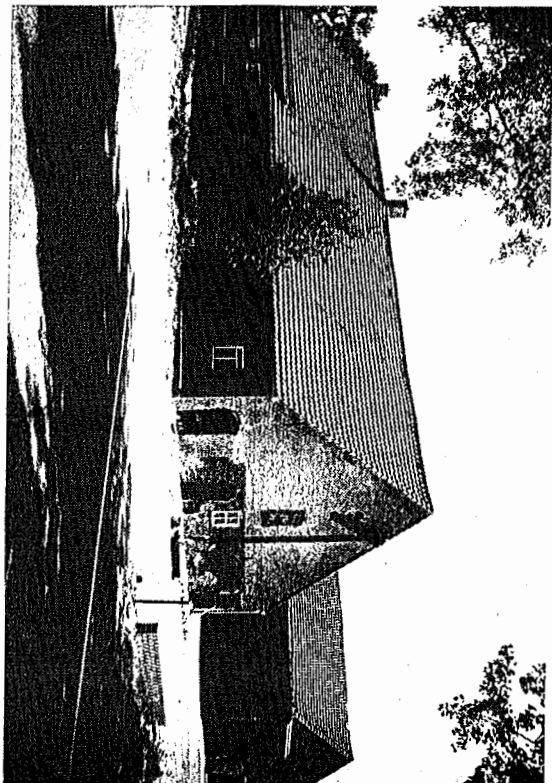
De boerderij bleef daarna geruime tijd eigendom van de familie Bierstekers: Hendrik, eveneens bierbrouwer en koopman in wijnen uit Roosendaal, Johanna en Jacoba. Waarschijnlijk rond 1787 kwam het bedrijf op-naam van Johannis Antonius de Ruijter, wellicht getrouwd met een van de dochters van Hendrik Bierstekers. Diens erfgenamen verkochten in 1806 de boerderij aan de broers Govert en Johannes Baaten voor maar liefst 6550 gulden, maar in de koop waren nog vier andere percelen begrepen.

Dit pand moet zeker in de achttiende eeuw een waardevol onroerend goed zijn geweest, want er moest een belasting van 4 pond voor betaald worden. De waarde blijkt ook uit het feit dat er een wagenhuis bij de boerderij gebouwd was. De familie Bierstekers had haar bezit beslist niet verwaarloosd.

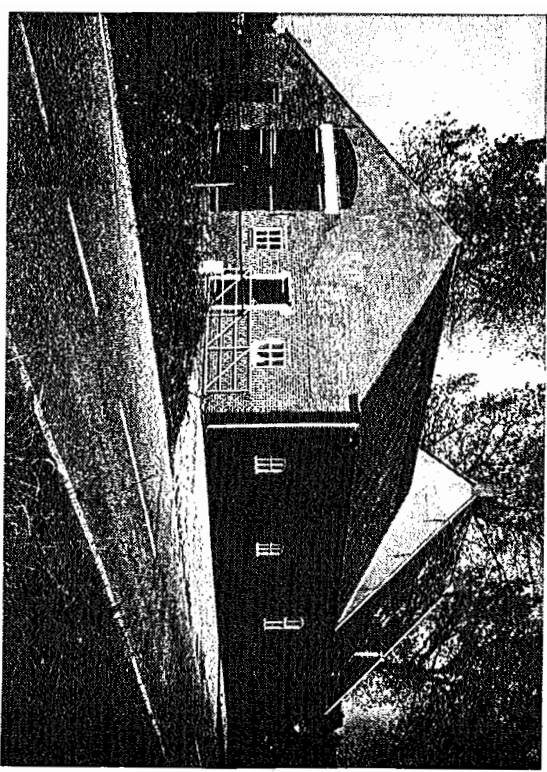
In 1832 stond het bedrijf op naam van Jan Baten en vanaf 1858 erfde zijn zoon Jan het. Die verkocht de boerderij in 1861 aan Johannes Jacobs, een Gastelse arbeider, gehuwd met Johanna Baten. Als weduwe verkocht ze de woning in 1867 aan de kleermaker Antonie van Ham, die haar een jaar later verkocht aan de arbeider Quirijn Broos. Een jaar later kocht Van Ham deze woning opnieuw.

Aan de woning van Van Ham veranderde verder niets. In 1930 werd dit woongedeelte gesloopt en de grond werd als tuin bij de hoofdwoning gevoegd.

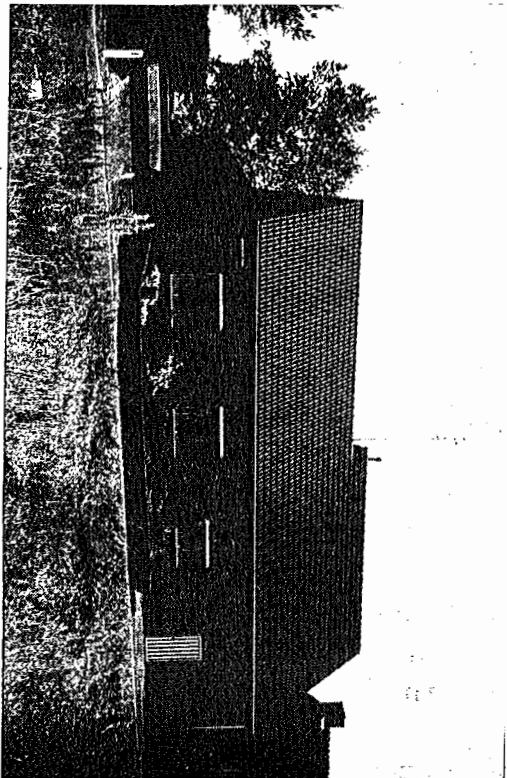
In 1905 werd de woning van Broos grondig vernieuwd. Een jaar later werd er een schuur bijgebouwd en in 1909 een stal. De dochter Johanna Broos kocht de boerderij in 1910. Zij was gehuwd met Josephus van Rijsbergen, op wiens naam het bedrijf gezet werd in 1924. Dit echtpaar liet de oude woning slopen en een nieuwe bouwen. In 1928 werd de oude schuur door een nieuwe vervangen. De volgende eigenaars werden in 1952 Cornelis van Merrienboer en zijn vrouw Catharina van Rijsbergen. Zij moesten de schuur laten vernieuwen, toen in 1972 het dak eraf waaide. In 1993 is de woning verkocht aan M. Janssen. In de boerderij zijn ook een bakkerij en kruidenierswinkel gevestigd geweest.

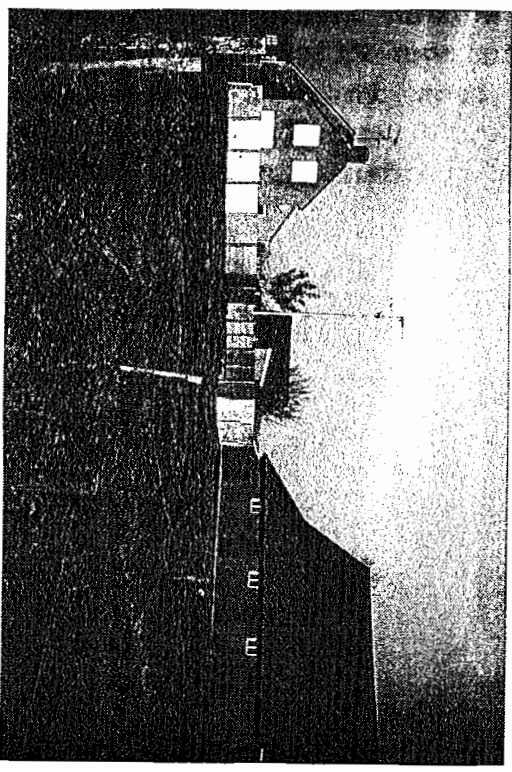
KUIVEZAND 2

KUIVEZAND 1

LANGENBERGESTRAAT 1

LANGENBERGESTRAAT 3

We passeren de T-kruising met de Kralen en richten onze aandacht op het eerste pand aan de linkerzijde

LANGENBERGSESTRAAT 1

G. van Rijsbergen⁴⁹

Jacob Pieterssen Engelsman bezat in 1627 op deze plaats een boerderij die hij in dat jaar verkocht aan Jan Janssen van Sundert (ook Jan Janssen Sijmonssen). Omdat deze laatste schulden maakte, werd het pand enkele malen gerechtelijk gevorderd, namelijk in 1631 en 1643, maar Jan Janssen van Sundert kon zijn schuld tijdig afbetalen. In 1644 verkocht hij de boerderij aan Geeraert Cornelisse van Oosterhout.

Pas in 1729 vernemen we iets over de waarde van dit boerenpand. Toen verkocht de toenmalige eigenaar Geert Janssen Smits (ook Geert de Waerdt genoemd) de boerderij voor 322 gulden aan Cornelis Magielse de Backer. Er moest slechts 2 pond belasting voor betaald worden. Daarna kwam het pand op naam van Adriaan van den Enden, en later erfde diens gelijknamige zoon. Diens weduwe Maria van der Heijden verkocht de woning in 1796 aan Gerarduc van Dongen voor 830 gulden.

In 1832 was de landbouwer Laurijs van Dongen de eigenaar. Bij een boedeldeling in 1848 kwam de boerderij op naam van de minderjarige Johanna Nieuwlaats. In 1857 werd het bedrijf gekocht door Antonie Wagemakers. Hij bouwde er in 1890 een schuur bij. In 1901 kwam de boerderij bij een boedelscheiding op naam van Pauline Wagemakers. Het bedrijf werd gepacht door Hendrik Jongenelen. In 1907 werd er een stal bijgebouwd en in 1912 een karhuis. Ook de volgende eigenaars oefenden het landbouwbedrijf uit. In 1915 werd de boerderij gekocht door Gerardus van Meel die het bedrijf in 1917 doorverkocht aan Adrianus Cornelis Lauwerijssen. Bij een ruiling in 1925 werd Christiaan Gijzen eigenaar die het pand in 1930 bij veiling liet verkopen aan de arbeider Adrianus van Rijsbergen. In 1940 werd de schuur herbouwd en in 1949 en 1952 vonden er eveneens bouwactiviteiten plaats. In 1961 werd het pand gekocht door de tuinder Gerardus van Rijsbergen, gehuwd met Clasina Verwijmeren. Van Rijsbergen ging er zijn bedrijf uitoefenen. Rond 1975 werd de woning verbouwd en twee jaar later de schuur.

De volgende woning aan de linkerkant is tevens de laatste in de route:

LANGENBERGSESTRAAT 3

S. Puttiger⁵⁰

Ook op deze plaats is al een vroege bewoning vastgesteld. In

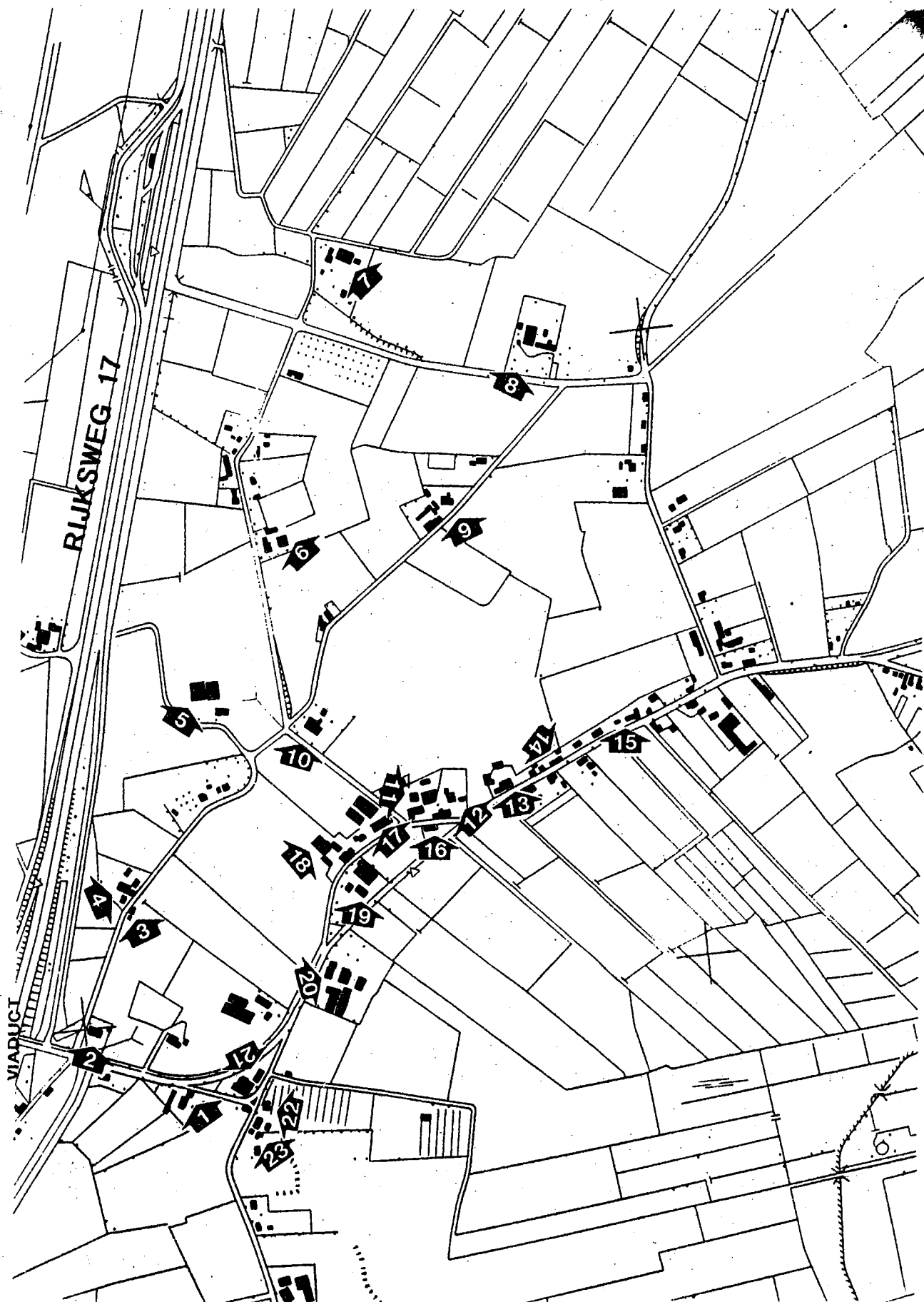
1617 bezat hier Jacob Piterssen Engelsman een boerderij op 4 gemeten en 100 roeden grond. Hij verkocht het perceel dat jaar aan Cornelis Roelen Jasparsen. Diens weduwe Digna Jansdr. verkocht de woning in 1627 aan Pieter Cornelissen Sprundelaar. Deze laatste treffen we ook aan als Pieter Cornelissen van den Hout en Pieter Cornelissen de Bruijn. In 1644 stond de woning op naam van diens weduwe. Cornelis Pieterssen de Bruijn verkocht in 1698 zijn vierde aandeel in dit pand voor 250 gulden aan Laureijs Joosten de Herder (ook de Hairde). Dat betekent dat de totale waarde van de boerderij 1000 gulden bedroeg, waarbij uiteraard de hoeveelheid grond een belangrijke rol gespeeld zal hebben. Een ander aandeel in dit pand stond op naam van Cornelis Hulshout. In 1733 waren Joost Lauwen de Hairde (de Herder) en Cornelis Joosten de Hairde (de Herder) de eigenaren. Er moest 3 pond belasting voor betaald worden. De gehele achttiende eeuw bleef de boerderij in handen van de familie De Herder. Zo was in 1770 Cornelis de Herder de eigenaar.

In 1816 werd het pand door Jan de Herder verkocht aan Jan van Ham. Ook de familie Van Ham behield de boerderij geruime tijd. Bij een boedeldeling in 1892 kwam het pand op naam van de landbouwers Cornelis en Johanna van Ham. In 1904 werden huis, schuur, tuin en erf verkocht aan de landbouwer Cornelis Marijnissen. De vrachtrijder Christiaan Gijzen kocht de woning in 1907 en liet er in 1912 een karhuis en stal bijbouwen. In 1919 werd het bedrijf verkocht aan de landbouwer Paulus Puttiger uit Kruisland, gehuwd met Jacoba van Merrinboer. Hij liet in 1920 het een en ander slopen, vermoedelijk een schuur. Bij een boedelscheiding in 1945 kwam de boerderij op naam van het echtpaar Simon Puttiger en Johanna Bosmans. In 1964 werd er een nieuwe woning gebouwd. Met het boerenbedrijf werd in 1987 gestopt.

Onze tocht door dit deel van Kuivezand eindigt hier. Beginnende bij de molen loopt de route langs eenvoudige arbeiderswoningen, statige voormalige pachtboerderijen en locaties waar vroeger cafes stonden en waar in feite door de bewoners de gemeenschap Kuivezand gevormd werd. Het is een route door het heden geplaatst in het panorama van het verleden. Een echte historische route.

C.M.M. van Caulil

Met bijzondere dank aan de bewoners van Kuivezand voor hun medewerking bij het verstrekken van gegevens, foto's e.d.

BRONNEN

In het Streekarchief 'Nassau Brabant':

RAOG Rechterlijk Archief Oud Gastel
Inventarisnummers 300 t/m 308

OAGG Oud Archief Oud Gastel
Inventarisnummers 134 t/m 137

NAONG Nieuw Archief Oud en Nieuw Gastel
Kadastrale leggers eerste en tweede serie
Registers van aangevraagde bouwvergunningen 1903-1941
inv. nr. 1612

Cultuurhistorische Inventarisatie Noord-Brabant. Gemeente Oud en Nieuw Gastel, 1990.

NOTEN

1. Een replica van de schotkaart uit 1730, getekend door Frans Akkermans, hangt in het Gastelse gemeentehuis. De oorspronkelijke kaart is, verdeeld in de verschillende hoeken, opgenomen in het 'Groot Quohier der verpondingen over alle de huijzen, gronden, erven, en landen geleegeen onder Oud Gastel Marquizaad van Bergen op den Zoom', het zogenoemde schotboek uit 1733. (OAGG inv. nr. 134) In de straks volgende historische beschrijvingen van de verschillende locaties is meermalen het jaartal 1733 opgenomen. De daarbij horende informatie is dus afkomstig uit dit schotboek. Vaak zijn die gegevens evenwel van nog vroeger datum.

2. Mijn oprechte dank voor de mogelijkheid die de medewerkers van het Streekarchief 'Nassau Brabant' in Zevenbergen mij boden om een aantal dagen ongestoord de collectie kadastrale registers van Oud Gastel te raadplegen.

3. Een bijzonder woord van dank aan Piet Peeters, die zo vriendelijk was om op zoek te gaan naar min of meer recente informatie over een aantal panden. Daarnaast heeft hij de tekst kritisch willen doorlezen. Tevens heeft hij gezorgd voor de foto's bij dit artikel.

4. A. J. van der Aa, Aardrikskundig Woordenboek der Nederlanden. Gorinchem 1845, dl. 6, 689.

5. Gerald van Berkel en Kees Samplonius, Het plaatsnamenboek. De herkomst en betekenis van Nederlandse plaatsnamen. Houten 1989.

6. K.A.H.W. Leenders, Verdwenen venen. Een onderzoek naar de ligging en de exploitatie van thans verdwenen venen in het gebied tussen Antwerpen, Turnhout, Geertruidenberg en Willemstad (1250-1750). Wageningen 1989, 120.

7. Bedoeld zijn hier de zogenaamde 'Nederduijtsche' scholen, waar geen Latijn onderwezen werd.

8. F.A. Akkermans, "Herbergen van Oud Gastel en Stampersgat vroeger en nu". In: Jaarboek heemkundekring het land van gastel 1985, 46-51. Met aanvullingen van F. van Merrienboer.
9. Bij elke woonlocatie zal aangegeven worden welke aanduiding het perceel had in het eerder genoemde schotboek uit 1733 en de eerste kadastrale registratie uit 1832. Dit perceel lag in de achtste hoek bij kavel 2; kadastraal artikel E 385.
10. P. Peeters, "Over de molens in Oud Gastel". In: Jaarboek heemkundekring het land van gastel 1985, 31, 35-36.
11. De meeste informatie over de Kuivezandse windmolen is afkomstig uit het Gemeentearchief van Bergen op Zoom en wel het archief van de Raad en Rekenkamer, inv. nrs. 1790 en 1945.
12. Zevende hoek bij kavel 66; kadastraal artikel E 408.
13. Zevende hoek bij kavel 64; kadastraal artikel E 402.
14. Zevende hoek kavel 52; kadastraal artikel E 433.
15. Cultuurhistorische Inventarisatie, 18. Ten onrechte heeft dit pand als adres hier gekregen Boekweitstraatje 1.
16. Zevende hoek kavel 34 t/m 39; kadastraal artikel E 443.
17. Cultuurhistorische Inventarisatie, 39.
18. Zevende hoek kavels 32 en 33; kadastraal artikel E 450.
19. Zevende hoek kavel 1; kadastraal artikel E 466.
20. Cultuurhistorische Inventarisatie, 38.
21. Zevende hoek kavel 5; kadastraal artikel E 472.
22. We hebben eerder een nauwkeuriger datum vastgesteld, waarop de boerderij is gebouwd, namelijk rond 1865.
23. Cultuurhistorische Inventarisatie, 18.
24. Zevende hoek kavel 20; kadastraal artikel E 456.
25. OAOG inv. nr. 135.
26. Zevende hoek kavel 29; kadastraal artikel E 493.
27. Cultuurhistorische Inventarisatie, 39.
28. Zevende hoek bij kavel 27; kadastraal artikel E 498.
29. Cultuurhistorische Inventarisatie, 30.
30. Zevende hoek kavel 28. Dit nummer staat evenwel niet op de kaart genoteerd. Op basis van de begrenzingen van het perceel is dit nummer vastgesteld. Kadastraal artikel E 500.
31. Met dank aan de heer G. Uijt de Haag uit West-Souburg voor de informatie over de familie Uijtdehage.
32. Zevende hoek kavel 26, kadastraal artikel E 503.

33. Het betreft hier de huisnummers Kuivezand 35, 37 en 39.
34. Zevende hoek bij kavel 17; kadastraal artikel E 508.
35. Zevende hoek bij kavel 16; kadastraal artikel E 512.
36. Zesde hoek kavel 166; kadastraal artikel E 624.
37. In OAOG inv. nr. 137 staat het perceel op naam van Pieter Traets.
38. Zevende hoek kavel 40; kadastraal artikel E 426.
39. Uit de door mij geraadpleegde bronnen is niet gebleken, dat deze boerderij stamt uit het vierde kwart van de negentiende eeuw. Integendeel, de indruk bestaat dat zij er al vóór het begin van de kadastrale registratie in 1832 stond.
40. Cultuurhistorische Inventarisatie, 30.
41. Zevende hoek kavel 42; kadastraal artikel E 418.
42. Zevende hoek kavel 41; kadastraal artikel E 422.
43. We hebben inmiddels vastgesteld, dat dit rond 1855 is geweest.
44. Cultuurhistorische Inventarisatie, 30.
45. Zesde hoek kavel 162; kadastraal artikel E 640.
46. Zesde hoek kavel 147; kadastraal artikel E 648.
47. Zevende hoek kavels 61 en 62; kadastraal artikel E 412.
48. Bezat in Oudenbosch de oudste brouwerij onder de naam 'De Lely' (nu Markt nummer 24, juwelier Herbers, en Markt 26) van 1657 tot 1662.
49. Zesde hoek kavel 144; kadastraal artikel E 667.
50. Zesde hoek kavel 143; kadastraal artikel E 669.

LEDENLIJST HET LAND VAN GASTEL 1993

Mevr.	M. van Aalst-van Nispen	Oudenbosch	Fm.	A. Heshof	Oud Gastel
Dhr.	A. Aanraad	Oud Gastel	Mevr.	U. Heshof-Dingenouts	Oud Gastel
Fm.	A. Aenraad	Oud Gastel	Fm.	P. van der Heyden	Oud Gastel
Dhr.	G. Aanraad	Oud Gestel	Fam.	J. Heynen-van Aalst	Essen(België)
Fm.	G. Aanraad	Oud Gastel	Dhr.	M. van Hooydonk	Oud Gastel
Fam.	H. van Achterberg	Oud Gastel	Fm.	D. de Hoon	Oud Gastel
Fm.	P. Akkermans	Oud Gestel	Dhr.	M. van der Horst	Oud Gastel
Fm.	J.G. Akkermans-Schouw	Oud Gastel	Fm.	J. van der Horst-Bus	Oud Gastel
Fm.	M. Akkermans-Timmermans	Oud Gestel	Fm.	J. v.d.Horst-Zandbergen	Oud Gastel
Mevr.	M. Akkermans-Verstraten	Oud Gastel	Mevr.	C. Jacobs-Akkermans	Oud Gastel
Mevr.	M. Akkermans-Zandvliet	Oud Gastel	Dhr.	C. Jansen	Oud Gastel
Dhr.	P. Anthonissen	Roosendaal	Dhr.	C. Janssens	Leiden
Fm.	P. van As	Oud Gestel	Fm.	T.M. de Jongh	Oud Gastel
Fam.	W. van As	Oud Gastel	Mevr.	A. de Jong-v.d. Zee	Oud Gastel
Fm.	L. Bartelen	Oud Gastel	Fam.	J. Jongenelen	Oud Gastel
Fam.	A. van Bavel	Oud Gastel	Fam.	J. de Jongh	Oud Gastel
Dhr.	J. van den Berg	Oud Gastel	Fm.	C. van Kalmthout	Oud Gastel
Dhr.	A. v.d. Bergh	Stampersgat	Fm.	E. van Keep	Oud Gastel
Fm.	D. den Biggelaar	Oud Gestel	Dhr.	B. Kempenaars	Oud Gastel
Fam.	J. Blommerde	Oud Gestel	Fam.	A. Kerstens	Oud Gastel
Dhr.	J. Bogaerts (gem. archief)	Breda	Dhr.	C. Koenraadt	Oudenbosch
Fm.	J. Bonnerman	Oud Gestel	Dhr.	A. Koevoets	Oud Gastel
Fm.	A. de Bont	Oud Gastel	Dhr.	Q. Koevoets	Oud Gastel
Fm.	P. van den Bos	Oud Gastel	Mevr.	E. Koevoets-van Nispen	Oud Gastel
Fm.	H. v.d. Bosch	Oud Gastel	Dhr.	J. Kokke	Oud Gastel
Dhr.	J. van de Bosch	Oud Gastel	Dhr.	M. de Koning	Wouwe Plantage
Dhr.	Q. Bové	Oud Gastel	Fm.	A. Kop-Mies	Standdaarbuiten
Fm.	J. Brocatus	Oud Gastel	Fam.	U. Kop-Spek	Oud Gastel
Dhr.	W. van den Broek	Stampersgat	Fm.	A. Lambregts	Oud Gastel
Fm.	M. Broeren	Hoeven	Fam.	H. Lambregts	Oud Gastel
Fm.	M. Broos	Oud Gastel	Dhr.	J. Laros	Stampersgat
Mevr.	C. de Bruyn	Oud Gastel	Mevr.	M. Lauuen-van Loenhout	Roosendaal
Dhr.	W. de Bruyn	Oud Gastel	Fm.	J. Lauwerijssen	Oud Gestel
Fm.	A. Bus-van de Vorst	Oud Gastel	Mevr.	J. van Limbergen	Oud Gastel
Fm.	C. Bus-Rombouts	Oud Gastel	Fam.	P. v.d. Lint	Roosendaal
Dhr.	W. Bus	Oud Gastel	Fam.	M. Lockfeir	Oud Gastel
Fm.	J. Buurste	Oud Gastel	Fm.	G. Logt	Oud Gastel
Fm.	W. Buurste-Jaspers	Oud Gastel	Mevr.	J. Luyten	Oud Gastel
Dhr.	C. van Caulil	Hoeven	Fam.	A. Luyckx	Oud Gastel
Fm.	C. van Ceulil-Franken	Oud Gastel	Fam.	A. Maas	Oud Gastel
Fam.	H. Christianen-Mies	Ueert	Fam.	C. Magielse	Oud Gastel
Fm.	R. Corsmit	Oud Gastel	Dhr.	D. Marcelissen	Oud Gastel
Fm.	A. Damen	Oud Gastel	Dhr.	H. Mastboom	Oud Gastel
Fm.	C. Dmen	Oud Gastel	Mevr.	M. van Mechelen	Oud Gastel
Fm.	M. Danen	Oud Gastel	Fam.	R. Meeuwissen	Roosendaal
Br.	Cornelius Deckers	Oud Gastel	Fm.	P. Meisen	Oud Gastel
Dhr.	J. Deijkers	Oud Gastel	Fm.	C. van Merrienboer	Oud Gastel
Mevr.	J. Dekkers	Roosendaal	Fam.	F. van Merrienboer	Oud Gastel
Mevr.	J. Dorst-Van Loenhout	Oudenbosch	Fm.	H. van Merrienboer	Oud Gastel
Fam.	A. Engelen	Oud Gastel	Fm.	P. van Merrienboer	Oud Gastel
Fm.	M. Ernest	Oud Gestel	Dhr.	W. van Herrienboer	Brasschaat (B)
Fm.	F. van Edden	Oud Gastel	Dhr.	J. Moerings	Oud Gastel
Mevr.	M. Feddes	Oud Gastel	Dhr.	J. Hbll	Oud Gastel
Fam.	F. Geers	Dinteloord	Mevr.	E. Mulders-Uit de Uilligen	Oudenbosch
Fam.	C. van Ginneken	Zegge	Dhr.	P. Nagelkerke	Oud Gestel
Fm.	F. Goorden	Oud Gastel	Fm.	A. van Nes	Oud Gastel
Fam.	A. Haasnoot	Oud Gastel	Fm.	M. van Nispen	Hoeven
Fam.	L. van Hassel	Oud Gastel	Dhr.	P. van Onzenoort	Oud Gastel
Dhr.	M. van Hassel	Oud Gastel	Fm.	J. Oomen	Oud Gastel

Dhr.	H. van Oosterhout	Oud Gastel
Fam.	J. van Oosterhout	Oud Gastel
Mevr.	G. ven Opdorp-Voogden	Oud Gastel
Fam.	J. Paantjens-v. Eekelen	Oud Gastel
Mevr.	L. Paantjens-Laanen	Oud Gastel
Dhr.	H. Peeters	Oud Gastel
Dhr.	L. Peeters	Oosterhout
Fam.	P. Peeters	Oud Gastel
Fam.	A. van Poeyer	Oud Gastel
Fam.	M. Raasveldt	Oud Gastel
Fam.	W. de Reyer	Oud Gastel
Dhr.	P. Ribbens	Bunde
Fam.	L. Ribbens	Goirle
Fm.	J. Rockx	Oud Gastel
Fm.	M. Rockx	Oud Gastel
Dhr.	P. van Roemburg	Stampersgat
Fm.	M. de Rooy	Oud Gastel
Fm.	P. Roozen-Antens	Oud Gastel
Fam.	P. Rossou	Oud Gastel
Dhr.	W. van Rijsbergen	Oud Gastel
Dhr.	J. van Rijsbergen	Roosendaal
Dhr.	H. van Rijsbergen	Apeldoorn
Fm.	P. Rijdsdijk	Oud Gastel
Fm.	M. Rijdsdijk	Oud Gastel
Fm.	F.P. Schellekens	Oud Gastel
Fm.	A. Schepers	Oud Gastel
Fam.	H. Schouw	Oud Gastel
Mevr.	E. Schouw-Akkermans	Oud Gastel
Fm.	C. Schrauwen	Oud Gastel
Fam.	A. Schijvenaars	Oud Gastel
Fam.	J. Sep	Oud Gastel
Dhr.	M. Speek	Stenden (BRD)
Mevr.	E. v. Sprundel-Perdaems	Oud Gastel

Dhr.	C. Stange	Oud Gestel
Dhr.	A. Sweere	Oud Gastel
Fam.	F. Tak-Kuypers	Stampersgat
Fam.	J. Tak	Oud Gastel
Dhr.	J. Theunissen	Oud Gastel
Dhr.	J. van Tiggelen	Oud Gastel
Dhr.	A. Timmermans	Oud Gastel
Mevr.	M. Timmermans-Buijs	Oud Gastel
Dhr.	A. Traets	Roosendaal
Fm.	J.D. Traets	Wijchem
Mevr.	AC. van Unen	Oud Gastel
Fam.	U. Veraart	Oud Gestel
Fam.	C. Vermeulen	Oud Gastel
Fam.	C. Vermunt-Duckens	Oud Gastel
Fm.	C. Verstraten-Mies	Oud Gastel
Mevr.	C. de Veth-Somers	Oud Gestel
Fam.	F. Vogelaars	Oud Gestel
Fm.	B. Voorbraak-Goossen	Oud Gastel
Fm.	C. van der Vorst	Oud Gestel
Fm.	J. van der Vorst	Oud Gestel
Fam.	L. van der Vorst	Oud Gastel
Mevr.	C. Vromans-Speek	Oud Gestel
Fam.	A. de Vugt-Balemans	Oud Gastel
Fm.	P. Vugts	Oud Gastel
Fm.	J. Wagemakers	Oud Gestel
Fam.	R. van Wees	Oud Gestel
Fm.	J. Wezenbeek	Oud Gastel
Fm.	C. Willemse	Oud Gastel
Fam.	W. Willeme-van Nispen	Oud Gastel
Fam.	C.P. de Wit	Oud Gestel
Dhr.	J. Witvoet	Oud Gastel
Dhr.	H. Zandbergen	Oud Gestel
Fam.	D. van Zuylichem	Oud Gastel

INFORMATIE HEEMKUNDEKRING HET LAND VAN GASTEL

e vereniging, de Heemkundekring 'Het Land van Gastel', stelt zich ten doel:

- a. Het dorp Oud Gastel en haar inwoners op elk gebied dat onder heemkunde valt, te bestuderen en te onderzoeken.
- b. In brede kring belangstelling te wekken voor de geschiedenis van Oud Gastel en de bevolking.
- c. Te ijveren voor het behoud van het eigen karakter en de schoonheid van Gastel en omgeving.

De vereniging tracht dit doel te bereiken door:

- A. Het houden van vergaderingen, lezingen en excursies.
- B. Het benaderen van en samenwerken met instanties en personen, die kunnen helpen het gestelde doel te bereiken.
- c. Het verzamelen van voorwerpen en geschriften, die betrekking hebben op heemkunde in de ruimste zin.

(Statuten der Heemkundekring artikel 2)

'In de Drie Snoeken'

De Heemkundekring, opgericht 25 november 1980, beschikt over een eigen werklokaal, archief en tentoonstellingsruimte in het pand 'In de Drie Snoeken', Dorpsstraat 50 te Oud Gastel.

Hier komt elke donderdagavond een vaste kern van leden bijeen om voorkomende werkzaamheden te verrichten.

Het museum is dan tevens geopend voor belangstellenden van 19.00 tot 21.00 uur. Op andere tijden na telefonische afspraak.

Jaarkontributie

De jaarkontributie bedraagt:

- f 27/50 per persoon
- f 40,00 per gezin
- f 15,00 jeugdleden (tot 18 jaar)

Bankrelatie

Bankrekening Rabo : 14 11 37 126

U kunt bellen of schriiven:

1. Als u zich op wilt geven als lid.
2. Als u informatie wilt hebben.
3. Voor het ophalen van materialen onder andere boeken, foto's, bidprentjes, gereedschap, enzovoort.

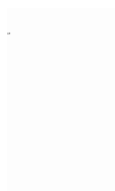
Bestuur:

- 'Broeder Cornelius Deckers, voorzitter
Veerkenweg 67A, telefoon 1776.
- P. Rijsdijk, secretaris
De Biestraat 4, telefoon 1731.
- P. Peeters, penningmeester
Van Glymesstraat 16, telefoon 1730.

ARCHIEVENNIEUWS EN ERRATA

In het artikeltje over de archieven in jaarboek 1992 pagina 156 zitten enkele onjuistheden:

- * Het Stadsarchief van Roosendaal en Nispen is niet gevestigd op hufsnummer 33 maar op huisnummer 35.
  - De openingstijden zijn:
dinsdag tot en met vrijdag van 9.30 - 16.30 uur en
van september tot en met mei ook op zaterdagochtend.
- * Het archief van waterschap Heerjansland bevindt zich op het adres Bosstraat 30-32 te Roosendaal kantoor waterschap De Markvlietlanden.
- * In de loop van het jaar is het streekarchief in Zevenbergen bergen weer uitgebreid met 'nieuwe' gegevens uit onze gemeente. Bovendien zijn nu ook de notariële archieven tot 1900 daar te raadplegen.

.

